

GLASILO HRVATSKOG DRUŠTVA POLITIČKIH ZATVORENIKA (HDPZ)

ISSN 1331-4688

politicke
ZATVORENIK

GODINA XX. - SVIBANJ 2010. CIJENA 15 KN

BROJ **218**

KATICA KAJA PEREKOVIĆ

1922. – 2010.

politički **ZATVORENIK**

**GLASILO HRVATSKOG
DRUŠTVA POLITIČKIH
ZATVORENIKA**

PREDSJEDNIK DRUŠTVA
Alfred Obranić

UREDNIČKI ODBOR GLASILA
Alfred Obranić, Ljubomir Brdar,
Vladimir Mrkoci, Višnja Sever

GLAVNI UREDNIK
Tomislav Jonjić

UREDNIŠTVO I UPRAVA
10000 Zagreb
Vojnovićeva 15
tel: 01/46 15 437, 46 15 438
fax: 01/46 15 437
e-mail: hdpz-sred@hdpz.t-com.hr

PRIJELOM I TISAK
MINI-PRINT-LOGO d.o.o. Varaždin

CIJENA LISTA
Za Hrvatsku 15 kn

Godišnja pretplata za Hrvatsku 180 kn
za inozemstvo: **Europa** 310 kn
ili odgovarajući iznos u drugoj valuti;
prekomorske zemlje: 510 kn
ili odgovarajući iznos u drugoj valuti

Žiro račun: 2503007-1100009317
kod Volksbank d.d. Zagreb

Devizni račun: **416446-7101** S.W.I.F.T.
Code **VBCRHR22** kod Volksbank d.d. Zagreb

Rukopisi se ne vraćaju,
list uređuje Urednički odbor, sva prava pridržava
Hrvatsko društvo političkih zatvorenika.

Uredništvo ne odgovara za navode
i gledišta iznesena u pojedinim prilozima

Za sve informacije i kontakte u svezi sa
suradnjom i pretplatom tel.: 01/46 15 437
radnim danom od 9.00 do 13.00 sati.

ISSN 1331-4688

Cijena oglasnog prostora:
posljednja stranica u boji: 4.000,00 kn
predposljednja stranica u boji: 3.500,00 kn
unutarnja crno-bijela stranica: 2.500,00 kn
1/2 crno bijelo: 1.250,00 kn
1/4 crno bijelo 700,00 kn

<http://www.hdpz.t-com.hr>

Slika na naslovnoj stranici: Kaja Pereković u
Požegi 1947., rad Zorke Sever

Slika na posljednjoj stranici: Ostatci
Cetingrada početkom XX. stoljeća

HRVATSKA - POSLJEDNJE UTOČIŠTE KOMUNIZMA U EUROPI

Dobro je netko ovih dana primijetio, da puni razlog za slavlje 65. obljetnice pobjede saveznika u Drugome svjetskom ratu na tlu Europe imaju samo zapadnoeropske zemlje. Naime, za istočni dio Europe od toga dana započelo je razdoblje drugoga totalitarnog režima, a za mnoge zemlje bez predaha, bez ijednog dana slobode i demokracije. Svladan je fašizam, za zapadne zemlje nastupili su dani oporavka, liječenja rana od višegodišnjih patnji, te izgradnja slobodnih demokratskih društava. U drugom dijelu Europe stupio je scenu drugi totalitarni režim, ništa manje okrutan od prethodnog i održao se punih 45 godina, dok se nije potrošio i sam urušio. Europa se „željeznom zavjesom“ podijelila na demokratsku i jednopartijsku komunističku.

Nažalost, lijepa naša Hrvatska našla se u zoni utjecaja koja je povjerena Sovjetima, a oni su po svome boljševičkom modelu instalirali vlast u svim državama koje su im pripale temeljem dogovora sa zapadnim saveznicima. I još nešto, ponovno su nas uključili u državu iz koje smo nastojali izaći prethodnih 25 godina, a na čelu države kojoj smo pripali bio je učenik, koji je u svemu nadmašio svog velikog učitelja Josifa Visarionovića Džugašvilija, pa tako i u zločinima.

Danas to više ne treba dokazivati, dokazi su rasuti na tisuću mjesta, pitanje je samo želimo li nakon 65 godina dovoljno duboko zagrebsti.

Rusi i njihov predsjednik Medvedev organiziraju proslavu za čitav svijet, ali istodobno osuđuju Staljinu i komunizam za zločine počinjene prema vlastitom narodu. Stoga citiram izjavu predsjednika Medvedeva uoči proslave; „Ne umanjujem ulogu vodstva u ratu, ali sada je potpuno jasno da je Staljin počinio golem broj zločina protiv vlastitog naroda i za to nema oprosta. Ne smijemo razmišljati ni o vraćanju simbola tog režima, postera, slike ili bilo čega drugoga“.

A naši prikriveni komunisti, koji sami sebi tepaju da su antifašisti, ne slijede ni malo ruski primjer. Pa tako, Tito je bio veliki državnik i povjesna ličnost, kao da Staljin nije to bio puno više. A kada su u pitanju zločini, onda treba priznati, da Staljin u apsolutnom broju žrtava ima «bolji rezultat» od Tita, dok je Tito u prednosti ako se broj žrtava mjeri razmjerno veličini države i naroda. Stoga svi koji nešto znače, od predsjednika države do najsitnijega državnog činovnika ili novinarčića, a koji ne priznaju povjesno utvrđene činjenice i materijalne dokaze masovnih pogubljenja Maclja, Teznog, Hudejame i drugih mjesta, sudjeluju još i danas u prikrivanju zločina. Čini mi se da takvo nešto također predstavlja kazneno djelo. Tito je posljednje uporište zagriženih boljševika, preživjelih zločinaca i povjesnih manipulatora. Oni znaju da će se padom lažnog mita o Titu razotkriti i urušiti konstrukcija o tzv. antifašizmu i od onda će ih građani nazivati njihovim pravim imenom.

*Alfred OBRANIĆ, predsjednik
Hrvatskog društva političkih zatvorenika*

TZV. HRVATSKI PARTIZANI

U povodu 65. obljetnice bleiburškog pokolja hrvatskih civila i vojske, u brojnim se medijima na ovome dijelu «zapadnog Balkana» opet, uvijek iznova, poteglo pitanje o zaslugama i krivici tzv. *hrvatskih partizana*. Suočeni s nepobitnim zastrašujućim dokazima o sustavnim masovnim pokoljima što su započeti već 1941., a svoju su kulminaciju doživjeli u svibnju 1945., apologeti Titovih boraca ne usuđuju se više poricati zločin u cijelosti, ali ga nastoje relativizirati i minimizirati tvrdnjom da, unatoč tomu, pozitivni plodovi borbe tzv. *hrvatskih partizana* pretežu nad negativnim: bez njih bi, prema tom tumačenju, Hrvatska iz rata izišla poražena, bez njih bi pobijedili «Dražini četnici», bez njih bi Hrvati nestali kao što su nestali brojni narodi staroga i srednjeg vijeka.

Ta i tomu slična argumentacija dosta je intelektualne razine jednoga Stipe Mesića, ali će ozbiljan čovjek na nju odmahnuti rukom. Nešto što bi se nazivalo «hrvatski partizani» u Drugome svjetskom ratu – nije postojalo. To je tužan podatak iz naše povijesti, to je jedan od ključnih uzroka naše narodne tragedije, ali to je – nepobitna činjenica. Nju mogu privremeno potisnuti političke natege i diktati, ali se znanstveno ona nikada neće moći (o)sporiti.

Nasuprot tadašnje hrvatske države – sa svim njezinim teškim manama i nedostatcima – i njezine vojske koja je nosila hrvatsko ime, ratovala pod hrvatskom zastavom i ginula s hrvatskim stihovima na usnama, našli su se neprijatelji koji u državnopravnom smislu nisu htjeli nikakvu, pa ni ideološki drugačije obojenu, komunističku Hrvatsku. Oni su – kako komunisti, tako i rojalisti – zagovarali obnovu Jugoslavije. Činjenica da su se među rojalistima, pod zapovijedanjem Draže Mihailovića, našli hrvatski književnik Đuro Viločić ili sin jednoga od podpredsjednika Hrvatske seljačke stranke, Vladimir Predavec, nisu četnike pretvorili u hrvatsku vojsku niti u «hrvatske četnike». Ni to što su se među Ljotićevim pristašama našli nekakav Roko Kaleb ili Hrvoje Magazinović koji su potekli od hrvatskih roditelja, nisu suradnike toga srpsko-jugoslavenskog sljedbenika desničarskih totalitarnih ideologija učinili «hrvatskim ljotićevcima». Jednako tako, činjenica da su među partizane otišli hrvatski književnici Nazor i Ivan Goran Kovačić, i da su u njima bili Josip Broz, Ivan Šibl, pa i tisuće drugih Hrvata (među kojima i Franjo Tuđman), nisu te partizane učinili nikakvim «hrvatskim partizanima». Jednako tako, činjenica da se je 1991./92. na čelu Jugoslavenskoga ratnog zrakoplovstva nalazio neki Hrvat Zvonko Jurjević, i da je intelektualnu podlogu agresiji na Hrvatsku davao i nekad hrvatski književnik Goran Babić, nije vukovarske koljače pretvorila ni u kakvu «hrvatsku armiju».

Njihova misao i njihov program, i prvih i drugih i trećih, bila je obnova Jugoslavije, njihov cilj bio je uništenje, a ne obnova ili drugačije oblikovanje samostalne hrvatske države. U tu borbu oni su srnuli pod jugoslavenskim barjakom, noseći jedni kokarde, a drugi komunističke crvene zvijezde petokrake, prvi kličući kralju Petru, drugi Titu i Staljinu, treći Miloševiću. Njihove krilatice bile su *protuhrvatske već time što su bile jugoslavenske*. Jednako tako su posljedice pobjede Jugoslavenske armije – jer tako se ona i formalno zvala i prije pokolja u svibnju 1945. – bile jednake hrvatskomu porazu. Govore to desetci, možda stotine tisuća Hrvata pobijenih u svjetskom ratu i nakon njega; govore to desetci tisuća političkih uznika i stotine tisuća progonjenih; govore to stotine tisuća hrvatskih emigranata raseljenih diljem svijeta; govori to, na koncu, Domovinski rat: ako je Hrvatska doista oslobođena u svibnju 1945., i ako je iz rata izišla kao pobjednik, zašto ju je i od koga onda trebalo oslobođati u Domovinskom ratu?

Zato ne treba nasjedati onima koji hrvatske kvislinge u jugoslavenskim redovima hoće svesti samo na komuniste: nije to njihov najveći grijeh. Najveći njihov grijeh je izdaja Hrvatske, pristajanje uz Jugoslaviju. To je zločin koji se ne smije oprostiti: «*jednom otkrivena domovina ne pruža više nikakve izgovore za izdaju*». Ne radi se primot samo o prošlosti: jugoslavenstvo ni u kojem obliku ne zaslužuje zaborav ni oprost, jer nas i jedno i drugo vodi ravno u «regionalne saveze» i «jugosfere»!

Tomislav JONJIĆ

IZ SADRŽAJA

JASENOVAC: MJESTO PIJETETA ILI POLITIČKA BUSIJA ?	4
<i>Josip – Ljubomir BRDAR</i>	
U POVODU 65. OBLJETNICE BLEIBURŠKE TRAGEDIJE	5
<i>Mario Marcos OSTOJIĆ</i>	
PROTIV POVLAČENJA TUŽBE ZA GENOCID (2)!	7
<i>Tomislav JONJIĆ</i>	
TRIDESETI TRAVANJ - DAN HRVATSKIH POLITIČKIH UZNIKA U CETINGRADU	8
<i>Alfred OBRANIĆ, Damir BOROVČAK</i>	
JAVNI PROSVJED „KRUG ZA TRG“	12
<i>Maja RUNJE, prof.</i>	
POSLJEDICE DIKTATURA KAO STALNI IZAZOV	14
<i>Dr. sc. Rebeka RALBOVSKA</i>	
RAĐANJE EUROPE	17
<i>Dr. Vjeko Božo JARAK</i>	
LIJEVA INTELIGENCIJA I ANTIFAŠIZAM (III.)	19
<i>Vladimir MRKOVIĆ</i>	
DOGME I MITOVI JUGOSLAVENSKIH «ANTIFAŠISTA» (II.).	21
<i>Davor DIJANOVIĆ</i>	
CRTICE IZ HRVATSKE FINANCIJSKOPRAVNE PROŠLOSTI (VIII.)	28
<i>Prof. dr. sc. Nikola MIJATOVIĆ</i>	
TKO ĆE U PROLJEĆE NOVO, TKO ĆE SE PRIGNUTI PRVI	30
<i>Maja RUNJE, prof.</i>	
BLEIBURG I KRIŽNI PUT 1945. KROZ POTRESNO SVJEDOČENJE BOŽE JELIĆA (II.)	37
<i>Ivica KARAMATIĆ</i>	
SAMICA (KPD Požega 1946.)	38
<i>Višnja SEVER</i>	
IN THIS ISSUE	47
IN DIESEM HEFT	48

VERBA VOLANT...

S PREDSJEDNIKOM HRVATSKE OD VARDARA PA DO TRIGLAVA (ILI BAR DO SUTLE)

«Rat koji dolazi kao posljedica tih procesa naročito je nasilna realizacija takve politike, pokrenuta i vođena od strane političkih elita, a nasuprot trendovima koji su postojali u društvu. Čak i u trenu kad počinje prva pucnjava u Sarajevu postoji masa ljudi koja govori o Jugoslaviji i traži smjenu Vlade, no njih se naprsto ignorira. Pogledate li karakter tog rata, najviše su stradali krajevi koji su bili etnički izmiješani, a koji su bili simboli suživota i Jugoslavenstva - Vukovar, Mostar, Sarajevo, pa i cijela BiH... Utoliko to i nije bio srpsko-hrvatski rat, nego koordinirana akcija srpskog i hrvatskog ekstremnog nacionalizma protiv jugoslavenske ideje. Pogledate li to tako, neće vas začuditi što su se lakše dogovarali nacionalistički vođe, nego što su jedni i drugi mogli išta dogоворити с човјеком koji je u to vrijeme bio simbol jugoslavenske politike, **antom Markovićem.** (...)»

U velikoj mjeri se nasuprot nacionalnoj politici događaju međusobna povezivanja, koja politika trenutno ne zabranjuje, ali ignorira. To je i dobra pozicija, jer ono što nacionalna politika podržava ljudi će ionako prije ili kasnije početi odbacivati. To je potpuno logičan trend koji smo mogli primjetiti i u Jugoslaviji, a događa se i sada. Danas imate mladu generaciju koja posjećuje Zagreb odnosno Beograd, neovisno o stavovima svojih roditelja. Pa to čak često rade na diskretan način, ne žečeći da to znaju primjerice njihovi nastavnici. No, to sasvim sigurno nije pojedinačna, nego masovna pojava. (...)»

(KP: *Kako očekujete da će eventualni ulazak republika bivše Jugoslavije u Europsku uniju djelovati na nacionalne kulture?*)

Za početak će biti lakše komunicirati što će povećati inicijalni interes za drugu kulturu, a s vremenom će se na tu kulturu početi gledati kao i na svaku drugu. No tu je i nezaobilazan aspekt zajedničke povijesti, jezika, uspomena i to je nemoguće zanemariti. Možda imamo različite us-

pomene na neki događaj, ali svejedno se sjećamo istog događaja. Moja kolegica, **Ildiko Erdei** napisala je izvanredan članak o uspjehu organizacije Titovih pionira, za koje smatra da su bili najuspješnija jugoslavenska organizacija svih vremena, jer danas gdje god nađete ljudi koji su bili pioniri pričat će vam o toj organizaciji s velikim veseljem i neće imati nikakvu negativnu asocijaciju. Svi mi koji smo tada živjeli imamo svoje uspomene, pa čak i vojska kao jedna represivna organizacija sistema, kod ljudi obično umjesto strašnih asocijacija izaziva zabavne uspomene.

(Dejan Jović, glavni analitičar predsjednika Republike Hrvatske dr. I. Josipovića, u razgovoru s Miroslavom Zecom: «Jugoslavenska kultura? – Ne i da», www.kulturpunkt.hr, 19. studenoga 2009.)

* SLOBODA I DEMOKRACIJA: *STALJIN ĆAĆA, A PARTIJA MAJKA...*

Na otkrivanju novog spomenika žrtvama logora u Kerestincu, «gradonačelnik **Bandić** podsjetio je na mnoge ugledne Zagrepčane koji su tijekom Drugoga svjetskog rata pristupili antifašističkom pokretu, pri čemu je istaknuo da je zahvaljujući i njima antifašizam ušao u preambulu hrvatskog Ustava. Usapoređujući Domovinski rat i antifašističku borbu, rekao je da su motivi hrvatskih antifašista i hrvatskih branitelja bili isti, a to su sloboda i demokracija.»

**(Novi list, internetsko izdanje,
24. travnja 2010.)**

* GDJE SU ONA NAŠA LIJEPА, JUGOSLAVENTSKA VREMENA...

«Neobičan je ali uzbudljiv i poticajan doživljaj čitati toga srpskog Tina, jer bez obzira na malu razliku dva jezika, njegova virtuozna preciznost čini da najednom čitamo drugog pjesnika. Bilo bi, doista, šašivo kada bismo ignorirali srpske Lelek sebra i Kolajnu, ali i **Ujevićeve** beogradske godine (iz srpske metropole je, ne treba ni to zaboraviti, policijskom odlukom protjeran, pa je završio u Sarajevu), pa kad bismo odricali posve literarnu, i

baš nacional-političku, činjenicu da ga sve to kvalificira – i srpskim pjesnikom. A u Sarajevu je živio punih sedam godina (od 1930.), lumpovao, svađao se s književnom sitneži, pisao i prevodio, tako da ga se, s razlogom, pronalazi u antologijama bosanskohercegovačkih pjesnika.

Ali nije to bio Tinov izbor. On je samo bezuspješno bježao pred ološem, a imao je barem tu sreću da je živio u jugoslavenska vremena, pa su mu prostori za bijeg bili nešto širi nego što su danas. Progonio ga je smrad koji, za razliku od ovoga današnjeg, iz internetskih septičkih jama, barem nije bio bezimen.»

(Miljenko Jergović, «Ujević na smetlištu Sarajeva», Magazin, br. 591/XII., Jutarnji list, br. 4229/XIII., 10. travnja 2010.)

*

MARGETIĆ I SISAČKI «JASENOVAC»

«U drugoj polovini 1991. i tokom 1992. godine u Sisku je ubijeno više od 600 Srba, civila. Takvih orgijanja, pre Siska, u prošlosti je bilo, samo u Jasenovcu i nekim mestima Like, Dalmacije i Hercegovine, za Drugog svetskog rata; silovanja, klanja, komadanja živih ljudi, javna vešanja pred kućama, likvidacije na ulici... ubijane su cele porodice. Sisak je tih meseci bio koncentracioni logor iz kojeg nijedan Srbin nije mogao da izađe. Niko u Hrvatskoj nije čak ni optužen za zverstva u Sisku. (...) Pre tri godine krivičnu prijavu protiv osoba za koje se zna da su ili ubijali ili organizovali ubijanje Srba u Sisku, podneo je i zagrebački novinar **Damagaj Margetić**. Na tom spisku su, uz ostale, **Franjo Gregurić**, nekadašnji predsednik Vlade Hrvatske, pa **Mate Granić, Zdravko Tomac, Josip Manolić, Ivan Vekić...** Umesto procesuiranja opisanog zločina Margetić je dočekao pretnje kojih se nije oslobođio ni danas.»

(Ratko Dmitrović, «Duh Jasenovca u varoši zvanoj Sisak», Pečat, br. 112, Beograd, 29. travnja 2010., srp. cir.)

SVI ZA JUGOSFERU!

Kako je 14. travnja 2010. izvijestila beogradска *Politika*, na otvaranju Poslovnog formua u sklopu Međunarodnog sajma gospodarstva u Mostaru, podpredsjednik vlade Republike Srbije **Mlađan Dinkić** snažno se založio za «regionalnu suradnju», predlažući da se započne s održavanjem zajedničkih sjednica vlada Srbije, BiH i Hrvatske:

«Samoj zajedničkim radom možemo privući još više investicija i uklanjati prepreke među našim privredama i državama. Da bi se lakše rešavali zajednički problemi i ojačala ekomska saradnja u regionu, jednom u tri meseca trebalo bi održavati zajedničke sednice vlada Srbije, Bosne i Hercegovine i Hrvatske».

Dinkić je nastavio: «Sada konačno imamo mir na ovim prostorima i vreme je za

ekonomski razvoj i rast životnog standarda svih naroda na ovim prostorima. (...) Moramo udružiti snage u regionu kako bismo privukli inostrane goste. Predlažem da se organizuje tura Dubrovnik–Mostar–Sarajevo–Novi Sad, da se ta tura poveže s turama vina i putevima rimske careva, jer je to ono što strani turisti žele.»

S hrvatske se strane na te verbalne ispade ne uzvraća na isti način, ali ih se – zanimljivo – ni ne odbija odrješito. Mogli bi se gazde u Bruxellesu srditi... Ali se zato pokazuje spremnost na pripremu «zajedničke povijesti» odnosno zajedničkih udžbenika. Na vijest koja je osvanula sredinom travnja, da su predsjednici **Josipović** i **Tadić** prigodom susreta u Bačkoj Monoštoru kod Sombora izrazili spremnost potaknuti izradu «zajedničkih

udžbenika», morao je reagirati i znameniti **Vasilije Đ. Krestić**, poznati (veliko)srpski povjesničar. U članku «Dogovorna istorija», objavljenome u beogradskom *Pečatu* br. 112 od 29. travnja 2010. upozorio je Krestić da to nije baš tako lako, pitajući se, između ostalog: «*Kakva će ocena u tom udžbeniku biti, na primer, o Anti Starčeviću? Za Hrvate on je otac domovine, a za Srbe najveći srbomrzitelj, tvorac ideologije o genocidnom rešenju srpskog pitanja u Hrvatskoj...»*

No, ako je ikad igdje bio u pravu, u pravu je Krestić kad podsjeća da «dogovorna istorija» nije «i ne može biti onakva kakva jeste, kako se uistinu dogodila, već onakva kako se partneri međusobno dogovore. Unju će ući ono što partnerima odgovara a biće izostavljeno ono o čemu oni ne žele da se piše. (...) Budite uvereni da takav udžbenik neće i ne može imati, sa naučnog i moralnog stanovišta, nikakve vrednosti. Ali, vi, koji ga inicirate, i oni koji budu pristali da takav udžbenik napišu, zauzeće značajno mesto u istoriji istoriografije. Tu ćete biti upisani crnim slovima i uvek pominjani kao primer kako se falsifikuje istorija, kako se ne poštuje nauka, kako se ona pretvara u služavku politike i kako se ignoriše poštovanja dosta muza Klio». U Hrvatskoj su, doduše, danas takvi popularni: gospodari povremeno znaju tepati lojalnim slugama, pa čak ih i nagraditi mrvicama sa svoga stola... (C. V.)

Srdačan susret dvaju predsjednika

NE NAZIRE SE KRAJ IDILI KOSOR-PAHOR

Slovenski je premijer **Borut Pahor** u televizijskom sučeljavanju s **Janezom Janšom** ustvrdio da mu je hrvatska kolegica **Jadranka Kosor**, prigodom pregovora koji su naprečac doveli do sklapanja Arbitražnog sporazuma o granici, u ime Hrvatske «pristala na to da Slovenija dobije izlaz na otvoreno more, a hrvatska uzvrat deblokadu pregovora» o pristupu Europskoj uniji.

Hrvatsko je ministarstvo vanjskih poslova, doduše, tu Pahorovu izjavu mlako opovrgnulo, tvrdeći kako između dvoje premijera nije postignut nikakav dogovor mimo onoga koji je javnosti poznat u obliku Arbitražnog sporazuma.

Neki analitičari smatraju da se Pahor na tu *udicu* slovenskoj javnosti odlučio uoči tamošnjeg referendumu o Arbitražnom sporazumu; prema tim tumačenjima Pa-

horu se isplati faktično lagati kako bi referendum uspio. Zasad, međutim, nije posve jasno, zašto bi Pahor – kao mlad i uspešan političar, pred kojim su u normalnome tijeku stvari još desetljeća političkog života – *lažima* navodio slovensku javnost da na referendumu prispane na ono od čega ne profitira Slovenija nego Hrvatska. Ima li u njegovoj izjavi istine ili nema, doznat će se dosta brzo, pa je malko neobično da bi on na kocku stavio i vlastitu karijeru i slovenske nacionalne interese samo zato da ugodi Hrvatskoj. Zato nas gola logika sili strahovati da je predsjednica vlade vičnija krumpir-salati i odgovornija prema tome kulinarski vrlo zahtevnu jelu, negoli prema pregovorima o državnim granicama. No živi bili, pa vidjeli... (I. G.)

Tko vidi dalje: Kosor i Pahor

JASENOVAC: MJESTO PIJETETA ILI POLITIČKA BUSIJA ?

Travanjska jasenovačka komemoracija u povodu 65. obljetnice proboga logoraša, samo je po najavi bila komemoracija. Komemoracija je po svojoj naravi tužni i svečani čin, gdje okupljeni ljudi u miru, molitvi i promišljanju sudjeluju u minuloj patnji žrtve. Fućanje, glasno negodovanje i urlici upućeni aktualnoj predsjednici hrvatske vlade svakako nisu obilježje jedne komemoracije. Akteri toga neukusnog i neljudskog *hepeninga* bili su u većini članovi SAB-a, bivši logoraši, njihove obitelji i sl.

Što je to SAB? To je skraćenica za Savez antifašističkih boraca, odnosno - to je preimenovani nekadašnji SUBNOR. A što je SUBNOR? Ukratko, to je najzloglasnija i najodurnija organizacija bivšega komunističkog sustava. To je bila udarna pesnica Partije zadužena za društvenu higijenu. Oni su bili glavni denuncijanti, čistači društvenih „devijacija“ i neupitni korektor svih mogućih društvenih skretanja. Oni su bili prvi branik monolitnosti Partije i čuvari „bratstva i jedinstva jugoslavenskih naroda i narodnosti“.

Ovo jasenovačko izdanje te organizacije je tek bijedni, sipljivi ostatak nekadašnje moći. Zašto ih onda spominjem? Ima razloga. U njihovu istupu dadu se prepoznati neki „novi likovi“. Ne treba biti slijep, pa ne vidjeti kako subnorovci istodobno plješču **Josipoviću** i **Mesiću**, dok **Jadranki Kosor** i ministrima u vlasti – zvižde. Ne zvižde oni Jadranki Kosor zato što im je osigurala povlaštene mirovine, nego zato što ju poistovjećuju s Hrvatskom, a Josipovića i Mesića doživljavaju „šire“, kao lidera „regionala“, odnosno onog prostora za koji su oni emocionalno vezani, a to je Jugoslavija. Eto, tu je kvaka.

Zviždanje okupljenih na jasenovačkoj komemoraciji hrvatskoj predsjednici vlaste ne može se i ne smije zato reducirati na taj neukusni i ružni čin, koji u konačnici vrijeda i žrtve. Jeka tog zviždanja čuje se i u zavidnoj šutnji hrvatskih medija, jer taj čin nije zadobio ni jedan negativni komentar. A jeka je isključivo političke prirode. To je zvižduk upućen Hrvatskoj.

Njihovo zviždanje sjajno korespondira s Mesićevim jasenovačkim „gadovima“, odnosno s njegovim obračunom sa svima koji ne njeguju **Titov antifašizam**. Njihovo zviždanje može se rabiti i kao zvučna kulisa Josipovićevim isprikama u bosan-

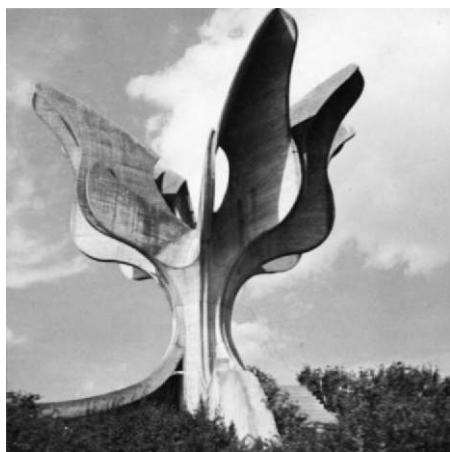
Piše:

Josip – Ljubomir BRDAR

sko-hercegovačkom parlamentu. Zato ih SAB-ovci po osjećaju prepoznaju kao svoje.

Eto, ti ljudi su na čelu „VIII. ofenzive“ koja hrvatskom narodu želi nametnuti osjećaj totalne amnezije.

Više od tisuću otkrivenih grobnica, i deseci tisuća kostura, za zagovornike zaborava su tek samo individualni ekscesi za koje „vrhovni komandant“ nije ni znao. A otkrivena grobišta i razbacane kosti su prava istinska legitimacija Titova antifašizma i antifašista, za koje se predsjednica SAB-a **Vesna Čulinović-Konstantinović** zalaže da se u pravima izjednače s hrvatskim braniteljima. Njezin zahtjev u dvorani Vatroslava Lisinskog popraćen je snažnim odobravanjem. Nije ni čudo kad je dvorana bila popunjena zviždačima iz Jasenovca.

Branitelje i hrvatske antifašiste može izjednačiti jedino zahtjev Vesne Konstantinović. Ljudska logika to ne može. Naiime, hrvatski branitelji platili su ogromnu cijenu kako bi se hrvatski narod izvukao iz kaljuže zvane Jugoslavija, koju su nam ostvarili t. zv. antifašisti: 15.000 poginulih, 30.000 invalida, stotine tisuća protjeranih ljudi i razorenog zemlja, to je cijena izbavljenja iz onoga što smo naslijedili od „antifašista“.

«Da nije bilo antifašističke borbe, ne bi bilo ni Hrvatske.» Taj otrcani navod nije ništa drugo doli licemjerna floskula koju mogu konzumirati samo maloumni.

Tko još danas stilizira u javnosti poljepšanu sliku Josipa Broza i njegove vlasta-

vine? Nije Stjepan Mesić jedini. To je hrvatska politička ljevica i lijevi mediji. Razumljivo je da ljevica emocionalno korespondira s tim vremenom, jer vuku političku i ideološku genezu iz krila komunističke partije. Neshvatljiva je samo njihova negacija organiziranog zločina neposredno nakon Drugoga svjetskog rata, iako dokazi doslovno vire iz svakog pedlja zemlje.

Da bi se afirmirao Tito kao „najveći sin“, nužno je sustavno blaćenje dr. Franje Tuđmana kao ključnoga kreatora i realizatora hrvatske države. Za tu ulogu služe mediji. Tako na pr. moralni i fizički patuljak, stiliziran kao hrvatski književnik **Miljenko Jergović**, u nametnutoj ulozi blaćenja Tuđmanova imena, prikazujući u *Jutarnjem listu* curriculum vitae stanovitoga **Safeta Jaskića**, bosanskog ustaše, bez ikakve logične poveznice, ta literarna bijeda, kvalificira prvoga hrvatskog demokratskog predsjednika kao „doktrinarnog fašista“ koji je na **Luburićevim** prepostavkama i s Luburićevim rječnikom krenuo stvarati nezavisnu Hrvatsku. I nikome ništa. Ta moralna rugoba će za takva djela od svojih istomišljenika biti vjerojatno nagrađen.

Nameće se pitanje, ako već ne postoje sankcije za takve medijske ispadne, gdje je hrvatska inteligencija, koja bi trebala uzeti u zaštitu svetinje Domovinskog rata, kao i autore i realizatore hrvatske države, koju smo toliko dugo čekali. Zar je zaista teško zaustaviti taj moralni talog kalibra jednog Jergovića, zatim stručnjake opće prakse razine jednog **Matvejevića**, guslara **Bilandžića** i sličnih, koje ne moramo predstavljati. Poznajemo ih! A budući da ih poznajemo, onda ih trebamo istinski i prepoznati. Prepoznati njihove namjere. Narod, a poglavito hrvatska inteligencija mora se aktivno suprotstaviti povijesnom revizionizmu kojim se glanca jugoslavenska prošlost i zločinac Tito, jer to glancanje je uglancani put koji vodi u pakao koji se zove neki novi jugoslavenski, odnosno balkanski okvir.

I na koncu: *kukuriku koalicija* koja se, usput rečeno, planira u okružju u kojem hrvatstvo dobiva oko 2 posto potpore, sigurno nije budućnost hrvatskog naroda. Ta moguća koalicija nije ništa drugo do li echo nostalгије za vremenom koje je za većinu hrvatskog naroda breme turobne Titove prošlosti, a za njih temelj „nove budućnosti“. Nemojmo im dopustiti!•

U POVODU 65. OBLJETNICE BLEIBURŠKE TRAGEDIJE

„Bleiburg je kruna jugoslavenstva“
(dr. Ivo Korsky)

Najviše što je jugoslavenstvo kao ideologija uspjelo dati je fizičko uništanje jednoga „jugoslavenskog“ naroda od strane drugoga „jugoslavenskog“ naroda, u ime očuvanja jugoslavenske države. Krv u Bleiburgu razotkrila je da je pravi krivac za suludo međusobno uništanje između dvaju susjednih naroda jugoslavenska ideologija.

Nakon masovnog pokolja kod Bleiburga, za većinu se Hrvata hrvatska narodna borba pretvorila u osobnu borbu, naime za pojedince to više nije bilo pitanje nekih teoretskih prava naroda, nego konkretnе činjenice da su im ubili nekoga bliskog, jednog ili više članova obitelji ili rodbine, ili prijatelja. Stoga je za ogromnu većinu Hrvata ovaj težak udarac postao osobna stvar.

Nakon masovnog pokolja kod Bleiburga borba protiv Jugoslavije nije bila više samo idejna i gospodarska, nego je postala biološka stvar, jer se je naprsto radilo o pukome biološkom opstanku. Naime, više nije bio „kriv“ samo onaj koji se javno izlagao kako bi obranio ideale i interese hrvatskog naroda, već i tzv. obični čovjek, koji nije imao ni prepostavke ni mogućnosti utjecaja na političko oblikovanje hrvatskih narodnih interesa, ali je i taj obični čovjek bio „kriv“ samo zato što je bio Hrvat.

Na toj općoj „krivnji“, koja je bila opredanje za Bleiburg, pada jugoslavenstvo i zajedno s njim svaka Jugoslavija, bez obzira na njezino uređenje - unitarističko, federalno ili konfederalno - jer obitelj, rodbina i prijatelji „krivaca“ ne mogu nikada prijeći na stranu „sudaca“ odnosno prihvati ideologiju u ime koje su osuđeni. Bez temeljne zajedničke ideologije nije moguća politička zajednica, dakle jugoslavenska država. Stoga je Bleiburg definitivno dokazao nemogućnost Jugoslavije.

Piše:

Mario Marcos OSTOJIĆ

Nakon bleiburškog pokolja mi Hrvati ne smijemo više misliti jednako kao prije njega ako želimo opstati kao narod.

Valja raskrstiti s političkom iluzijom da će Zapad braniti Hrvate samo zato što Hrvati pripadaju Zapadu.

U Bleiburgu su duboko pokopane hrvatske idejne iluzije, međutim, ako se iz toga strašnog iskustva rodio hrvatski politički realizam, žrtva tolikih tisuća Hrvati-

Karakteristika generacije koja je masakrirana u Bleiburgu bila je ljubav prema slobodi hrvatskog naroda i uvjerenje da on može biti sretan samo ako živi slobodan u vlastitoj državi. Za taj ideal mnoštvo je hrvatskih mladića dobrovoljno otišlo u rat i do kraja ispunilo svoju dužnost.

Hrvatski nacionalizam bleiburške generacije nije bio ni obožavanje države, kao u talijanskom fašizmu, ni obožavanje rase, kao u njemačkome nacional-socijalizmu, već je nosio u sebi cijeli niz duhovnih vrijednosti, sintezu duhovnih doživljaja i spoznaja hrvatskog naroda. Nosio je u sebi tradicionalne vjerske osjećaje, suvremena socijalno-gospodarska strujanja solidarističkog tipa, sve još prilično neizgrađeno, ali potpuno osviješteno unatoč svim posljedicama tuđinske vlasti i tuđinskog nasilja tijekom stoljeća.

Nakon pokolja u Bleiburgu hrvatski narod mora preispitati svoje stajalište i shvatiti da ga nitko neće zaštititi u ime univerzalnih i uzvišenih idea, odnosno da se sam mora zaštititi. Hrvatski narod mora shvatiti da svijet neće cijeniti hrvatsku službu Zapadu ako je ova samo posljedica ideološkog opredjeljenja,

nego tek ako je takva služba rezultat dogovora kojim su, zauzvrat, Hrvatima zajamčena temeljna nacionalna prava. Ovo zvuči grubo, ali pouka Bleiburga je da antikomunizam nije dovoljan da spasi jedan narod, nego da su za to potrebeni i drugi razlozi.

Za generaciju koja je masakrirana u Bleiburgu Zapad je *a priori* bio nešto dobro, a Istok vječni neprijatelj protiv kojega treba braniti Zapad. Na temelju takvog pojednostavljinja stvari, Istoku se pripisava i komunizam, jer je tamo bio na vlasti, a zaboravljaljalo se da je komunistička ideologija nastala na Zapadu. Istoku se pripisava i materijalizam, iako je materijalizam tada bio, a i danas jest, mnogo dublje ukorijenjen na Zapadu. Naivno se vjerovalo da će Zapad cijeniti borbu Hrvata protiv Istoka i da će nam oprostiti slučajno savezništvo sa silama Osovine.

Slavko GOLDSTEIN

Tito je bio voda zavjere šutnje o Bleiburgu

● Postojala je zavjera šutnje, i nema dvojbe da je ona dolazila od Josipa Broza Tita osobno. To potvrđuje i Milovan Đilas u svojim memoarima

Dogovor ustaša sa saveznicima je bio nemoguć

* Da budem malo vratić objektive: po mišljenju istaknutih povjesničara, zavjera o Bleiburgu nije bila učinjena učinkovito, ali se nekih dana poslije ovdje.

Ako od bleiburške generacije ostane samo temeljna ideja, ljubav prema narodnoj slobodi i spremnost na žrtvu, i nestane politička naivnost, kako bi nove generacije odgojene u krutoj stvarnosti komunističke diktature mogle hrvatskoj političkoj borbi dati potrební realizam za njezin uspjeh, onda će Bleiburg biti hrvatskom narodu skupa, ali korisna škola i odskočna daska za njegovo trajno oslobođenje.

Pamćenje hrvatskog naroda se hrani mnogim događajima koji povezuju karikulanca njegove povijesti. Neki od tih njih moraju se slaviti kao plodonosni događaji koji učvršćuju društveni suživot. Drugi, iako izazivaju bol i tugu, ne smiju se prešućivati.

U ovim danima gledamo prema prošlosti kako bismo se prisjetili Bleiburške tragedije. Ona se dogodila nakon što je Drugi svjetski rat završen, s prešutnom dozvolom onih koji su je mogli sprječiti, i prouzročila je duboke rane koje su ostavile teške posljedice i negativno označile život i suživot hrvatskog naroda.

Pitanje je, koji je smisao prisjećanja tako bolnog događaja i u kojem duhovnom raspoloženju to činimo. Ovaj događaj iz prošlosti, koji nam govori o teškim grijesima protiv života i protiv ljudskog dostojanstva, prilika je da ispravimo svoje pogreške i da u izgradnji naše sadašnjosti i budućnosti prihvativimo pouku koju nam pruža naša povijest.

Prisjećamo se kako bismo pročistili svoje povjesno pamćenje i pretvorili ga u izvor mudrosti, pomirenja i nade. Smatramo da je hrvatsko pomirenje prijeko potrebno i želimo ga izgraditi na temelju istine, pravde i slobode u ozračju milosrđa i ljubavi, kako bi nam danas poslužilo kao poticaj, no isključujemo nekažnjavanje koje slabi vrijednost pravde i osvetoljubljivost koja stvara podjele i sukobe. Pogled u prošlost mora nam pomoći da rastemo u svome ljudskom dostojanstvu i da se obvezujemo na izgradnju domovine u kojoj će među nama vladati mir.

Ako prihvativimo povijest uistinu kao učiteljicu života u ovo naše današnje vrijeme, moći ćemo živjeti u ozračju poštivanja zakona, ojačati našu državu i njene institucije i učvrstiti demokraciju na vrijednostima istine i života, pravde i solidarnosti, ljubavi i mira.♦

Presudom o prethodnim prigovorima Srbije u povodu hrvatske tužbe protiv Srbije radi primjene Konvencije o sprječavanju i kažnjavanju zločina genocida, što ju je Međunarodni sud pravde (MSP) donio 18. studenoga 2008. godine, Hrvatska je postigla značajnu pravnu i diplomatsku, a time i političku pobjedu.

U prvom redu, MSP je ustanovio kako bi svi srpski formalni prigovori što se odnose na (ne)nadležnost suda s osnove nepostojanja pristupa temeljem čl. 35. njegova Statuta bili bespredmetni, da je hrvatska tužba podnesena 2. studenoga 2000. (dan nakon što je SRJ primljena u članstvo OUN), umjesto 2. srpnja 1999. godine, ili da je hrvatsko obrazloženje tužbe – podneseno 1. ožujka 2001. u obliku dokumenta od 414 stranica – bilo koncipirano kao nova tužba (za što nije bilo procesnopravnih zapreka). Također je MSP podsjetio kako Srbija (odnosno njezina pravna prednica, Savezna Republika Jugoslavija) dugo vremena uopće nije tvrdila da nije bila članicom OUN niti strankom Konvencije o genocidu. Prva takva tvrdnja Beograda pojavljuje se u izjavi od 20. prosinca 2002. koja se zapravo odnosi na druge postupke, tj. postupke koji se tiču «pitanja dopustivosti uporabe sile» od strane država-članica NATO-a. Otklonjeni su i prigovori Srbije da su hrvatski tužbeni zahtjevi nedopušteni iz procesnopravnih razloga: MSP je ocijenio da je ovlašten o njima meritorno odlučivati.

Istina, sve su te odluke o pojedinim prigovorima donesene većinom glasova, i to većinom koja je kadra izazvati i stanovit uzebnu: 10 : 7, 12: 5, 10 : 7; 11 : 6 i 12 : 5. Nigdje većina nije tjesna, ali ni kod jednog prigovora odluka nije pala jednoglasno. Ipak, ni tu ne treba brzati: objavljena izdvojena mišljenja sudaca koji su glasovali protiv većinske odluke, u pravnome smislu nisu takva da bi opravdavala dalekosežne hrvatske odluke kao što je razmišljanje o povlačenju tužbe. Vrlo je izvjesno da su politički razlozi – napose nakon secesije Kosova – potaknuli Srbiju da izvrši dodatni politički pritisak i na Hrvatsku i na MSP. Zbog toga je na sa-

mom početku ove godine najavljenko kako je Srbija «prisiljena» odgovoriti na hrvatsku tužbu i uzvratiti protutužbom. Beograd je taj korak najavio već u studenome 2008., svega par dana nakon donošenja presude o nadležnosti, ali se na to konačno odlučio nakon više od trinaest mjeseci. Novinske su agencije 3. siječnja 2010. prenijele:

«Srbijanski pravni tim u ponedjeljak će Međunarodnom судu pravde u Haagu (ICJ) podnijeti protutužbu i odgovor na tužbu Hrvatske za genocid, dok bivši srpski veleposlanik u Hrvatskoj **Milan Simurdic** ocjenjuje kako se službeni Beograd našao u iznuđenom položaju te donio

Haaška "Palača mira", sjedište Međunarodnog suda pravde

odluku koja nije iznenađujuća. (...) Po rečima Simurdića, potezom Srbije najmanje bi trebao biti zatečen Zagreb jer se u svim razgovorima o toj temi iz Beograda jasno naznačavalо da će protutužba biti konačni ishod izostanka dogovora. "Lopta je bila na strani Zagreba i on se u ovom slučaju opredijelio da stanje u odnosima diktira prošlost, a ne budućnost", kazao je Simurdic u razgovoru beogradskom dnevniku "Politika". Dvije zemlje, kako je ocijenio, dolaze u paradoksalnu situaciju da s jedne strane pojačavaju suradnju u procesuiranju ratnih zločina i traganju za nestalima, dok se s druge strane ostaje iza tužbe koja sve to negira i koja je zasnovana na stanju u odnosima prije deset godina, bez uvažavanja značajnog napretka u odnosima do kojega je u međuvremenu došlo. (...) Simurdic je naglasio kako ne će biti jednostavno očuvati inače narušeno ozračje u odnosima, te da će biti potrebna velika vještina i diplomatska taktičnost kako bi se u uvjetima sudskega procesa održao politički dijalog, bez posljedica na ostala područja suradnje. "Potrebno je imati u vidu da je jasna poruka u

PROTIV POVLAČENJA TUŽBE ZA GENOCID (2)!

tom pravcu upućena iz državnog vrha Srbije koja, bez obzira na protutužbu, nije zatvorila vrata za dogovor prije početka sudskega procesa". (...) Beogradske "Večernje novosti" (...) pišu da će Srbija u ponedjeljak podnijeti ICJ-u protutužbu i odgovor na tužbu Hrvatske iako joj je sud ostavio formalni rok za to do 22. ožujka. Srpska protutužba, kako se navodi, u pet tomova, osim detalja o zločinima nad Srbima u razdoblju od 1991. do 1995., sadrži i opširan dodatak o zločinima nekadašnje NDH tijekom Drugoga svjetskog rata.»

I za političare i za povjesničare, a i za pravnike će biti zanimljivo proučiti argumentaciju na kojoj počiva srpska protutužba pred MSP-om. No i prije nego što nam to bude dostupno, lako je pretpostaviti da će se službeni Beograd obilno naslanjati na teze o genocidu nad Srbima u doba NDH, koje su desetljećima tako zdušno promicali i brojni hrvatski «antifašisti». Njihovi argumenti redovito nisu bili pouzdaniji od «argumenta» jugoslavenskog poslanika u Bukureštu, Aleksandra Avakumovića, koji je već 26. travnja 1941. – dakle, prije nego što je pokoljem u Gudovcu s hrvatske strane izvršena retorzija za ubijanje velikog broja Hrvata u bjelovarskoj okolini – izvješćivao o «genocidu nad srpskim narodom» u hrvatskoj državi; niti su bili vjerodostojniji od ozakonjene teze o 700.000 ili više jasenovačkih žrtava. Te su crne legende o Hrvatima održavane na životu upravo kolaboracijom «hrvatskih antifašista» i davale su svoje plodove u domovini i u svijetu, pa bi bilo iluzorno očekivati da će i u postupku MSP-om biti bez ikakva odjeka.

Što će se s tim postupkom dogoditi u budućnosti, posve je neizvjesno. No svakako je izvjesnije da će odlučivati politički, a ne pravni razlozi. Ako se vlada Republike Hrvatske i dalje bude vodila onim zlokobnim načelom da je «za pristup Europskoj uniji spremna podnijeti svaku žrtvu», onda je lako moguće da dođe do razvlačenja postupka u Haagu, tijekom čega bi se domaća javnost pripremila na povlačenje tužbe.

Tomu u prilog govori susret dvoje predsjednika vlada u Zagrebu 14. svibnja 2010. godine. Tom je prigodom Hrvatska darovala Srbiji elektronički prijevod pravnih stečevina EU na hrvatski, kako bi ih Beograd lakše preveo na srpski i time uštedio približno osam milijuna eura. To je, valjda, učinjeno u znak hrvatske zah-

Piše:

Tomislav JONJIĆ

valnosti za neokončani postupak sukcesije, za nastavak okupacije onih desetak tisuća hektara na istočnoj obali Dunava, za one pobijene i nestale kojima ne znamo grob, i za otete umjetnine i arhivalije, pa će Srbija i u postupku pred MSP-om moći podsjećati na to da su odnosi dviju država

ca, Jadranka Kosor na to odgovorila neodlučnošću koja bode oči: Odluku o tome može donijeti vlada, ali «ona o tome još nije razgovarala» (Jutarnji list, br. 4263/XIII., 15. svibnja 2010., 3.).

Usporedno s time, karakteristično je da se imenovanje ministra pravosuđa, dr. Ivana Šimonovića, pomoćnikom glavnog tajnika UN za ljudska prava koristi kao argument pred jednim «haaškim sudom» (MKSJ-om), ali se napadnom *naivnošću* propušta ista logika primijeniti i u

Vukovar 1991.

toliko uzorni da se rješavaju na bilateralnoj razini na kojoj Hrvatska više daruje nego što potražuje. No tom je prigodom predsjednik srpske vlade Mirko Cvetković najavio je kako je njegova vlada spremna povući protutužbu protiv Hrvatske, «ako se postigne bezuvjetni dogovor o istovremenom povlačenju tužbi za genocid». Njegova je hrvatska kolegi-

odnos na drugi sud (MSP). Tako, primjerice, dr. Vesna Pusić ističe kako je Šimonovićev imenovanje vrlo važna poluga za deblokadu hrvatskih pregovora s EU bez obzira na moguće primjedbe glavnog tužitelja MKSJ-a, Sergeja Brammertza, jer: ne bi bilo moguće tvrditi da je Šimonović izabran na visoku dužnost u UN «ako je lagao u svezi s topničkim dnevnicima». Zašto ta logika – doduše, primarno politička, a tek uzgredno i pravna – ne bi vrijedila i u odnosu na MSP? Ako je Šimonović – ma što tko o njemu mislio – kao predvodnik hrvatskoga pravnog tima u postupku pred MSP, nakon presude toga suda o nadležnosti, izabran za pomoćnika glavnog tajnika UN, ne govori li to da bi njegova vjerodostojnost mogla biti u uzročno-posljedičnoj svezi i s njegovim ondašnjim zastupanjem hrvatske tužbe protiv Srbije? Ne govori li to da bi naši izgledi i pred MSP mogli biti veći nego što možda mislimo i nego što nas zagovornici povlačenja tužbe uvjeraju?

No ta se analogija izbjegava povući, jer se traže ne argumenti za ustrajanje u tužbi, nego izgovori za njezino povlačenje.

(Svršetak)

Tužba zbog genocida u Hrvatskoj 1991. - 1995. pred Međunarodnim sudom pravde

RASPRAVA O NADLEŽNOSTI

RABUS MEDIA

TRIDESETI TRAVANJ - DAN HRVATSKIH POLITIČKIH UZNIKA U CETINGRADU

Prekrasni proljetni dan, posljednji u mjesecu travnju, putujemo iz svih krajeva Hrvatske prema Slunju, divimo se ljepotama naše domovine. Blistava površina rijeke Korane obasipa zrakama jutarnjeg sunca šumovite obale. Tik prije poznatih Rastoka skrećemo sa stare dobre Plitvičke na sporednu županijsku cestu prema Cetingradu, gdje na poziv udruge Cetin 1527. ove godine održavamo proslavu Dana hrvatskih političkih zatvorenika.

Ove su godine svi sudionici naše proslave (a njih je 250!) stigli na vrijeme, tako da je u podne crkva Uznesenja Blažene

Svečanost pod ostacima cetingradske utvrde

Djevice Marije već bila ispunjena do posljednjeg mjesta. Svečanu misu uz koncelebraciju nekoliko svećenika predvodio je preuzvišeni **dr. Mile Bogović** biskup gospičko-senjski. Nakon mise procesija je krenula u kriptu ispod crkve, gdje je uređena kapelica u spomen svim žrtvama ovoga kraja palim u Drugome svjetskom ratu i paraću kao i u Domovinskom ratu.

Zatim smo se svi skupili na prostranom trgu ispred spomenika palim braniteljima, gdje su položeni vijenci i molitvom odana počast žrtvama cetinskog kraja. Program je nastavljen u Hrvatskome domu, koji je bio malo pretijesan za sve sudionike, tako da je većina prostajala jedan školski sat koliko je trajao program. Voditelj programa bio je gospodin **Damir-Dado Valent**, novinar Radio Mrežnice iz Duge Rese. Započelo se *Lijepom našom* u izvedbi zbara i tamburaškog orkestra Osnovne škole Cetingrad pod vodstvom profesorice **Ivane Klobučar** – neobična izgleda i još bizarnijih solo interpretacija pojedinih pjesama u zajedničkoj izvedbi sa zborom i orkestrom.

Priredio:

Alfred OBRANIĆ

snimio:

Damir BOROVČAK

Uslijedio je pozdravni govor predsjednika udruge Cetin 1527. ujedno i zamjenika načelnika općine gospodina **Milana Bogovića** i predsjednika HDPZ-a, pa nastup učenika Glazbene škole iz Karlovca uz pratnju profesorice **Anite Kaić**; **Leon Košavić** otpjevao je romancu iz opere „Nikola Šubić Zrinjski“ **Ivana pl. Zajca**, a **Ivan Šimatović** pjevao je pjesmu „Ustaj, vilo, da pjevamo rodu svom“. Program je završen govorom tajnika udruge Cetin 1527. gospodina **Ivana Mateše** koji će mnogi sudionici, sudeći po aplauzu, još dugo pamtitи.

Nakon programa u Hrvatskom domu krenuli smo autobusima i osobnim vozilima prema starom gradu Cetinu, gdje je domaćin priredio prigodni domjenak na otvorenom unutar ostataka zidina staroga grada. Mnogim našim članovima bio je veliki napor svladati 500 metara hoda uzbrdo i to smatram našim propustom u organizaciji pa se svima zbog toga ispričavam. Da smo kojim slučajem udruga s članovima prosječne starosti barem pedeset godina, onda ovaj slučaj ne bih niti spominjao. Druženje na tome povijesnom mjestu proteklo je u dobrom raspoloženju uz pjesmu i svirku sastava „Plitvički bećari“.

No, bilo je i tu prigodnih riječi i to od svakako najpoznatijeg hrvatskog političkog uznika, gospodina **Zvonka Bušića**. Na svim mjestima našeg boravka i programa u Cetingradu pratila nas je povijesna postrojba „Karlovacki počasni vod ZNG-91“ pod zapovjednikom, brigadircem Hrvatske vojske **Dubravkom Halovanićem**. Vjerujem da su članovi naše udruge otputovali iz Cetingrada obogaćeni lijepim dojmovima iz još jednog kutka Lijepe naše.

U nastavku donosimo prigodne govore biskupa Bogovića, predsjednika Obranića i gospodina Mateše.

Biskup Mile Bogović hrvatskim političkim uznicima

«Ovdje su se okupili bivši politički zatvorenici, u jednom frankopanskom mjestu u kojem su na Novu godinu 1527. vođe hrvatskog naroda donijeli sudbonosnu odluku da će se Hrvatska oslanjati na drugi narod i drugu državu.

U toj državi doživjeli su da im je ona 30. travnja 1671. godine pogubila njegove vođe: Petra Zrinjskog i Frana Krstu Frankopana.

Ti vođe postali su simbol narodnog suvereniteta i borci za samostalnu hrvatsku državu, pa su njihovi tjelesni ostaci preneseni u Hrvatsku nakon što je propala država na koju smo se ovdje 1527. godine oslonili.

To su činjenice koje treba prožeti kršćanskom porukom, inače ne pripadaju govoru u svetoj misi. Pred tim se zadatom sada nalazim.

Koju poruku da vam uputim na temelju rečenoga kao katolik i kao Hrvat? Ja bih s ovoga mjesta formulirao tri poruke općenito hrvatskom vjerničkom narodu i jednu posebno udruzi bivših političkih zatvorenika. Te poruke glase:

Nije nam samo tuđin i stranac kriv za naše nedaće; trebamo poraditi na podizanju razine razgovora u našoj sredini; trebamo ljudski i kršćanski pokopati one kojima propali režim to nije dao.

Za sve to potrebni su idealni i idealisti. Vi ste pokazali da to imate. Valja i vama računati da je u našem narodu mnogo pozitivnih ljudi.

Pred početak mise

Biskup dr. Mile Bogović

tivne energije. U to je vjerovao papa Ivan Pavao II.; a to se pokazalo i u najodsudnjim momentima naše povijesti.

1. U vrijeme kada smo bili pod tuđom vlašću, mislili smo da bi sve bolje bilo da dobijemo svoju vlast i svoju državu. Danas možemo vidjeti da se time mnoge stvari ne mogu riješiti. S jedne strane nemamo prakse kako „držati“ državu, pa stalno pitamo sad lijevo sad desno što nam je činiti, ili smo pak poput onog tipa iz *Braće Karamazovih* koji je dobio slobodu a nije znao što bi s njome pa je išao okolo i nudio je ne bi li ga tko oslobođio od nje. Preteška je i preodgovorna bila za njega. Trebamo konačno savladati lekciju da za naše nevolje nisu krivi samo stranci. Trebamo znati odgovorno uzeti u svoje ruke „sudbinu i sreću“. Neodgovornost za državu i narod nas bije.

2. Potrudimo se da se u naše društvo unosi razgovor na jednoj ljudskoj i kršćanskoj razini. Još i danas se kao opako naslijede provlače stare procjene i ocjene da su ljudi jedne političke opcije (pa čak i nacije) vrjedniji od drugih; da onaj drugi ne može učiniti ništa dobra. Ideja pomirenja predsjednika **Tuđmana** je ljudska i kršćanska. Pokušavao sam se izboriti da se prizna nekome tko je bio ustaša mogućnost da napiše vrijedno umjetničko djelo. Kao primjer navodim prijedlog da se podigne spomenik **Aneri Babić**, najpozitivnijemu ženskom liku nekog književnika iz Like. Time se ne bi bacalo ustranu sve vrijedno što je učinio tvorac toga lika – **Mile Budak**, pa i u onih koji ga kao političara ne prihvataju. U tom smislu pisao sam i bivšem predsjedniku Vlade kada je ta tema bila aktual-

na. Pokušao sam to i u međijskoj polemici s jednim političkim zatvorenikom. Nažalost, tu razinu govora naša javnost još ne prihvata, a ona nam je tako potrebna.

3. Trebamo gajiti zahvalnost prema onima koji su nas zadužili. To vi činite i današnjim okupljanjem. Potrebno je taj osjećaj širiti na cijeli narod. Hrvatski narod je smatrao da svoje velikane stradale na današnji dan u Bečkome Novom Mjestu treba prenijeti u njihovu domovinu i grob im kititi (usp. Preradovića: *U tvom polju daj mu groba, tvojim cvijećem grob mu kiti!*). Mnogi naši stradalnici još su nepokopani. I oni koje su nosili isti ideali kao i vas. Treba učiniti svojevrstan pritisak na ovo naše hrvatsko društvo da se to *lege artis* učini. U tom smislu predlažem da se na našem Polju (Krbavskom) napravi svehrvatski grob za sve one koji još nisu pokopani kako su zaslужili i kako se dolići. Pao je sustav koji je imao drukčiji pogled na život ljudi i na njihovu smrt. Otvorila se mogućnost da izborimo ljudske i kršćanske kriterije na jedno i drugo. Naš naraštaj treba i na tom polju ispuniti svoju zadaću.

4. Tko je za to pozvan? To se očekuje od ljudi koji znaju što su ideali i koji su već pokazali spremnost da se za njih žrtvuju. Ljudi kojima je glavno uhljebljenje, ne će ni osjetiti taj problem i tu obvezu. Takvu

vrstu osjetljivosti očitovao je svaki od vas u vrijeme kada se to plaćalo teškim kaznama. Može svaki od vas biti različitog političkog uvjerenja, ali ono što je nedvojbeno: niste dospjeli na robiju zato što ste se htjeli materijalno osigurati.

Vi ste kao kršćani u program svoga gođišnjeg okupljanja 30. travnja uključili i svetu misu, a jednog ste biskupa uključili u svoje počasne članove. Sve gore spomenute poruke kršćanstvo je i te kako cijenilo i prakticiralo. Svaki kršćanin je smatrao da treba krenuti od osobne obnove i ne prebacivati krivnju na okolinu, da ne valja razlučivati tko je tko, nego koliko čini dobro ili zlo. Napose su prvi kršćani vodili brigu da svakog svoga čla-

Prepuna crkva Uznesenja BDM

na dostoјno pokopaju i posjećuju njihove grobove.

I vi ste, dragi (bivši) politički zatvorenici prepoznatljivi po tome što ste imali idealu u materijalnom i materijaliziranom svijetu koji vas je okruživao i koji vas okružuje. U duhu tih idealova formulirajte odnos prema ovom našem društву u kojem živimo.»

Govor predsjednik Obranića

«Prije godinu dana na proslavljenju u Šibeniku imao sam čast pozdraviti se s našim dičnim članom **Slavkom Milićem**, autorom knjige „*Za dostoјanstvo i slobodu*“, nezaboravnog svjedočanstva o patnjama u komunističkim zatvorima. Danas ga više nema među nama kao i stotinjak ostalih naših članova koji su preminuli u proteklih godinu dana.

Prije dva dana ispratili smo na vječni počinak našu dugogodišnju predsjednicu **Kaju Perković**, netom prije književnike

Polaganje vijenca

Branimira Donata i Matu Marčinka, pa našeg **Vinka Posedela** koji je s ponosom nosio zastavu naše udruge na svim skupovima bivših političkih osuđenika.

Mogao bih tako spominjati svakoga, pošto su svi ostavili nekakvog traga u našoj novijoj povijesti, ako ništa drugo svojom patnjom za domovinu. Molim vas da ih se sjetimo na trenutak i odamo im počast.

Kada putnik danas dolazi u Cetingrad – škola, crkva, općina, prostrani trg, ambulanta, trgovina – dobije dojam kako se radi o jednom od naselja kakvih ima na tisuće. Tako može misliti samo onaj, koji

Zajednička fotografija nakon mise

ništa ne zna od naše srednjovjekovne i novije povijesti.

Cetingrad je iznimno mjesto. Rekao bih: mjestače po broju stanovnika, ali grad po značenju, pa je sudska htjela da se u nazivu pojavljuje riječca grad.

Tu je 1527. održano zasjedanje Hrvatskog sabora na kojem su naši plemenitaši - među njima Zrinski i Frankopani - izabrali Ferdinanda Habsburškog za svoga kralja, a njegovu ženu Anu prozvali hrvatskom kraljicom. Od tada pa sljedećih 400 godina bili smo pod bečkom krunom. S današnjeg stajališta možemo reći kako bi za hrvatski narod u cijelini bilo dobro, da smo još neko vrijeme dijelili sudbinu propale monarhije, kad već nije bilo mudrosti, spremnosti i odlučnosti stvoriti samostalnu državu poput Čeha, Mađara i Poljaka. Pretežiti dio vladavine Habsburgovaca bio je obilježen ratovima, a osobito ovo granično područje prema osmanlijskom carstvu. Bila su to stoljeća neprekidnog osvajanja i zuluma od strane Osmanlija i kratkotrajnih oslobođanja. Svakomu je jasno, da su posljedice po lokalno stanovništvo bile strašne, s mnogo žrtava i masovnim iseljavanjem u sigurnije krajeve monarhije. Povratak stanovništva i

mirniji život uslijedio je tek polovicom 19. stoljeća.

Nakon Prvoga svjetskog rata, 1918. godine, imali smo priliku stvoriti samostalnu hrvatsku državu. Nažalost naši političari nisu bili spremni, nisu bili dorasli povijesnom trenutku i gurnuli su nas u t. zv. Državu SHS iz koje je kasnije proizašla monarhistička Jugoslavija. Do tada su Hrvati mislili, da nitko ne može biti lošiji vladar od Austrije, Venecije i Ugarske, ali već u prvim godinama nove države, izloženi batinama srpskih žandara i to samo zato jer su Hrvati, uvidjeli su da od lošeg ima još gore.

Raspadom stare Jugoslavije opet se ukazala prilika za osamostaljenjem i ta prilika je iskorištena – stvorena je Nezavisna Država Hrvatska. U krajnje nepovoljnim uvjetima II. svjetskog rata i osloncem na jedine saveznike koji su nas željeli podržati, stvorena je hrvatska država s kojom se od prvog dana komunisti i Srbi u Hrvatskoj nisu mogli pomiriti i odmah su započeli ubijanjem hrvatskog stanovništva i terorističkim akcijama prema infrastrukturi mlade države.

Usljedio je odgovor, jer svaka država se mora braniti od terorista, i tako se spiralna ubijanja nije zaustavila do konca rata. U poraću Hrvati su stradali kao poražena strana i kao žrtve četnika koji su od 1944. masovno prelazili u partizanske redove, skidanjem kokardi i prišivanjem crvene zvijezde petokrake. Demografski gubici bili su strašni i nepopravljivi. Preostalo protjerano stanovništvo postupno se vraća na svoja ognjišta i polako oporavlja pod budnim okom komunističkih vlasti koju čine kadrovi iz okolnih srpskih sela.

Raspadom komunizma u čitavom svijetu pa tako i komunističkoj Jugoslaviji, opet se stvorila prilika za samostalnu državu. Ovaj puta našao se čovjek, dr. Franjo Tuđman, koji je zaključio da je ovo „posljednji vlak“ u koji se hrvatski narod treba ukrcati ako želi opstati na karti Europe, a uvjet da se to ostvari jest vlastita država. I čim je takva odluka donesena i plebiscitarno prihvaćena od 95 posto građana tadašnje Republike Hrvatske, po-

tomci istih onih koji se ni 1941. nisu mogli pomiriti sa stvaranjem hrvatske države, počeli su opet po istom modelu: ubijanje, protjerivanje, pljačkanje, rušenje i palež. S ovog područja protjerano je ili ubijeno sve hrvatsko stanovništvo, sela opljačkana i nakon toga spaljena a crkve porušene. Vjerojatno su mislili, da se više nikad ne ćemo vratiti i oporaviti.

Prema „Žrtvoslovu slunjskog kotara“ autora **Ivana Stričića**, objavljenom 2005. godine, na području općine Cetingrad prema posljednjem popisu stanovništva iz 1931. godine živjelo je 5.617 Hrvata. U II. svjetskom ratu i u poraću poginulo je ili je ubijeno 1.058 vojnika i civila ili 18,8 posto ukupnog stanovništva. Od posljedica rata (bombardiranja i bolesti, prvenstveno tifusa), umrlo je 168 stanovnika ili 3 posto od ukupnog stanovništva, dok je u partizanima poginulo 33 ili 0,58 posto ukupnog stanovništva. Ukupno je bilo 1.259 žrtava ili 22,4 posto ukupnog življa općine Cetingrad, a u Domovinskom ratu 43 građana je izgubilo život. U odnosu na ukupni broj stanovnika - zastrašujući broj stradalih. Uz to sva naselja do temelja porušena i spaljena.

Cetingrad danas broji 350 duša (prije

Gовор предсједника Овранића

rata 1991. oko 1000). Malo mjesto, općinsko središte, ali po žrtvama u novijoj povijesti velegrad. Ne zaboravite da mnogi naši gradovi koji broje na tisuće stanovnika u tom pogledu imaju prazne stranice.

Zato možemo biti ponosni, da ovogodišnji Dan hrvatskih političkih uznika održavamo u Cetingradu – gradu koji nosi sva obilježja i atribucije po kojima mi biramo mjesa našeg okupljanja – grad Zrinskih i Frankopana i grad borbe i žrtava za neovisnu Hrvatsku.

Stoga hvala Udrudi Cetin 1527. na pozivu (gospoda Bogović i Mateša), hvala

Ivan Mateša, tajnik udruge Cetin 1527.

načelniku općine što su nas toplo primili u Cetigrad, hvala preuzvišenom biskupu dr. Mili Bogoviću na misi koju je predvodio i riječima koje nam je uputio, hvala svima koji sudjeluju u programu, zboru osnovne škole iz Cetigrada, profesorici i učenicima Glazbene škole iz Karlovca, sastavu „Plitvički bećari“ i povijesnoj postrojbi iz Karlovca. Posebno se zahvaljujem cetinogradskom župniku mons. Marijanu Ožuri na današnjem gostoprinstvu, ali još više na tome što već punih 47 godina dijeli dobro i zlo sa građanima Cetingrada.»

Slovo Ivana Mateše

«Svatko od nas ima svoje roditelje, oca i majku, i po njima nas prepoznaju u našoj užoj životnoj i rodnoj sredini, u našem selu, župi, ulici, kvartu. Čim prijeđemo preko brijege, čim dođemo u drugo selo, župu, ulicu, kvart, više nas ne prepoznaju, ne znaju tko smo i što smo. Tada postoje druga pravila, drugi znaci prepoznavanja.

Pjesnik Drago Ivanović u svojoj pjesmi pjeva: „...Jer, Hrvatska nije zemlja, kamen, voda, Hrvatska je riječ koju naučih od majke, i ono u riječi i ono više od riječi i ono više s Hrvatskom me veže...“. Da, on što je više, ono što je jače, ono što je iznad, ono što nas veže, ono zašto smo danas ovdje, to je naša jedina i sveta Domovina Hrvatska, to je naša jedina i sveta Majka Hrvatska, to je naša jedina i sveta Domovina Majka Hrvatska.

Poštovani članovi Hrvatskog društva političkih zatvorenika na čelu sa predsjednikom Alfredom Obranićem, članovi Hrvatskog domobrana, čelnici i članovi svih udruga iz Domovinskog rata, gospode i gospodo, Hrvatice i Hrvati, ova uvodna riječ, s riječima pjesme Drage Ivaniševića, koja nosi naslov *Hrvatska*, su riječi pozdrava, riječi kojima Vas želim

pozdraviti i riječi zahvale, kojima se želim zahvaliti. Prije svega ovo su riječi zahvale Svevišnjemu za dar života, za dar slobode, za dar Države, zahvale Vama koji ste iz svih krajeva Lijepe naše, iz Hrvatske i Bosne i Hercegovine, danas došli u povijesni Cetin i Cetingrad.

U ovoj prigodi, u prirodi 30. travnja, Dana sjećanja na stradanje Petra Zrinskog i Frana Krste Frankopana, dana

koji ste Vi politički zatvorenici uzeli za dan svoje udruge, želim kazati samo jednu misao. U životu naroda najvažniji pojam je nacionalna svijest ili povijesno pamćenje naroda.

Što je povijesno pamćenje naroda?

Povijesno pamćenje naroda je ono duhovno i materijalno što se u jednom narodu prenosi s koljena na koljeno, ono što se prenosi s generacije na generaciju, s naraštaja na naraštaj, ono što se prenosi s djedova na očeve, s očeva na sinove i tako redom.

Zašto ovo govorim? Govorim, ne radi Vas starijih jer Vi to znate, već radi ovih mlađih, da nauče, kako je u povijesti bilo naroda, velikih, silnih i moćnih, bili su, a nema ih više. Zašto ih nema? Nema ih jer u nekom od koljena sinovi nisu preuzezeli povijesno pamćenje predaka, zaboravili su tko su im bili očevi i djedovi, zaboravili su tko su i što su. Ovo govorim, jer je u povijesti hrvatskoga naroda bilo više razdoblja kada su naši neprijatelji činili sve kako bi sinovi zaboravili tko su im bili očevi i djedovi, kako bi zaboravili povijesno pamćenje naroda.

Jedno od takvih razdoblja bilo je ono od 1945. do 1990. godine, razdoblje srpsko-jugoslavensko-komunističke diktature, kada se sustavno i planski zatiralo i uništavalo sve što je hrvatsko. Bilo je to vrijeme kada se u korijenu, u klici, u sjemenu, uništavalo, pržilo i palilo sve što je hrvatsko. Bilo je onih koji su to prihvatali, kojima je bilo svejedno zvali se Hrvatima, Jugoslavenima, neopredijeljenima ili bilo kako drugačije. Ali, bilo je onih kojima nije bilo svejedno, onih, a to ste Vi, koji nisu željeli zaboraviti tko su i što su, koji nisu htjeli zabora-

viti tko su im bili očevi i djedovi, koji nisu htjeli zaboraviti povijesno pamćenje naroda.

I tada, Vi ste stali na branik Domovine i glasno i jasno kazali ste, tko ste i što ste, kazali ste, stop, nema dalje, mi želimo svojim sinovima predati u naslijeđe povijesno pamćenje predaka, povijesno pamćenje svoga naroda. A onda su Vas zatvarali u tamnica, u zatvore, u samice i tamo Vas mučili, čupali Vam zdrave zube, čupali nokte, lomili rebra, kidali kosti, puštali krv, što sve nisu radili. Mislim su da će tako u Vama ubiti nacionalnu svijest, da će Vas oslabiti, preodgojiti, kako su to govorili. Ne da su Vas oslabili već su Vas ojačili, ojačali su Vas i mnoge druge kojima ste bili uzor.

Danas ovdje iznosim osobno svjedočanstvo. Prošao sam kroz krvave udbaške ruke i osjetio sam milicijske pendreke, suđen sam po članku 134. KZ SFRJ. Bilo je to u vrijeme Laščinskog slučaja. Ovdje je **Marko Grubišić**, koji je tada bio suđen na 4 godine robije. Dragi prijatelju, dragi Marko, ti si nam bio uzor i nadahnute. Nadahnute nam je bila tvoja krvava majica koju je odvjetnik donio iz istražnog zatvora, nadahnute nam je bila tvoja žrtva, kada smo čuli da su te vezali za radiator i tako te tukli. O tome smo pričali i ti si nam bio nadahnute.

Svatko od Vas bio je nadahnute mnogi i Vaša žrtva ugrađena je u povijesno pamćenje naroda.

Poštovani prijatelji, Hvala Vam što ste danas došli u Cetin i Cetingrad, dođite nam opet. Hvala Vam!»•

Pogled iz cetingradskih ruševin

JAVNI PROSVJED „KRUG ZA TRG“

Zagreb, 8. svibnja 2010.

Pred Hrvatskim narodnim kazalištem u Zagrebu, na trgu koji se danas zove „Trg maršala Tita“, 8. svibnja je održan javni prosvjed Građanske inicijative „Krug za trg“, četvrti veči od ukupno sedam javnih prosvjeda, koliko ih je održano od siječnja 2008. otkako Inicijativa djeluje.

Za dan prosvjeda izabran je 8. svibnja jer su na taj dan 1945. partizani ušli u Zagreb te je cijela Hrvatska tada pala pod

Organizatori skupa (u prvom redu Maja Runje i Zdravka Bušić)

komunističku vlast. Tema ovog okupljanja na poseban su način stoga bila događanja u Zagrebu u poslijeratnim godinama te tijekom svih godina jugoslavenske represije.

Misli prosvjednika bile su s nevinim ljudima koje su pripadnici jugoslavenskoga komunističkog režima ubijali i prognovali na najokrutnije načine. Na velikom panou uz pozornicu bio je postavljen žalobni zid s imenima dijela zagrebačkih stratišta, a na pozornici je bila izvješena slika čovjeka iza zatvorskih rešetki, uz sliku krvnika koji u ime Tita sprema njegovu likvidaciju. U programu prosvjeda sudjelovalo je petnaestak aktivista „Kruga za trg“. Evo što je tom prigodom rekao Ante Beljo:

„Od prosvjeda ne ćemo odustati dok naš zahtjev ne bude ispunjen. Simbolima zla ne smiju biti obilježene hrvatske ulice i trgovi, simboli zla ne smiju postati ničiji uzori i treba ih čim prije smjestiti u muzeje negativne povijesti.“

Tito je jedan od njih, unatoč činjenici što nas neki još i danas, i to s visokih mjeseta u politici, hoće uvjeriti

Priredila:

Maja RUNJE, prof.

da njihova borba za Jugoslaviju nije bila zlo i da su komunistički zločini bili antifašizam. Povijesne činjenice, one od 1940. do 1990. te one od 1991. do 1995., u tome ih demantiraju. Bili su to putevi **Staljinova** i Titova komunističkog pakla, a ne de Gaulleova demokratskog antifašizma!

Druga činjenica koju danas, 8. svibnja, želimo spomenuti je ulazak u nebranjeni Zagreb, srpske, naglašavam, srpske jugosoldateske, koja je Zagreb okupirala na isti način kao i ona iz prosinca 1918. Izvršili su masovni pokolj nad Zagrepčanima 8. i 9. svibnja, te nastavili u tjednima i mjesecima koji su slijedili. Hrvatske oružane snage i sve ostale vojske bile su se povukle iz Zagreba 6. i 7. svibnja.

Divizije koje su prve ušle u Zagreb pripadale su Prvoj jugoslavenskoj armiji čiji je zapovjednik bio **Peko Dapčević** iz Beograda i Drugoj armiji **Koče Popovića** iz Crne Gore, a bile su Dvadeset prva i Dvadeset peta srpska divizija, obje iz centralne Srbije, sastavljene od onih koji su poslije listopada 1944. kokarde zamjenili petokrakama. Zatim je tu bila Šesta lička divizija, pod komandom **Doke Jovanića** i Dvadeset osma slavonska, pod komandom **Radojice Nenezića**. U njihovu su sastavu i vodstvu bili

jora **Milutina Moraču**, Srbina iz Glamoča, general majora **Mijalka Todorovića**, rođenog u Kragujevcu te pukovnika **Blažu Lampata**, rođenog u Cetinju u Crnoj Gori.

Komandant parade Jugoslavenske armije održane u Zagrebu, 13. svibnja 1945. bio je **Vaso Jovanović** iz Podgorice u Crnoj Gori, komandant Prve proleterske divizije. Nitko od *pohvaljenih* nije bio Hrvat, niti iz Hrvatske, pa neka nam se sada objasni da to nije bila okupacija!

Treća činjenica o kojoj je važno reći par riječi je sutrašnji „Dan Europe“. Taj dan ima razloga slaviti samo polovica Europe. Druga polovica

STRATIŠTE U VUKOVINI OKO 2000 ŽRTVA [HRVATSKI DOMOBORAC]	JUGOSLAVENSKA KOMUNISTIČKA STRATIŠTA U ZAGREBU I OKOLICI	STRATIŠTE U ŠUMI IZMEĐU SVETE NEDELJE I JASNE OKO 2000 ŽRTVA [HRVATSKI DOMOBORAC]
STRATIŠTE TUSKANAC, KOD «LAGVICA» OKO 250 ŽRTVA BROJ ŽRTVA NEPOZNAT	STRATIŠTE NA MUDROJU, KRAJ DNEVNICE I KREMATORIJA OKO 100 ŽRTVA BROJ ŽRTVA NEPOZNAT	STRATIŠTE U KENESTINCU OKO 300 ŽRTVA
STRATIŠTE U SESTINAMA, KOD «LAGVICA» OKO 250 ŽRTVA	STRATIŠTE U ŠUMI IZMEĐU VUKOVINA I GRACAMA OKO 100 ŽRTVA BROJ ŽRTVA NEPOZNAT [HRVATSKI I NJEMACI VOLONCI]	STRATIŠTE U RAKOVU POTOČU OKO 65 ŽRTVA
STRATIŠTE RIJEKA SAVA 40 DJEĆAKA (7. JUŠTAKA UŽIĆ) U TE 20 RANJENIH	STRATIŠTE U REMETAMA, SUMA BUKOVINA 42 ŽRTVE	STRATIŠTE U REMETAMA, KRAJ KARTELJANSKOG SAMOSTANA 30 ŽRTVA [HRVATSKI DOMOBORAC]
STRATIŠTE ULICI MINOLICEV PUT 10 ŽRTVA, STRUMLJANI 10. SVEĆENIKA	STRATIŠTE PRED U KRIVARSKO 59 ŽRTVA (45 U INTERNAȚI UN PRED SUDUĆU)	STRATIŠTE U LEVIM ŠTEFANKIMA KOD VELIKE GORICE OKO 60 ŽRTVA
STRATIŠTE U HORVATIMA OKO 50 ŽRTVA	STRATIŠTE U LJUBLJSKOJ ULICI OKO 100 ŽRTVA	STRATIŠTE U PAVIĆNJAKU OKO 200 DO 300 ŽRTVA
STRATIŠTE U SUMA HRITIC OKO 50 ŽRTVA	STRATIŠTE U REMETAMA, SUMA HRITIC OKO 50 ŽRTVA	

je samo zamijenila jedan totalitarizam drugim. Jasno je o tome rečeno u Rezoluciji Vijeća Europe, i Rezoluciji Europskog parlamenta...»

Organizatori su potom s nekoliko kratkih svjedočenja podsjetili na stvarnost u Zagrebu tijekom godina Titova režima.

Sveučilištarac **Frano Čirko** pročitao je svjedočenje **prof. dr. Stanka Lasića**, kasnijeg sveučilišnog profesora na Filozofskom fakultetu u Zagrebu te na pariškoj Sorbonni, književnika, koji je sam godinama pripadao Komunističkoj partiji, a koji je u svojoj knjizi sjećanja napisao ovako:

«U ljetu 1945. imao sam 19 godina. Bio sam sam zabunom zatvoren u logoru na Kanalu. Logor se nalazio ondje gdje je danas Autobusni kolodvor. To je bila velika poljana okružena sistemom žica. Ni na kakva ispitivanja nismo išli. Mi smo tražili da nas čuju, no odmahivali bi rukom. Imali su puno posla. A taj je posao bio pakao. Najviše su radili noću. Nervoza bi se počela osjećati u sutor. Tada je brujanje glasova postajalo sve jače, komešanje sve vidljivije. Oči su bile uperene prema djelovima logora, gdje su na zemlji sjedili oni već otpisani. Čekali su kamione koji su ih odvozili. Svake noći isto. Stajao sam često nedaleko od njihove žice, gledao, užasnut. Rijetki su se odupirali, zvali u pomoć, vikali da su nevini, tražili da se provjeri njihov slučaj, a većina je išla mirno, apatično, pokorno, bez nade, pomirenja sa sudbinom.»

Mladi inženjer **Damir Kolić**, još jedan aktivist Kruga za trg, iznio je svjedočenje **Bogdana Radice**, javnog radnika i književnika, koji je prije rata živio u Americi, no koji je simpatizirao s jugoslavenskom te se 1945. dobrovoljno, mada samo na kratko, vratio u Jugoslaviju:

«Zagreb je drhtao od straha. Neki moji poznanici su govorili da je uhapšeno 10 tisuća ljudi, neki su spominjali i 70 tisuća uhapšenih. Ljudi su drhtali u svojim stanovima. Bojali su se svakog koraka, svakog udarca na prozoru ili na vratima. Komunističko rukovodstvo je bilo u Hotelu „Palace“. Svi su već obukli civilna odjela koja su ukrali iz privatnih stanova.

Mladi su rukovodnici bili veoma ponosni na kravate i košulje iz ormara *reakcije*. Dijelili su među sobom namještaj, slike, tepihe i lijepo gradske stanove.

Tražio sam **Nazora**, no nisam mogao do njega. K njemu me mogao uvesti samo **Mile Počuča**, čovjek OZNE, Srbin. Taj je svakome pokazivao da su hrvatska vremena zauvijek prošla. Srbi su bili vlast. Velikosrpstvo se vratilo u partizanskoj čizmi.»

Studentica **Jelena Plećaš** pročitala je svjedočenje **Kaje Pereković**, koja je kao dvadesetogodišnjakinja, u listopadu 1945. u zatvoru u Novoj vesi, čekala odvođenje na strijeljanje, a što je u zadnji čas promijenjeno u kaznu teškog zatvora u trajanju od 20 godina:

«Noću su se stalno čuli krči i zapomaganja. Moja ispitivanja bila su uvijek noću. Na mene su vikali: „Progovorit ćeš Ti!“ Jedan me uhvatio za ruku i zakrenuo mi je. Drugi me snažno udario u potiljak. Treći mi je uhvatio obje ruke, zavezao ih i nabio ih preko koljena. Ispod koljena su mi proukli kolac i prevrnuli me na leđa. Preko lica su mi prebacili prljavi ručnik i pritisnuli ga nogama da prione uz moju glavu. Po ručniku su zalijevali vodu koja mi je ulazila u grlo i gušila me...»

Učenik **Luka Parać** pročitao je svjedočenje **Ivana Gabelice**, o tome što mu se dogodilo u lipnju 1965., zato jer je sa svojim prijateljima ponekad razgovarao i sanjao o slobodi i hrvatskoj državi. Gabelica je u to vrijeme imao dvadeset i pet godina:

«U nedjelju 6. lipnja 1965. oko 16 sati zaustavljen sam na križanju Gajeve ulice i

tadašnje ulice 8. maja i strpan u osobna kola. Vezali su mi ruke na leđa, svezali mi oči, gurnuli glavu među svoja koljena i na mene bacili teški pokrivač. Vikali su: „Gotov si! Sad te imamo!“ Nakon oko sat vremena vožnje uveli su me svezanih očiju u neku čeliju. Po ničemu nisam mogao razabrati gdje se nalazim.

Tijekom sljedećih šezdeset i pet dana ispitivali su me danju i noću, ruku vezanu na leđa. Satima i danima sam morao stajati na istom mjestu i gledati u jednu točku. Ako bih se srušio, šamarali su me i šakama me udarali u trbu. Često bi me bacili na pod, skakali po meni i vikali: „Ubili smo **Ivu Mašinu!** Ubit ćemo i tebe! Nitko ne zna gdje si! Nitko nikada ne će saznaći!“ Vezali su me uz radijator ili uz dio kreveta pa stezali lisice dok mi prsti ne bi otekli i poplavili. Glavni udbaš, čovjek s kratkom plavom kosom, objesio bi me, za lisice na rukama, na konopac koji je bio pričvršćen na stropu tako da bih pod dodirivao samo nožnim prstima. U tom bi me položaju ostavljao satima. U usta bi mi utrpali krpu da ne mogu vikati.»

Na ovaj je prosvjed dio prosvjednika stigao s transparentima i zastavama u malim organiziranim povorkama s mjesta na

kojima su u Zagrebu ljudi masovno stradavali: s Kanala, iz Maksimira, iz Nove vesi te iz Savske ulice.

Na Trgu ispred Hrvatskog narodnog kazališta ovaj se put okupilo oko 1500 ljudi, što je manji broj ljudi negoli na prijašnjim okupljanjima. Razlog bi moglo biti kišno vrijeme no također i stanoviti trenutni zamor, budući da prosvjedi do sada nisu postigli prave plodove. Prosvjednici su međutim bili veoma zadovoljni organizacijom skupa te jasno iskazanim stavom aktivista „Kruga za trg“ da će djelovati dalje, dok Tito i komunistički simboli ne budu uklonjeni iz javnih prostora u Zagrebu i u Hrvatskoj. •

POSLJEDICE DIKTATURA KAO STALNI IZAZOV

Dvadeseta godina od ponovnoga njemačkog jedinstva ove se godine u Njemačkoj višekratno spominje i slavi. Ljudi se na razne načine prisjećaju njemačke povijesti, pa tako **prof. dr. Alfred Gomolka**, prvi predsjednik pokrajine Mecklenburg-Vorpommern nakon pada komunizma i dugogodišnji član Europskog parlamenta kaže da na zidu svoje radne sobe ima zemljopisne karte

Gospođa Marita Pagels-Heineking otvara Kongres

Njemačke od Berlinskog kongresa do 1990., pa kad se na njih pogleda, jasna mu je cijela njemačka povijest za posljednjih stoljeće i pol. Primjer zoran i bolan. Mnogi ne kažu ni toliko.

Cetrnaesti savezni kongres zemaljskih povjerenika za dokumentaciju Državne sigurnosti bivšega DDR-a i Savezne zaklade za savladavanje posljedica komunističke diktature (*Der 14. Bundeskongress der Landesbeauftragten für die Stasi-Unterlagen und der Stiftung zur Aufarbeitung der SED-Diktatur*) u zajednici s udugama progonjenih i Inicijativama za savladavanje, koji je održan u Neustrelitzu, stotinjak kilometara sjevernije od Berlina, od 16. do 18. travnja 2010. godine, otvorila je Povjerenica za dokumentaciju državne policije bivšeg DDR-a za pokrajinu Mecklenburg-Vorpommern gospođa **Marita Pagels-Heineking** kao domaćica kongresa. Na kongresu se okupilo oko 160 sudionika, većinom s područja bivšega DDR-a. Neustrelitz je, moglo bi se reći, malo mjesto, ali nevjerojatno uredno i živopisno. Čisti doživljaj

Piše:

**Dr. sc. Rebeka RALBOVSKÁ,
EVC, Prag**

Pruske. A gimnazija Carolinum predstavlja iznenadjenje po svom smještaju, veličini i arhitekturi. Nju danas pohađa oko 2.100 učenika koje podučava oko 160 učitelja i najveća je gimnazija u pokrajini

Mecklenburg-Vorpommern.

Kamen-temeljac postavljen je 1795. godine a tijekom vremena mijenjala je veličinu i nazive, pa je od 1951. nosila naziv po drugarici Clari Zetkin a 1991. vratio joj se staro ime Carolinum. U međuvremenu bila je bolnica njemačkog Wehrmacha i bolnica Crvene armije te oficirski dom Sovjetske armije, a kad su posljednji sovjetski vojnici, koji su i u

Neustrelitzu imali svoju bazu, oputovali škola je obnovljena i na njoj kao i na bilo kojem mjestu u gradu ili okolini nema trača da su tu desetljećima boravili crveni okupatori.

Poslije pozdravnog govora Saveznog predsjednika Njemačke, kongres je u ime vlade pokrajine Mecklenburg-Vorpommern pozdravio ministar prosvjete, znanosti i kulture te pokrajine **Henry Tesch**, inače nekadašnji ravnatelj gimnazije Carolinum i uz gospođu Maritu Pagels-Heineking duša ovih uspješnih akcija savladavanja posljedica komunističke diktature.

Drugoga dana kongresa, **prof. dr. Klaus Schroeder**, voditelj istraživačkog saveza DDR-a

na Slobodnom sveučilištu u Berlinu (Freie Universität Berlin), održao je zanimljivo predavanje na temu „Granice i perspektive savladavanja“. Njegovo predavanje se temeljilo na istraživanju koje je proveo u nekoliko saveznih pokrajina bivše zapadne i istočne Njemačke. O tome je objavio i knjigu pod nazivom „Soziales Paradies oder Stasi-Staat“ (Socijalni raj ili država Državne sigurnosti) u kojoj je dokumentirano koliko mladež ni na istoku ni na zapadu sadašnje Njemačke zapravo ništa ne zna o socijalističkom DDR-u ili zna vrlo malo. U školi se o tome ne uči, od roditelja dobiju subjektivne informacije poput: svi smo imali posao, kruh je bio jeftin, ali ne kažu koliko su godina morali čekati a automobil ili koliko su godina morali raditi da bi mogli kupiti automobil, niti uspoređuju koliko su sati trebali raditi za kilogram kruha prije i koliko sada, da nisu mogli iz komunističkoga raja i da ih je ta nesloboda onda smetala a da sadašnja sloboda kretanja za njih nema nikakvu vrijednost.

Središnja tema kongresa bila je povijest DDR-a u školskoj nastavi ili, kako su organizatori u promičbeno listiću istakli, „susret i dijalog s mладom generacijom treba biti središnja točka našega kongresa.“ A to se stvarno i dogodilo. Djeca koja su rođena nakon pada Berlinskoga zida danas su školarci koji su aktivno i s puno originalnih ideja sudjelovali na ovome uspješnom kongresu. Prikazali su kako oni u nastavi kroz razne projekte posreduju povijest DDR-a i koliko je za-

Gimnazijalci Carolinuma izvode igrokaz Akronia

23. kolovoza - Dan sjećanja na žrtve totalitarnih i autoritarnih režima

nimanje mladeži za ovu tematiku. Izgledalo je kao da su se u ovoj njemačkoj pokrajini obistinile preporuke **Renate Knezović** da se „*Nastoji (se) kroz svjedočanstva političkih zatvorenika, dokumentima, rezultatima znanstvenih istraživanja, različitim umjetničkim oblicima i interaktivnim metodama, ne samo nadopunjavati nedostatak koncepta nastave povijesti u osnovnim i srednjim školama, nego i upoznati najširu javnost sa zločinima komunističkog režima, s njegovim žrtvama i otporom protiv komunističke vlasti.*“ (*Politički zatvorenik, br. 211, listopad 2009., str. 23.*)

Učenici gimnazije Carolinum iz Neustrelitza izveli su igrokaz Akronia u kojem su prikazali moguće procese moći u diktaturi. Zorno se moglo vidjeti kako mladež između 15 i 18 godina jasno razumije da je centar moći i zlouporaba te moći bila u rukama crvene partije. Ovdje ne možemo predstaviti sve projekte kojih je ukupno bilo devet i koji su iz raznih škola u pokrajini Mecklenburg-Vorpommern, ali moramo navesti još jedan projekt koji i za druge može biti poučan a to je „*Demokracija na osovini*“. Projekt uživa potporu Zemaljske središnjice za političku izobrazbu

i Zemaljska povjerenica za dokumentaciju Državne sigurnosti bivšega DDR-a, a učenici imaju na raspolaganju autobus prepravljen za njihove potrebe, kojim idu s ponudama na obrazovno, informativno i savjetovno putovanje po pokrajini. Obilaze većinom manja mjesta, gdje se danom postave u školska dvorišta, na trgrove ili pred robne kuće a navečer organiziraju predstave iz gornjih projekata. U podijskoj raspravi izjavili su da od okorjelih komunista doživljavaju neugodnosti i vrijedanja, ali oni to podnose stoički i argumentirano odgovaraju.

Jedan drugi projekt u kojem ne sudjeluju učenici, nego 15 bivših robijaša iz DDR-a rođenih između 1928. i 1967. go-

dine. To je kazališni projekt u kojem svaki robijaš autentično opisuje svoje uhićenje, istragu i ono što je proživio u zatvoru. Svi su politički uzniči, a cijela predstava koja je prikazana u kazalištu u Neubrandenburgu, putujuće je kazalište, pa proživljavanje u komunističkim zatvorima u DDR-u gledatelji širom Savezne Republike Njemačke mogu zorno vidjeti i potresno proživjeti. To je način kako i same žrtve mogu vrlo učinkovito pridonijeti osvješćenju zabluđelih a time i učvršćenju demokracije.

Na koncu, trećega dana tema je bila „23. kolovoza kao Dan sjećanja na žrtve autoritarnih i totalitarnih režima“. Uvodno slovo imao je književnik **Richard Wagner**. On je rođen 10. travnja 1952. u Lovrinu u Rumunjskoj, koju je 1987., zbog zabrane objavljuvanja napustio. Njegov krasni govor bio je pun emocija i slušao se časkom kao pjesma a časkom kao naricaljka. Nepravda boli, nemoć izluđuje.

U podijskoj raspravi, u kojoj su uz već navedenoga gospodina Wagnera, sudjelovali **Jure Knezović**, kao predsjednik Inter-Asso-a, te gospođa **Gisela Kallenbach**, zastupnica Zelenih u Saskoj i voditeljica gospođa **Ulrike Poppe**, povjerenica u Brandenburgu.

Europski parlament proglašio je 23. kolovoza Danom sjećanja na žrtve totalitarnih i autoritarnih režima i traži da se taj dan slavi u cijeloj Europi, te da se postavi sveeuropsko mjesto sjećanja. Prošlosti se moramo stalno sjećati, a bez istine i sjećanja nema pomirbe. Europa treba zajedničko viđenje svoje povijesti, a komunizam, nacizam i fašizam moraju se priznati kao zajedničko naslijede. Tako ukratko bi se moglo sažeti to za što su u Europskom parlamentu digli 553 zastupnika ruku, protiv je bilo 44 a neopredijeljenih 33. Koliko se to u praksi provodi, svatko sam može zaključiti. Najveći protivnici ove plemenite, golemom većinom glasova prihváćene, europske odluke su baš komunisti svi i svagdje, pa se odluka, koja ima manje snage od odluka za uzgoj krumpira ili uljane repice, teško može provesti svagdje, a to je uistinu veliki dan, ta 23. kolovoza 1939. kad su si dvojica diktatora i masov-

Ekumenska molitva i polaganje vijenca

nih ubojica pružili ruke i podijelili Europu, samo povijest pozna i druga dogovaranja i podjele Europe i patnje milijuna nevinog naroda.

I žrtve to znaju, pa se često pitaju, kako je na Nürnbergskom procesu, unatoč 23. kolovozu 1939., SSSR mogao biti tužitelj i sudac a ne okrivljeni, a pitati se može, jer eto budućnost treba graditi na istini. Kako to da se Zapad nigdje ne spominje, mada se znade da je 1943. u Teheranu dogovoreno

- pomicanje sovjetsko-poljske granice na Curzonovu crtu
- da će se Poljskoj vratiti područje Białystok a da će za to
- SSSR dobiti sjevernu Istočnu Prusku i grad Königsberg
- da Odra postaje zapadna poljska granica
- da Staljinu nisu dali Finsku
- da su Tita smatrali saveznikom
- da su ti zapadni demokrati prihvatali Staljinovo odbijanje slobodnih izbora u Baltiku

A da je Jalta još pogubnija i da je taj demokratski Zapad bez imalo skrupula darovao Staljinu baltičke zemlje koje su bile žrtve Hitlerova napada, da je generalisimus Staljin tražio kao sigurnosni pojas sve okupirane zemlje, čak i Italiju, a dobio sve, i Čehoslovačku koja je također bila žrtva Hitlerova napada, osim Italije, i to povoljnije nego mu je Churchill, na poznatoj ceduljici, ponudio:

- Rumunjska: SSSR 90% - ostali 10%
- Grčka: Velika Britanija 90% - SSSR 10%
- Jugoslavija: 50% - 50%
- Madžarska: 50% - 50%
- Bugarska: 75% - ostali 25%

Ako je Madžarska bila u ponudi 50% - 50%, zašto Zapad nije 1956. ušao tenkovima u Madžarsku? Zašto Česi ni dan-danas ne govore o izdaji od strane svojih saveznika Engleza, na čijoj strani su se borili češki piloti koje je češka izbjeglička vlada sama plaćala?

I konačno, tajni aneks ugovora o izručenju predviđao je „repatrijaciju“ osoba koje su se nalazile pod zaštitom zapadnih saveznika (Displaced Persons). To nije pogđalo samo sovjetske građane koji su bili na prisilnom radu u Njemačkoj, nego i bivše vojниke Crvene armije kao što su pripadnici Vlasovljeve armije, pa možda u to spađa i Bleiburg.

Koliko su humani ti zapadni demokratski saveznici, kad se ni do danas nisu ispričali za to što su pomagali u zločinima protiv čovječnosti, omogućivši nasilno preseljenje skoro sto milijuna ljudi i druge posljedice koje su posljedica popustljivosti nezasitnim komunistima?

Doista, Europa treba zajedničko viđenje svoje povijesti, a komunizam, nacizam i fašizam moraju se priznati kao zajedničko naslijede. Zbog toga je potrebna hitna osuda i komunizma, pa treba tražiti od EU da donese legislativu obvezujuću za sve zemlje i nijekanje komunističkih zločina kao i komunističku promičbu podvrgne pod istu sankciju kao i nijekanje odnosno promičbu nacionalsocijalističkih i fašističkih ideja i zločina.

Nakon svega, položen je vijenac žrtvama komunističkog terora u predvorju zgrade u kojoj je skoro do konca DDR-a bio tajni zatvor za koji ni najbliži susjedi nisu znali. Po običaju, tom se prigodom na ekumenskoj službi Božjoj spomene nekog nedavno umrloga političkog zatvorenika. Time je ovaj put počašćen član HDPZ-a **Tvrtko Zane alias Branimir Donat.**

Uvodne napomene.

Ima tomu već dugo kako sa svih strana slušamo glasove što bruje o našemu ulasku u Europu. Natječući se za pobedu na izborima, neki su još 1999. povučenim glasom najavljavali kako će nas oni već 2004. vesti u Europu! Sad se pak ističe kako smo pri kraju priprema i, eto, uskoro ćemo ući; uz to pripominju: ne znaju baš točno kad će to biti, ali oni sve čine ne bismo li što prije ušli. Pritom se učestalo ističu prijeporna pitanja što se, uglavnom, odnose na gospodarske i pravne odnose među ljudima i državama. Premalo je, ako ga uopće ima, govora o istinskoj uljubdi: njeguje li se i razvija li se ona uopće u Europi ili, možda, ona i nije u prvome planu.

Prisjećajući se svoje daljnje i bliže povijesti, upada u oči *pojava pavlina*, redovnika što su svojom zauzetošću na raznorodnim područjima uljudbene djelatnosti ostavili neizbrisive tragove, a sad su pokriveni svjesnim zaboravom pa im se ni ime ne spominje. Slično bi se mogla izdvojiti i Franjevačka zajednica u Hercegovini sa svojom gimnazijom na Širokome Brijegu što ju je zameo olujni vihor 1945. godine. Od tada pa do danas cijeli rimokatolički zbroj kulturne djelatnosti u našemu narodu, uz pokoji izuzetak, boluje od osrednjosti i nezaustavljivo klizi nizbrdice.

Na početku promišljanja našega "ulaska" u Europu, neizbjježno je postaviti pitanje o njezinu nastanku i razvoju te o njezinim vrhunskim dometima. Istom odgovor na to pitanje čini mogućim i smislenim razmišljanje o tome *u koju i kakvu mi to Europu tako živo želimo "ući"?*

Svako pak naše razmišljanje o tome i nehotice izaziva sjećanje na kršćanski prođor u grčko-rimski uljudbeni svijet. Mala zajednica, sastavljena pretežito od jednostavnih, neukih i siromašnih Galilejaca, bijaše se odvažila prijeći granice židovstva i otvoriti se onodobnoj premoćnoj snazi i utjecaju raskošna sjaja stećevina grčko-rimske uljudbe.

Za te se ljudi nedvojbeno može ustvrditi kako su, uza svu svoju ograničenost, bili poneseni likom Isusa iz Nazareta, i kako ih je prožimao njegov duh, učinio ih svjesnim vlastite vrijednosti i dostojanstva, nadahnjivao ih zanosnom radošću što su se našli vrijednim postavljena zadatka: u doba ubrzana pada religioznosti navješčivati ljudima *Isusa iz Nazareta* kao zorna svjedoka *Radosne poruke* prema kojoj ljudski život ima vrijednost, vrijedan je življena i u slobodi vlastitoga izbora odgovoran za razumno i radosno svraćanje pozornosti na vrijednosti kršćanstva.

Ta se spoznaja više-manje u kršćanstvu uvrježila najvećma zaslugom apostola Pavla koji se promicateljima kršćanstva priključio naknadno. Pavao je, svjestan jedincnosti i nedostignosti Isusove duhovne veličine, a istodobno vrstan poznavatelj židovske i grčko-rimske uljudbe, mogao uvjerljivo isticati prodornu moć kršćanskoga svjetonazora kao neporecive zbilje Božjega čovjekoljublja. Pritom je on, što se ni drugim promicateljima kršćanstva toga razdoblja ne može zanijekati, bez imalo zadrške mogao slušateljima skretati pozornost na svoj način života i rada: način što se zbiljski podudarao s Isusovim načinom života kao i njegovim smjernicama što ih je uputio svojim nasljedovateljima.

Citamo li evanđeoske tekstove što nam Isusovu poruku o tome prenose, njezin nam se sadržaj može učiniti nestvarnim. Međutim, ti tekstovi u svojoj jezgri sadržavaju vjeran odraz životne zbilje apostola Pavla i njegovih suradnika, odnosno prve kršćanske zajednice.

RAĐANJE EUROPE

U Matejevu evanđelju čitamo kako Isus, upućujući svoje učenike na njihov samostalan nastup u službi naviještanja Radosne vijesti, govori: "Bolesne liječite, mrtve uskrisujte, gubave čistite, zloduhe izgonite! Besplatno primiste, besplatno dajte! Ne stječite zlata, ni srebra, ni mjedi sebi u pojase, ni putne torbe, ni dviju haljina, ni obuće, ni štapa. Ta vrijedan je radnik hrane svoje" (Mt 10, 8-10).

Poslije tih riječi slijedi upozorenje na duhovno stanje u onodobnomet svijetu: iskrivljeno shvaćanje Boga i čovjeka, zatrovani međuljudski odnosi, proširenost tjeskobe s gubitka svijesti o smislu ljudskoga života, o ljudskome dostojanstvu, o osobnoj slobodi i odgovornosti. Stoga je razumljivo što je uloga kršćanskih navjestitelja bila skopčana s raznorodnim pogibeljima, za što se u evanđelju navode Isusove riječi: "Evo, ja vas šaljem kao ovce među vukove" (Mt 10, 16). Nu ta je uloga potrebna. Mnogo je ljudi zahvaćeno bolešću i duhovnim mrtvilom, pa je Isusove riječi moguće uzeti doslovce: potrebno je ljudi liječiti i враćati ih u život.

To zahtijeva veliku i teško izrecivu promjenu. Isus je projasnjava usporedbom s djetetom. U evanđelju se ističe kako je Isus, za razliku od svojih učenika, pokazao izuzetno zanimanje za djecu i posvjedočio im svoju naklonost (Mt 19, 13). Zatim je zaključio: "Zaista, kažem vam, tko ne primi kraljevstva Božjega kao dijete, ne, u nj ne će ući" (Mk 10, 15).

Tim je riječima izraženo bitno obilježje vjere: *bezuvjetno povjerenje u Boga*. Dijete je cijelim svojim bićem upućeno na svoje roditelje, na bližu i daljnju obitelj. Ono je samo po sebi bespomoćno, ali je na sve strane otvoreno - prema svim bićima - i spremno primiti njihovu pomoć. Dijete se ne veže ni uz koju materijalnu vrijednost, ali se nerazdvojno veže uz one što ga vole. Ima li se to u vidu, onda jasnom i razumljivom postaje Isusova smjernica: biti poput djeteta! Kao što dijete prima svoje roditelje, a roditelji dijete, tako i vjernik prihvaća dijete i time postaje sposobnim primiti Isusa Krista, i obrnuto.

Usvajanjem te spoznaje, što predstavlja životajni zadatok, stvara se kršćansko ozračje; tamna strana života biva potisnutom, a razvija se svijest dostojanstva i slo-

Piše:

Dr. Vjeko Božo JARAK

bode što je u svojoj djelatnosti prožeta sviješću osobne odgovornosti.

Nu potrebno je istaknuti: obje vlastitosti naviještanja Kristove Radosne vijesti idu zajedno – bezuvjetno djetinje pouzdanje u Boga i odricanje svake pomame za materijalnim dobrima, što znači: život u nemornu radu i stavljanje svih dobara u službu Kristova čovjekoljublja.

Njemački psihijatar i teolog E. Drewwermann (rođ. 1940.) navodi san što mu ga je isprijevodila neka žena:

Jeruzalem - judeokršćanski korijeni današnje Europe

U nepogodnim okolnostima začula je plač maloga djeteta, pronašla to dijete i spremno ga uzela u svoje naručje. Osjećala je nelagodu zbog mrmljanja okoline, ali je istodobno bila veoma radosna što je u buci čula djetetov glas i što mu je, unatoč prosvjedima, mogla pružiti pomoć. Tako je nastupila prekretnica u njezinu životu: bijaše joj posve jasan Isusov poziv.

Svako naše sučeljavanje s poviješću potiče na osobno pitanje: tko sam ja i što za mene znači kršćanski poziv ovdje i sada?

Postavi li se to pitanje ozbiljno, onda za sve suvremene vjernike-kršćane postaje prijekom potrebom *probuditi zanimanje za osobu Isusa Krista i njegovo svjedočanstvo Božjega čovjekoljublja*. Dosljednost u provedbi života u tome duhu neosporno budi zanimanje u sredini u kojoj živimo. To pak zanimanje može urodititi različitim odgovorom - dobrim ili zlim, ali će, ostanu li kršćani na takvu putu ustajni i postojani, na kraju prevladati ugodno iznenađenje.

Danas je to posebice važno, budući su više-manje zatajile i one ustanove što bi po svojoj naravi trebale biti rasadnicima čovječnosti i čovjekoljublja. Osebujan pak primjer toga zatajenja svakako je stav suvremenoga čovjeka i društva spram djece. *Ljudi našega doba, promatrano općenito, nisu oduševljeni djecom. Nu to je suviše blago rečeno; bliže istini bilo bi ustvrditi: oni, većinom, ne vole djecu.* To, nedvojbeno, zamjećuju i djeca pa - i zbog toga - ne mogu ostvariti istinski vrijedne mogućnosti što ih u sebi nose. U tome je i naše kršćanstvo pokazalo svoj nehaj spram jedne od bitnih odrednica Isusova poslanja među ljudima. Nije rijedak slučaj oglasa o ponudi stana: "Iznajmljuje se stan bračnome paru bez djece!" Sličan je postupak i kad je riječ o potrazi i natječaju za radno mjesto! I tu se često, gledom na ovu problematiku, postavlja sličan uvjet, što, nažalost, olako prolazi.

Ima i drugačijih, hvale vrijednih, primjera, ali ti su, promatrano u cijelosti, rijetki, što je kršćanstva nedostojno. I to je jedno od bitnih negativnih obilježja naše zbilje.

Kad bismo u svome ponašanju učinili velik i snažan zaokret: usmjerili se prema mladim obiteljima i brizi za djecu, poraslo bi, prije svega, pojedinačno osobno zadovoljstvo svih sudionika, a onda bi se tijekom vremena val radosna raspoloženja širio u cijelome narodu. K tomu: posebnu bismo pozornost trebali posvetiti onoj djeci što u sebi nose izuzetnu darovitost za pojedine vidove kulturne djelatnosti. Takav oblik djelatnosti bijaše u našoj povijesti prilično razvijen, a sad je došao trenutak u kojem bi ga trebalo iznovice oživjeti i pojačati. Pogledamo li pomno razvojni put pojedinaca što predstavljaju očit primjer visoko razvijene darovitosti, utvrdit ćemo kako, uz njihovo osobno zalaganje, presudan bijaše i snažan utjecaj ne samo uže obitelji nego i prijatelja - znanaca iz bliže i daljnje okoline.

Tu ćemo činjenicu imati prigode promatrati u našim dalnjim ispitivanjima razvojnih puteva kojima je prolazilo rađanje i razvoj današnje Europe.

Više pak od toga bilo bi i rađanje i razvoj našega kršćanstva u ostvarenju Božjeg čovjekoljublja što je ipak prvenstveno namijenjeno čovjeku, i to svakome pojedincu, bez izuzetka i bez ograničenja.

(nastavit će se)

OBILJEŽEN 4. TRAVANJ, DAN GOŠPIĆKIH ŽRTAVA

Postala je tradicija da svake godine 4. travnja Gosićani idu u procesiji **cestom mučenika** od gospičke katedrale, pa uz zatvor do ispred groblja sv. Marije Magdalene, gdje je veliko stratište i grobište hrvatskih žrtava, koje su pobili jugoslavenski partizanski krvnici.

Nakon molitve za spas duša pobijenih, procesija kreće u groblje gdje također počiva u skupnim grobnicama i grobnicama ekshumiranih talijanskih vojnika neutvrđeni broj pobijenih Hrvata. Procesija se zaustavlja kod "maloga groba" uz senjske žrtve, gdje su pokopane kosti mučenika koje je bagerom iskopala Elektrolika prilikom iskopa kanala za polaganje elektro-kabela, preko skupnih (masovnih) grobnica ispred groblja. Nakon molitve u procesiji nastavlja se hod do groba sestre **Žarke Ivasić**, koju su također strijeljali partizanski krvnici i za koju se sada traži beatifikacija. Procesija završava ispred velikog križa do kapelice sv. Marije Magdalene u groblju, gdje se moli za sve za čije se grobove ne zna.

Već drugu godinu ignorirajući ovu tradiciju, gospički župnik pop **Ante Luketić** organizira procesiju od Kloštra, Tratine, Financije, kako se sve isti prostor zove, do gospičke katedrale u spomen na popa **Dragutina Kukalja**, koji je doista žrtva partizanskih zločinaca, a ubijen je manje

Piše:

Ivan VUKIĆ

iz nacionalnopolitičkih razloga, a više zbog njegova čovjekoljublja i zbog toga što je bio katolički svećenik. Za vrijeme Nezavisne Države Hrvatske pomagao je, naime, svima koji su se našli u nevolji: pobunjenim Srbima, zarobljenim partizanima i uhićenim Židovima, koji bi ga trebali uvrstiti u **pravednike među narodima**. Ubijen je u skupini od osamdesetak Gosićana, koji se usput tek spomenu. Ispod njihova stratišta uz rijeku Bogdanicu još je jedno, a možda i više stratišta i grobišta od tristotinjak žrtava koje i ne spomene.

Pop **Dragutin Kukalj** i kapelan **Vladimir Kargačin** umrli su mučeničkom smrću kao žrtve pomahnitalih partizanskih zločinaca, koji su nakon prevrata 4. travnja 1945. ubijali u Gosiću, bez opužnice, suđenja i prava žrtava na obranu, muškarce starije od 16 godina, a nisu bile pošteđene ni žene. Za nijedan zločin nema opravdanja, no ako bi se nekako i mogao shvatiti da je ovaj u Kloštru, Tratini, Financiji počinjen u osvetničkom gnjevu pomahnitale partizanske rulje, zločini izvršeni ispred groblja i u groblju Sv. Marije Magdalene u Gosiću ne mogu se shvatiti a radi naše ljudske nesavršenosti teško

je oprostiti, jer su počinjeni nakon rata, u miru, što zločinu daje dodatnu težinu.

Pod asfaltom ispred gospičkog groblja leži stotine, stotine ubijenih Hrvata, žrtava partizansko-komunističke podivljale rulje. Dižu svoje mrtve ruke k nama i mole neka ne gazimo i ne vozimo automobile preko njihovih grobova i neka njihovim kostima omogućimo dostojan počinak. Nažalost, njihov vapaj ne dosiže do glava i srca političkih moćnika, koji donose odluke, a eto, prešućuju ih i oni koji kao duhovni predvodnici to nikako ne bi smjeli. Naglašavanje i isticanje žrtve popa Kukalja i tek usputno spominjanje drugih brojnih žrtava, kod starih Gosićana nalazi na negodovanje. Nažalost, njih je sve manje pa nikomu nije ni stalo do njihova mišljenja. Zato nije dobro što pop Luketić, nadam se nemamjerno, stvara dojam da postoje "mi' i 'oni'. U tome, nažalost, nije usamljen.

Stari Gosićani, jer novodošlima do toga nije nije stalo, i Hrvatsko društvo političkih zatvorenika - Podružnica Gosić usprkos svemu s posebnim pijetetom štuju te hrvatske Gosićke žrtve i održavat će sjećanje na njih do kraja svoga života. I ove godine, skromno ali svečano i dostojanstveno, odali su im počast 5. travnja. Molitvu za spas duša pobijenih predvodile su gospode **Marija i Kata Mesić**, žena i nevjesta političkog uznika **Mirka Mesića**.

KOMEMORACIJA U RUŠEVU

S ruševske komemoracije

I ove je godine, 18. travnja, u Ruševu, selu između Požege i Đakova komemoriran pokolj nekoliko stotina Đakovčana koje su jugoslavenski partizani pobili 17. travnja 1945., nakon što su «oslobodili» taj grad u istočnoj Hrvatskoj. Komemoraciju je organizirala đakovačka podružnica Hrvatskog društva političkih zatvorenika, na čelu s **Ivom Tubanovićem**. Misu zadušnicu predvodio je **mons. prof. Luka Marijanović**, a komemoraciji su nazočili i predstavnici mjesnih vlasti te brojni gosti iz Zagreba i drugih dijelova domovine. Nakon Tubanovićeva prigodnoga govora pročitana su imena dosad utvrđenih 66 žrtava ruševskoga stratišta, te svjedočenje **Adama Sokole** iz Đakovačkih Selaca koji je jedini preživio tamošnje strijeljanje

(«metak i danas nosi»), a danas živi u Njemačkoj. U idućem broju objavit ćemo

popis ruševskih žrtava što ga je priredila **Sanja Rogoz-Šola. (V. B.)**

LIJEVA INTELIGENCIJA I ANTIFAŠIZAM (III.)

Gubitak slobode mišljenja, intelektualnosti odnosno žrtvovanje slobode mišljenja disciplini, autoritetu, bilo je uzrok tragedije lijeve inteligencije u Hrvatskoj. Duh slijepo poslušnosti autoritetu i sovjetskom patriotizmu omogućio je da jedan agent Kominterne izazove tragediju velikog broja pripadnika lijeve inteligencije.

Josip Kopinić, telegrafist Kominterne u Zagrebu, ogorčen zbog toga što komunističko vodstvo u Hrvatskoj ne želi slušati njegove naredbe i surađuje s njegovim konkurentom **Srebrnjakom**, optužuje CK KPH za izdaju, smijenjuje ga i novom vodstvu nalaže oslobođanje interniranih komunista iz Kereestinca. Tamo je bilo zatvoreno stotinjak komunističkih aktivista uhićenih još u doba Banovine Hrvatske. Po nalogu vodstva, zatvorenici napadaju stražu i bježe iz logora, ali uslijed nedostatka bilo kakve organizacije vani, bijeg nije mogao uspjeti, pa je oko 80 zatvorenika, među kojima i književnik **August Cesarec**, smrtno stradava. Naravno, Kopinić, ključna osoba za taj bijeg, nikad nije pozvan na odgovornost.

Vrhunski primjer djelovanja lijeve inteligencije na kulturno-literarnom području predstavlja poema «Jama». Njezin autor, **Ivan Goran Kovačić** služi se motivom kopanja očiju kao leitmotivom cijele poeme. Ona je trebala poslužiti za osudu nečovječne okrutnosti neprijatelja, ali je činjenica da historija nije zabilježila čak ni pojedinačne primjere te stare bizantske tradicije. Klevetanje, laganje o neprijatelju i sl. klasične su metode komunističke propagande, pa tako i socijalističkog realizma. Valja imati na umu činjenicu da nešto tako vulgarno i surovo nikada nije bilo napisano u ustaškome tisku i da je bilo nezamislivo u literaturi NDH, pa i u propagandnom obračunu s neprijateljima. S druge strane, motiv iskopanih očiju je Kovačićeva patološka opsesija i pjesnička metafora još iz predratnih vremena, a njegova je poema nadahnula **Curzija Malaparte**, fašističkog pisca koji je

Piše:

Vladimir MRKOCI

postao antifašistom, da u svom romanu *Kaputt* izmisli kako je Pavelić na svom stolu držao košaru s ljudskih očima. Tek dugo nakon rata je priznao da je svjesno lagao, ali je bilo uzaludno: crna je legenda nastala.

Najpoznatija manifestacija lijeve inteligencije bio je Kongres kulturnih radnika u Topuskom (25.-27. lipnja 1944). U pozivu na kongres obećava se kako će se «os-

isticali kao uzor umjetnosti u SSSR-u, «gdje sve grane umjetnosti cvjetaju i koji pokazuje nove puteve u svijetu budućnost». Navještaju stvaranje nove kulture koja će biti «nacionalna po obliku ali općevjčanska po sadržaju». Ističu da su u «NOB» «klice buduće umjetnosti», «ponosni smo što ćemo postati sijaći žetve koju će žeti buduće generacije». Ali su se čule i određene prijetnje na račun slugu okupatora i onih koji nisu sudjelovali u borbi a trebali su.

Budući predsjednik akademije, učenik slavnog učitelja, proročki je nagovještavao «pravi procvat nauke». Činjenica da

je kongres kao uzor postavio kulturu SSSR-a, da je poslan pozdrav «vodi i učitelju svekolikog čovječanstva **Josifu Visarionoviču Staljinu**», davale su vrlo određene nagovještaje o tome što je zapravo «procvat» koji se propovijeda. A stvarnost je vrlo brzo nadmašila i najgore slutnje.

Ostvarivanje ciljeva nagovještenih u Topuskom bilo je uistinu spektakularno i započelo je, kao i sva velika djela u komunizmu, ubijanjem. Nova «svijetla budućnost» je započela masovnim strijeljanjem, ali i pojedinačnim hitcima u zatiljak.

Prvi čin te drame kulture u kojem su «nesputane stvaralačke snagae» doista i doslovce «oduhovile život», odigrao se u Bleiburgu, Mariboru, Kočevskome rogu, Maclju i Jazovkama, križnim putevima i nebrojenim znamenim i neznanim mjestima. Za razliku od drugih zločinaca u povijesti, komunisti su se svojim zločinima hvalili. Primjer samohvale istaknutog predstavnika lijeve inteligencije, pisci i režisera **Sime Dubajića**, nemoguće je pronaći i kod nacional-socijalista. U istom kontekstu treba promatrati i činjenicu da je JAZU, ponovno preimenovana i «pročišćena», pod komunističkom upravom, u znak hvalospjeva novom dobu istinskoga i oduhovljenog humanizma, u svoje počasno članstvo izabrala «najvećega humanista i simbola humanizma», **Josipa Broza Tita**.

tvariti svijetla budućnost u kojoj će slobodoljubivi narodi visoko uzdignuti lik čovjeka, a nesputane stvaralačke snage oduhoviti život plemenitim osjećajima»; da je zadatak kongresa odrediti «zadatak umjetnosti i nauke....kako će se sprovesti organizacija kulturnog rada...postići cjelovitost teorije i prakse». Govornici su osuđivali: sramotnu prošlost, spaljivanje knjiga, ubijanje umjetnika, bespravljje, inkviziciju, pa i «odbacivanje djela zapadne umjetnosti», *Gleichschaltung* i «njemački neumjetnički narod». Nasuprot tome su

Pokolji u završnoj fazi rata i nakon njega logična su posljedica komunističke ideologije: ubijanje «buržujske inteligencije» trebalo je omogućiti lijevoj inteligenciji da izvrši «pravi procvat nauke». Nakon ove prve masovne čistke nastavio se drugi čin, u kojem je masovni pokolj zamijenjen pojedinačnim. Naravno, i taj se na momente također pretvarao se u masovni, i u njemu je stihijnost zamjenila legalnost. Sudovi i sudci postali su glavni nositelji terora i provoditelji revolucije. Teror je legaliziran, zakoni su legalizirali zločin, a zločin je postao zakon. I tako je država postala pravna država i teror je postao pravni teror. Još nije historiografija istražila ulogu sudaca i sudova u revoluciji i dovoljno honorirala njihovu ulogu, a ona je bila značajna. Trebalo bi zapamtiti imena sudaca koji su zapravo bili pravi ubojice. Nisu zločinci samo donositelji zločinačkih zakona, jer je provođenje zločinačkog zakona zločin. Nisu izvršitelji bili ubojice, već njihovi nalogodavci. I zato treba zapamtiti imena tih sudaca-ubojica i tužitelja-ubojica: **Ranogajec, Blažević, Vimpulšek** itd.

Glavnju ulogu imali su vojni sudovi, oni su imali najveće zasluge za «humanizaciju kulture». Bilo ih je po cijeloj zemlji i oni su imali u miru istu ulogu kao i armija u ratu: uništavanje neprijatelja. Vojni sud u Petrinji je od 30. lipnja do 19. srpnja 1945., dakle u 20 dana, donio 81 osudu, od čega 66 smrtnih. Vojni sud u Bjelovaru je 8. srpnja donio 30, a 9. srpnja čak 42 smrtnje presude; u lipnju i srpnju 1945. izrečena je 1861 osuda, od čega je 295 bilo smrtnih. To su bile žrtve usporedive sa žrtvama velikih ratnih bitaka. A slično je stanje bilo u Gospicu, Osijeku, Karlovcu, Varaždinu i svim gradovima Hrvatske. Vojni sud u Zagrebu je u srpnju 1945 donosio 110 osuda dnevno, od 9. do 23. srpnja izrekao je 90 smrtnih presuda. A to su rezultati samo djelomičnog istorživanja, pri čemu je najveći dio arhiva namjerno uništen.

Arhivi KNOJ-a, najveće komunističke tvornice smrti, potpuno su nedostupni i uništeni. U Zagrebu su noću odvodili u Dotrščinu ili u Rakov Potok odnosno na neko nepoznato stratište. U Dotrščini i Rakovu Potoku komemoriraju se tzv. žrtve fašizma, iako je na tim mjestima po-

kopano zapravo dva ili tri puta više žrtva antifašističkog, komunističkog terora. A svako mjesto u Hrvatskoj imalo je svoje Dotrščine i Rakove Potoke.

Osim vojnih sudova, postojali su još i civilni i tzv. narodni sudovi. Svaka skupina proletera, svaki ulični ili seoski odbor mogli su biti «narodni sud». Narodni sudovi su sudili na smrt, oduzimanje imovine i bili su uvod u daljnje suđenje na redovitom судu. Komunisti su mogli bilo koju grupu proglašiti narodnim sudom i preko nje i pomoću nje opravdavati svoja nasilja.

Drugim riječima, ubijanje je bilo početak, glavno obilježje i zaštitni znak te «nove kulture» koja je «nacionalna po formi i općeljudska po sadržaju». U samo šest mjeseci od preuzimanja vlasti ubijeno je više ljudi nego u četiri godine u NDH (pritom su se zločini u doba NDH dogodili u ratu, a zločini jugoslavenskih komunista većinom u miru). Uz fizičko uništavanje išla je i tzv. čistka. Formalni razlozi za čistku bili su «suradnja s okupatorom», a naročito «kulturna suradnja sa okupatorom». To su bili termini koji nisu značili ništa a bili su dovoljno široki da obuhvate sve. Oni su davali široke mogućnosti i opravdanje za sprovođenje terora. Osim redovitih sudova, osnivani su i tzv. sudovi časti u pojednim područjima znanosti i kulture. Svi koji su tijekom četiri godine pisali, slikali, svirali, podučavali, plesali,

pjevali, bili su podvrgnuti čistki i dobili su «ono što su zaslužili». Znanstvenici, pisci, slikari, kipari, pjesnici, dirigenti, skladatelji, pjevači, glumci, docenti, recenzenti, asistenti, urednici, svi su oni bili propušteni kroz «kulturnu mašinu» iz Topuskog. Neki su ubijeni odmah bez suđenja. Drugi su suđeni.

Kakvi su bili razmjeri tog «procvata kulture» i «bogati rezultati», mogu pokazati čak i oskudni podatci, jer je većina tih događaja još uvijek neistražena.

Svjetski poznati profesor, patolog **Ljudevit Jurak**, strijeljan je jer je sudjelovao u međunarodnoj medicinskoj komisiji u Katynu. Drugi stručnjak, također svjetskog ugleda, **prof. Miloslavić**, spasio se emigracijom. Sudbina novinara je simptomatična. Od 352 novinara, njih 67 je strijeljano ili nestalo, 229 je emigriralo ili im je zabranjeno djelovanje, a ostalo je samo 27 nekaženjnih. Sretnici su bili suđeni na zatvore, konfiskaciju imovine, zabranu djelovanja ili progonstvo. One koji su izbjegli sudove (vojne, civilne i narodne), dočekali su sudovi časti. U Hrvatskome narodnom kazalištu sud časti je kaznio gotovo sve istaknute glumce. Suspendirani su: **T. Strozzi, M. Grković, B. Kraljevna, V. Bek, N. Babić, R. Kukić, M. Žličar, A. Mitrović, A. Aliger**, dirigent **L. pl. Matačić**. Neki su emigrirali. Čak je i apolitični **Tin Ujević** bio suđen i osuđen.

Neki od krivaca su se i «raskritikovali» i pokajali, neki su doživjeli svoj put u Damask i iz Savla postali Pavli. Neki su otjerani u progonstvo da svojim prisustvom ne vrijeđaju oči pravednika. Mnogi su se povukli u unutrašnju emigraciju, tješćeći se s Michelangelom «dok vrijeme jada i sramote traje» ili nadajući se sa Starčevićem da «ima dana i poslije današnjega». Najsretniji su bili oni koje je veliki pjesnik, vjesnik i proricatelj revolucije, njezin teoretičar, ali ne i praktičar, pokušao u svoju «zadužbinu», gdje su ti ostatec buržoaske kulture, pretvoreni u intelektualno roblje, služili u jednom hramu komunističke kulture. I to nije samo ironija povijesti već i pravilo, da su u temelje komunističke kulture ugrađene kosti buržujske «desne» inteligencije.

(nastavit će se)

DOGME I MITOVI JUGOSLAVENSKIH «ANTIFAŠISTA» (II.)

Opsjednutost jugoslavenskih komunista i partizana SSSR-om i Staljinom imala je i svoje tragikomične strane. **August Cesarec** je 1940. u svojoj knjizi *Putovanje po Sovjetskom Savezu. Na Uralu i Volgi* pripovijedao bajke, po kojima redovi pred trgovinama u SSSR-u nisu posljedica oskudice robe, nego do njih dolazi zbog porasta kupovne moći građana. Sovjetski građani uživaju u blagostanju, cvjeta kultura, a s crkava su uklonjena crkvena obilježja, križevi i zvona, pa su one pretvorene u kina, antireligiozne muzeje, trgovine, stanove ili domove oslobođenih žena. Siročad na sovjetskim ulicama su djeca koja su «kulaci» napustili da «napakoste sovjetskoj vlasti». Radnici imaju vlast i grade «najlepši život na svijetu»; kolhoznici na Uralu puni su životne radosti i svi se «bez izuzetka mogu smatrati imućima». I dalje: «Na Kavkazu sam, kao i svuda drugdje, video već seljake, do jučer još analfabete, kako sami nadziru rad elektrana, rukuju traktorima i drugim strojevima, imaju kućnu knjižnicu i stalno povećavaju opseg svog znanja». U tome «novorodenom svjetlu uz red, napredak i blagostanje zavladao [je] zadovoljstvo, radost i sposobnost radovanja».¹

Simo Dubajić također svjedoči o bajkama koje su se pripovijedale o životu u SSSR-u, te navodi da je «prepričavanje raja zemaljskog iz sovjetske Rusije» bilo toliko «privlačno da nije bilo mesta sumnji u zlatne žlice i genijalnost kojom su obdareni svi građani šestine zemljine kugle. Pevali smo 'Od Karpat do Kitaja', uvereni da tamo vlada poredak ljubavi i mira, da nema prosjaka, niti sirotinje uopšte, kao kod nas. Svi su zaposleni, rade i pevaju. Svi su za mir i čitaju 'Ne

Piše:

Davor DIJANOVIĆ

Vlado Janić-Capo

ubij'. Tolstoja i Dostojevskog zna svako dete...».²

Činjenica pak da su se u SSSR-u u isto vrijeme događale najgore povrede elementarnih ljudskih prava, **Milovana Dilasa** nije sprječavala da zapiše: «Sov-

jetski čovek je srdačan, radostan, prostođušan i nesebičan. Niko kao on ne zna odgovoriti na ljubav – ljubavlju».³ I sam je **Josip Broz Tito** konfabulirao o životu u SSSR-u. U svibanjskome broju *Proletera* iz 1939. on ističe da je «boljševička partija pod mudrim Lenjinovim vodstvom i pod mudrim vodstvom druga Staljina svladala sve poteškoće pri stvaranju svoga grandioznoga djela» te dodaje da su «boljševici pod Staljinovim vodstvom stvorili 'najnapredniju državu na svijetu'». U toj zemlji «nema ugњetenih i izrabljivanih, nema besposlice i bijede», tamo su «stvorenji još neviđeni u historiji čovječanstva uvjeti za kulturni razvoj i blagostanje», «boljševička stranka dala je narodima Sovjetskog Saveza najdemokratski ustav na svijetu – staljinski ustav».⁴

Takvi zastrašujući razmjeri idealiziranja života u SSSR-u rezultirali su ne samo bezuvjetnom ideološkom odanošću, nego i uvjerenjem da je SSSR nepobjediv. **Ivan Šibl** tako navodi: «Naivno smo vjerovali da će Staljin za ciglih nekoliko mjeseci slistiti Hitlera, a to će, kao u Internacionali, biti naš 'posljednji ljudski boj'».⁵ Milovan Dilas i Aleksandar Ranković su 22. lipnja 1941. bili uvjereni: «Za dva meseca Crvena armija će biti u Jugoslaviji».⁶ Dilas je ukorio Koču Popovića što je ovaj negdje «nepromišljeno» rekao da će rat trajati čak do konca 1941. godine, a Veselin Masleša je partijski kažnjen «zbog širenja defetizma», jer je u to doba u *Narodnoj borbi* na-

pisao da će Njemačka kapitulirati za šest mjeseci.⁷ Neki su internirani komunisti u Kerestincu ostavili svjedočenja kako su hitci koji su se čuli u srpnju 1941. u okolini Zagreba zapravo znak da se borbe vode nadomak glavnoga grada Hrvatske, jer

1 August CESAREC, *Putovanje po Sovjetskom Savezu*, Zora, Zagreb, 1964., passim.

2 Simo Š. DUBAJIĆ, *Život, greh i kajarje, Ispođena autobiografska kronika – Knjiga I, Od Kistanja do Kočevskog roga*, Nidda Verlag GmbH (Bad Vilbel) i Vesti d.o.o., Beograd, 2006., 62.

3 Milomir MARIĆ, *Deca komunizma*, 2. izd., Mladost, Beograd, 1987., 29.

4 Pero SIMIĆ, *Tito Fenomen stoljeća*, Večernji izdanje, Zagreb, 2009., 145.

5 Ivan ŠIBL, *Sjećanja I. Iz prijernatnog i ilegalnog Zagreba*, Globus, Zagreb, 1986., 40.

6 M. MARIĆ, *Deca komunizma*, 187.

7 Isto, 29.

mu je Crvena armija na domaku. I tijekom rata se uloga i snaga SSSR-a preveličava. Dubajić opisuje kako je to izgledalo: «Čak i onda, i mnogo kasnije, kad smo znali da sve što nam se baca iz aviona, bacaju Ameri i Englezi, mi smo kao roboti utucavali kroz pamćenje izbušenu matriku i vikali: 'To šalju Rusi!'».⁸

S obzirom na tu zaslijepljenost, moguće je shvatiti komunističku poslušnost Moskvi. *Pregled istorije Saveza komunista Jugoslavije* priznaje da je nakon njemačko-sovjetskog sporazuma «Partija unekoliko izmenila parole i u svojoj akciji postavljala težište na tu novu opasnost. Mesto ranije osnovne parole – borba protiv fašističke opasnosti, Partija ističe borbu protiv imperijalističkog rata, protiv uvlačenja Jugoslavije u rat, za oslanjanje na SSSR».⁹ Titov biograf i član KPJ **Vladimir Dedijer** bio je ipak otvoreniji: «Rat je bio na pragu. Došlo je do zaključenja sovjetsko-njemačkog pakta. Članovi KPJ primili su taj pakt kao disciplinovani komunisti, smatrali su da je on potreban radi zaštite bezbednosti Sovjetskog Saveza, u to vreme jedine socijalističke države na svetu».¹⁰

Dosljedno tomu, u vrijeme napada na Jugoslaviju, dok su Treći Reich i SSSR još uvijek poštivali pakt **Ribbentrop-Molotov**, jugoslavenski komunisti – kao eksponenti Kominterne – nisu smjeli ići protiv volje svojih nadređenih. Bez te bezuvjetne odanosti Kominterni, ističe jedan od najpoznatijih povjesničara KPJ, nemoguće je shvatiti ponašanje komunista u Hrvatskoj i Jugoslaviji: «Za razumijevanje položaja KPJ-KPH 1941. godine sva-kako je važan odnos prema Kominterni i obratno. Polazim od konstatacije da rukovodstvo KPJ i Tito nijedan potez nisu poduzimali bez dodira i savjetovanja s vodstvom Kominterne. Bilo je to pitanje određene obveze i discipline».¹¹ Njihov je odnos prema Osovini, dakle, određen po-

litikom SSSR-a odnosno Kominterne prema savezu Njemačke i Italije. Ako je Hitler upao u Jugoslaviju, a s «Rusima» ima pakt o nenapadanju – pita se nakon napada na Jugoslaviju mladi «antifašist» Dubajić – «kakva je sad uloga nas komunista? Da još branimo taj sporazum ili svoju napadnutu zemlju?».¹²

Jugoslavenskim je komunistima, dakle, bio važniji SSSR, tj. njegova obrana od činjenice da je napadnuta Jugoslavija. Jedan od prvaka tzv. Sisačkoga partizanskog odreda, njegov komesar **Marijan Cvetković**, navodi kako je **Josip Kraš**, član CK KPH, sredinom svibnja 1941. održao sastanak s članovima sisačkoga okružnoga komiteta Partije. Tada im je najavio da će uslijediti sukob Njemačke i

je k meni jedan omladinac koji je radio u noćnoj smjeni u rafineriji 'Shell'. Saopćio mi je da je noćna smjena slušala [radio?] i da već od četiri sata Nijemci govore kako su napali Sovjetski Savez. Ja sam tada odmah otisao do sekretara našeg komiteta **Vlade Janića** koji je bio u isto vrijeme član CK KPJ i član CK KPH. (...) Brzo smo zaključili što treba da se radi: trebalo je odmah obavijestiti sve organizacije da nitko više ne smije pasti neprijatelju u ruke, da se komunisti naoružaju i da se ne spava kod kuće... Svi kompromitirani, tj. oni koje će policija tražiti i oni koji su već prije bili uhapšeni, da se povuku u šumu, naoružaju i uspostave veze sa odredom što će se istog dana formirati na određenom mjestu za koji će znati partijske veze....».¹⁴

Povjesničarka **Gordana Vlajčić** ističe «da je 22. lipanj [1941. u Sisku] u izravnoj vezi s globalnom taktilom Komunističke internationale i Sovjetskog Saveza. I ti komunisti svojim 'izlaskom van' potvrđujući kako su čekajući napad na SSSR krenuli u NOB, a time i dokazujući kako Hrvati nisu čekali da ih netko oslobođe. Ali 22. lipnja je direktno sinhroniziran s napadom na SSSR i to je davno bilo dogovorenog. U dokumentima Kominterne se vidi da treba pričekati s ustankom i u slučaju napada na SSSR dignuti ustanke i raditi diverzije kako bi usporili napredovanje fašističkih i nacističkih snaga na Sovjetski Savez i pri-donijeti oslobođenju SSSR-a koji je za Kominternu jedina domovina proletarijata».¹⁵

Kominternik pouzdanik **Josip Kopinić** u naputku komunistima od 29. lipnja istaknuo je kako je «svaki partijac dužan braniti SSSR».¹⁶

M. Đilas, jedan od ključnih ljudi u partizanskoj pokretu, o vremenu podizanja ustanka jasno kaže: «Da, mi smo pozvali narod na ustanak tek kad je Hitler napao Sovjetski Savez».¹⁷ Ni I. Šibl nema dvojbi oko toga, za koga su se partizani i komu-

Marijan Cvetković

SSSR-a te na tom sastanku «dogovoren je da se podigne ustanak u trenutku kada dođe do sukoba Njemačke sa Sovjetskim Savezom».¹³ Cvetković ovako opisuje 22. lipanj 1941.: «Tog jutra već negdje oko pet sati ili možda nešto kasnije došao

8 S. DUBAJIĆ, Život, greh i kajanje, 149.

9 *Pregled istorije Saveza komunista Jugoslavije* (red. Rodoljub ČOLAKOVIĆ i dr.), Institut za izučavanje radničkog pokreta, Beograd, 1963., 265.

10 Vladimir DEDIJER, Josip Broz Tito. Prilozi za biografiju, Kultura, Beograd, 1955., 259.

11 Ivan JELIĆ, Hrvatska 1941. Rasprava u povodu 50 obljetnice početka antifašističke borbe, Časopis za suvremenu povijest, Institut za suvremenu povijest, 23./1991., br. 1-3, Zagreb, 1991., 63.

12 S. DUBAJIĆ, Život, greh i kajanje, 78.

13 Antun NIKOLIĆ, «Hrvati prvi ustanici u Jugoslaviji. Povjesna istina o Sisačkom narodnooslobodilačkom partizanskom odredu», Podlistak, (1), Vjesnik, Zagreb, 21. i 22. lipnja 1991., 13.

14 A. NIKOLIĆ, «Hrvati prvi ustanici u Jugoslaviji», (2), Vjesnik, Zagreb, 24. lipnja 1991., 18.

15 Ivana KNAPIĆ, «Gordana Vlajčić: U čemu se pogriješili komunisti», Vjesnik, Zagreb, 21. i 22. lipnja 1991., 16.

16 Ivan JELIĆ, Tragedija u Kerestincu : Zagrebačko ljeto 1941., Globus, Zagreb, 1986., 63.

17 Milovan ĐILAS, Članci 1941.-1946., Zagreb, Kultura, 1947., 81.

nisti borili: «Borili smo se za Sovjetski Savez, prvu zemlju socijalizma, i za pobjedu međunarodnog proletarijata. To je bio naš credo. Ti su nas ciljevi pokretali». ¹⁸ Ni Tito nije imao problema priznati da su partizani i komunisti «pozvali narod na ustanak u samom početku, čim su fašističke horde napale Sovjetski Savez». ¹⁹ Dakle, narod nije pozvan na ustanak kad je napadnut Jugoslavija, nego kad je napadnut SSSR.

Već iz navedenih činjenica – tj. iz priznanja samih visokih komunističkih i partizanskih dužnosnika, kao i samog Tita – jasno proizlazi da je komunističko-partizanska borba bila primarno motivirana ideološkim razlozima, odnosno obranom SSSR-a kao «prave domovine» revolucije. Njima je bio važniji SSSR od obrane same Jugoslavije ili, drugim riječima, obrana Jugoslavije bila je važna samo u onoj mjeri u kojoj je to odgovaralo strateškim ciljevima Kominterne. Kad to imamo na umu, tada se nameće i pitanje koje je samo na prvi pogled hipotetsko: da kojim slučajem Treći Reich nije napao SSSR i da se Pakt o nenapadanju nastavio poštovati (premda neka novija historiografska istraživanja pokazuju da je Hitler zapravo preduhitrio Staljina koji je imao plan napasti Treći Reich²⁰), bi li se i kad bi se jugoslavenski komunisti pobunili i odmetnuli se u partizane? Jer, i njihov odnos prema Nezavisnoj Državi Hrvatskoj (NDH) bio je – unatoč činjenici da su bili protivnici raspada Jugoslavije²¹ i protivnici Osovine – prvenstveno određen stajalištima SSSR-a odnosno Kominterne.

Utoliko su i protivnici jugoslavenskih komunista i partizana bili uvjetovani time tko su protivnici SSSR-a, jer se – kako je rekao Đilas – «od Oktobarske revolucije

do današnjeg dana svijet – kako države i narodi, tako i pojedinci – počeo (...) odlučno dijeliti na prijatelje i neprijatelje Sovjetskog Saveza. I ta podjela, u stvari,

Josip Kopinić

označava podjelu na napredne i nazadne snage savremenog društva. (...) Bez Sovjetskog Saveza nije moguće u svijetu napraviti nijedno ozbiljno djelo, nijedan stvaran čin». ²² Ni pobjeda u ratu nije bila moguća bez SSSR-a. Zagrebački *Vjesnik* je 22. lipnja 1945. pisao kako je njemački napad na SSSR odnosno ulazak Crvene armije u rat «bilo osnovni uslov, koji je omogućio našu borbu za oslobođenje», zaključujući kako bez SSSR-a i Crvene armije «mi ne bi mogli oslobiti našu zemlju i pobijediti neprijatelja». ²³ To vrijedi i za cijelu Europu, piše isti list nekoliko mjeseci kasnije: «Svi porobljeni narodi Evrope vjerovali su, da svoje oslobođenje

ispod fašističkog jarma mogu postići samo uz pomoć herojske armije sovjetskih naroda». ²⁴

Nakon što je Treći Reich napao SSSR, situacija se iskrystalizirala. Sovjetski savez prisiljen s jedne strane pridobiti zapadne saveznike na svoju stranu, a s druge strane «anulirati» činjenicu postojanja dotadašnjeg komunističko-nacionalso-cijalističkog partnerstva oličenog u *Paktu o nenapadanju*, ²⁵ odlučuje promjeniti taktku. Umjesto kategoričkog zahtjevanja provedbe «komunističke revolucije», SSSR od tada naglašava nužnost «antifašističke borbe», dakle borbe protiv svoga dojučerašnjeg partnera Trećeg Reicha. Dosljedno taktičkom zaokretu, Moskva 22.6 putem radiograma upozorava svoju ekspozituru KPJ da je riječ o «antifašističkoj borbi», a ne o «pokretanju socijalističke revolucije». ²⁶ Partizani na poziv Moskve bježe u šumu i dižu pobunu («ustanak»).

No, kako ističe dr. Ivo Banac, dok se Staljin u obrani od osovinskog napada iz taktičkih razloga poziva na rusku tradiciju i ruske nacionalne simbole,²⁷ jugoslavenski komunisti na čelu s Titom se otvoreno služe «ikonografijom međunarodnog komunizma». ²⁸ Ustanak je bio usmjerjen primarno protiv NDH. Suprotno mitovima koji se od devedesetih propovijedaju u Hrvatskoj, Hrvati nisu na početku rata u znatnom broju participirali u partizanskome pokretu. Nešto veći priljev Hrvata u partizane uslijedio je tek u drugoj polovici 1942., a osobito nakon kapitulacije Italije u rujnu 1943. U vrijeme početka pobune protiv NDH u partizanskom je pokretu prevladavao srpski element, dok je udio Hrvata bio od ne osobito velikog značenja.

18 Ivan ŠIBL, *Sjećanje I.*, 40.

19 Josip BROZ TITO, *Interviewi*, August Cesarec, Zagreb, 1980., 309.

20 Čij Staljin nije bilo uništeno samo Njemačke, nego i čitava Zapada. U jednome članku Staljin je taj cilj sasvim jasno precizirao: «Zapad je sa svojim imperialističkim ljudožderima postao centar trnje i ropstva. Nas je zadatak da taj centar uništimo na radost i veselje trudbenika svih zemalja» (Isaac DEUTSCHER, Staljin. *Politička biografija*, Zagreb, Globus, 1977., 189.).

21 Ovdje se misli na razdoblje nakon 1933. odnosno 1934. Do Hitlerova dolaska na vlast (1933.) i njemačko-poljskog ugovora o nenapadanju te ulaska SSSR-a u Društvo naroda (1934.). KPJ je monarhističku Jugoslaviju iz taktičkih razloga prozvala kao umjetnu, versaillesku tvorevinu bez budućnosti. No, nakon dolaska Hitlera na vlast i sklapanja spomenutog ugovora, SSSR se je osjetio ugroženim te se priklonio antirevizionističkim krugovima i postao zagovornikom

europskoga *status quo*. KPJ će nakon toga – kao prava i poslušna ekspozitura Kominterne – i sama zagovarat opstanak Jugoslavije – versailleske tvorevine (Vidi: T. JONJIĆ, *Planovi federalizacije Jugoslavije. Promaćeni argument partizanske kvazihistoriografije*, Republika Hrvatska, 46/1997., br. 196., Zagreb, rujan 1997., 43.).

22 M. ĐILAS, *Članci 1941.-1946.*, 80.

23 «22. lipnja 1941. počeli smo stvarati krvlju zapećaćeno bratstvo sa Sovjetskim Savezom – jamstvo naše slobode i nezavisnosti», *Vjesnik*, 5./1945., br. 54, Zagreb, 22. lipnja 1945., 1.

24 «Živjela, prva godišnjica, bratskog saveza naroda SSSR-a i Jugoslavije», *Vjesnik*, 6./1946., br. 301, Zagreb, 11. travnja 1946., 1.

25 Francuski povjesničar François Furet o *Paktu o nenapadanju* piše: «Riječ je o saveznistvu, a ne samo o dogovoru o nenapadanju, kao što se htjelo isprava prikazati. U vrijeme najžešće poljske krize. Javnu je objavu saveznika pratilo i tajni dogovor, postojanje kojega će

Sovjeti dugo poricati budući da tekst otvoreno utančuje veličinu teritorija što ga partneri namjeravaju podijeliti, a sve uoči prodora njemačkih trupa na granicu Poljske» (François FURET, *Prošlost jedne iluzije. Politička kultura*, Zagreb, 1997., 315.).

26 I. JELIĆ, *Hrvatska 1941. Rasprava u povodu 50 obljetnice početka antifašističke borbe*, 64.

27 Staljin, naime, nije motivirao narod na obranu internacionalističkim, već nacionalističkim parolama: zazivajući religiju i vojnu slavu iz carističkog vremena, narod se poticao na obranu borbot za «svetu Rusiju» (Richard PIPES, *Komunizam. Povijest intelektualnog i političkog pokreta*, Alfa, Zagreb, 2006., 104.).

28 Ivo BANAC, *Sa Staljinom protiv Tita. Informbirovske rascjepi u jugoslavenskom komunističkom pokretu*, Globus, Zagreb, 1990., 22.

Na «savjetovanju pretstavnika štabova i komandanata narodnooslobodilačkih partizanskih odreda Jugoslavije» u Stolicama 27. rujna 1941. u vezi s razvitkom partizanskoga pokreta u Hrvatskoj Tito je dao sljedeću ocjenu: «*Slabost partizanskog pokreta u Hrvatskoj je u tome što on uglavnom obuhvata srpsko stanovništvo na Kordunu, u Lici itd., a međutim vrlo mali broj Hrvata – seljaka. Najsvjesniji dio radništva odazvao se pozivu Komunističke partije i stupio u partizanske redove. Ali ni ti odredi nemaju dovoljno podpore od hrvatskog stanovništva ...*».²⁹

S. Dubajić komentirajući stanje u Trećoj dalmatinskoj brigadi piše: «*Preterao je Nitonja kad je napisao da je među nama partizanima bilo šest stotina Hrvata. Toliko ih nije bilo sve do pada Italije. Bilo ih je ukupno stotinjak*».³⁰ Dubajić dalje navodi da je sastav njegovih «*triju bataljona bio sto posto srpski, a samo Drugog pedeset posto hrvatski*».³¹ Partizanski general **Milan Kuprešanin** navodi kako su 98 % pripadnika njegove partizanske postrojbe u Lici sačinjavali Srbi.³² **Josip Kotnik** svjedoči da su pobunjenici uglavnom imali potporu u selima naseljenima srpskim stanovništvom.³³ U siječnju 1942. Tito je **Adilu Zulfikarpašiću** izjavio: «*Mi ne možemo voditi protusrpsku politiku, u našoj vojsci nalazi se 95% Srba*».³⁴ Izaslanik Vrhovnog štaba i CK KPJ, **Ivo Lola Ribar**, 17. ožujka 1942. javlja Titi o situaciji u Hrvatskoj i Vojvodini, napominjući kako i u Dalmaciji glavninu partizanskog pokreta «*sačinjavaju još uvijek Srbi!*».³⁵ **Pavle Gregorić**, član CK KPH, pokušavajući pridobiti za suradnju zastupnika HSS-a, **Tomu Vojkoviću**, u svibnju 1942. govori o «*važnosti da u oslobođilačkoj borbi sudjeluju i Hrvati, pogotovu zato što se u partizanima nalazi golema većina Srba, a znatno manje Hrvata*».³⁶ Dajući ocjenu dotadašnjega politič-

Josip Broz pozira A. Augustinčiću

kog rada komunista u sjevernoj Hrvatskoj, komunist **Ivan Marinković** je u prosincu 1942., među ostalim, zaključio: «*Naši drugovi nisu uspjeli da uvjere hrvatskoga seljaka da je jedini pravi put pristupanje partizanima, i u tom pravcu treba još mnogo da se radi*».³⁷

Jasno je, dakle, da su u vrijeme početka pobune protiv NDH glavninu partizanskih postrojbi sačinjavali Srbi.³⁸ A znatan dio Srba – kako zaključuje povjesničar **Hrvoje Matković** – «*nije se mirio s uspostavom hrvatske države i nije ju prihvatio bez obzira na ustaštvo*».³⁹ Da je Matković u pravu, potvrđuje Đilas, koji nema dvojbe da Srbi «*ne bi primili nikakvu tuđu, pa ni hrvatsku državu – tamo gde to po svojoj snazi ne bi morali*».⁴⁰ Štoviše, Srbi ne samo da su bili protivnici samostalne hrvatske države, nego su bili i protivnici hrvatske autonomije unutar Jugoslavije. Primjer koji to u praksi neprijeporno dokazuje bio je odnos Srba prema Banovini Hrvatskoj. Pretežit dio srpskih i srpskih političara bio je protivnik Banovine Hrvatske, iako je formiranje Banovine Hrvatske imalo za cilj prvenstveno konsolidirati i očuvati Jugoslaviju.⁴¹

Protubanovinsku i protusporazumsku politiku zastupao je i nezanemariv broj srpsko-pravoslavnog svećenstva.⁴² Odnos srpskih političara i vjerskih poglavara prema Banovini Hrvatskoj, zorni je dokaz da u pobuni protiv NDH glavni razlog nije bio ustaški režim, već protivljenje hrvatskoj državi.

Valja ovdje istaknuti još jednu bitnu činjenicu, koju jugoslavenska hagiografija u Hrvatskoj sustavno prešuće: prvi ratni zločini u Drugome svjetskom ratu – kada govorimo o području koje je od 1918. do 1941. obuhvaćala Kraljevinu Jugoslaviju - počinjeni su nad hrvatskim seljacima-civilima. Naime, 7. travnja 1941. u bjelovarskom je kraju došlo do pobune protiv Kraljevine Jugoslavije i terora koji se od 1918. sustavno provodio nad nesrpskim stanovništvom. Pobuna je imala za cilj proglašenje hrvatske države. Pobunio se je 108. pješadijski puk, sastavljen od Hrvata toga kraja, pod vodstvom narednika **Ivana Ćveka**, a pridružio im se je i 40. dopunski puk natporučnika **Leopolda Supančića**. Uz pomoć građana Bjelovara slomljen je otpor jugoslavenske vojske i žandarmerije, te je 8.

29 J.B. TITO, *Borba za oslobođenje Jugoslavije 1941-1944*. 22. Usp. ISTI, *Sabrana djela*, sv. 7. Beograd, 1982., 137.

30 S. DUBAJIĆ, *Život, greh i kajanje*, 156.

31 Isto, 232.

32 «Narodni heroji NOB-a o državi HDZ-a», *Nacional*, br. 188, Zagreb, 13. lipnja 1999., 24., 41.

33 Josip KOTNIK, *Svi umiru jednako*, Globus, Zagreb, 1990., 41.

34 Adil ZULFIKARPAŠIĆ, *Put u Foču* 25. 1. 1942. godine, u: *Bleiburg, uzroci i posljedice*, Knjižnica Hrvatske revije, München-Barcelona, 1988., 50.

35 ZNOR, II/3, dok. 58, 157-168. Usp. NOBD, II., dok. 34, 93-95.

36 Fikret JELIĆ BUTIĆ, *Hrvatska seljačka stranka*, Globus, Zagreb, 1983., 158.

37 Isto, 172.

38 Odnosno - kako navodi T. Jonjić - između «*četničkih pobunjenika i partizanskih odmetnika tijekom 1941.*», pa i u prvim mjesecima 1942. na vojnopolitičkoj i organizacijskoj razini nije bilo jasne razlike» (T. JONJIĆ, «*Komunisti iz Hrvatske i hrvatska država (XI.)*», *KPH i 1941. ostaje dosjedno na jugoslavenskoj liniji*», *Politički zatvorenik*, 10/2000., br. 98, Zagreb, svibanj 2000., 20.).

39 Hrvoje MATKOVIĆ, *Povijest Nezavisne Države Hrvatske. Kratak pregled*, Naklada Pavičić, Zagreb, 1994., 166.

40 Milovan ĐILAS, *Revolucionarni rat*, Književne novine, Beograd, 1990., 180.

41 T. JONJIĆ, *Hrvatska vjerska politika 1939.-1942.*, Libar, Zagreb, 2000., 91.-116. Usp. Ivan GABELICA, *Pravno-politički kontekst nastanka Banovine Hrvatske*, u: *Hrvatska između slobode i jugoslavenskog zaborava*, ur.: T. JONJIĆ - Zlatko MATIJEVIĆ, Naklada Trpimir, Zagreb, 2009., 244.-247.

42 Vidi: Krešimir REGAN, *Djelovanje Srpske pravoslavne crkve na području Banovine Hrvatske*, u: *Hrvatska između slobode i jugoslavenskog zaborava*, 249.-278.

travnja oko 18 h tadašnji gradonačelnik Bjelovara, a kasniji ministar narodne prosvjete NDH, **Julije Makanec**, s balkona gradske vijećnice proglašio «*uskrnsnuće Nezavisne Države Hrvatske*», što je okupljeno mnoštvo pozdravilo s velikim odobravanjem. Bilo je to dva dana prije proglašenja Nezavisne Države Hrvatske u Zagrebu. Bjelovar je – kako je kasnije konstatirao jugoslavenski orijentirani **Vlatko Maček** – bio prvi grad na prostoru Kraljevine Jugoslavije u kojem su Hrvati odbili biti njezinim dijelom, preuzeći vlast i proglašili svoju državu.⁴³

Međutim, s obzirom da Srbi - kako je to sasvim jasno precizirao Đilas: «*ne bi primili nikakvu tuđu, pa ni hrvatsku državu – tamo gde to po svojoj snazi ne bi moral*», proglašenje hrvatske države u Bjelovaru – koje je bilo izraz volje tamošnjeg hrvatskog stanovništva, a ne možda diktat Rima ili Berlina – nije naišlo na odobravanje jugoslavenske vlasti i Srba toga kraja. Uslijedila je odmazda. Četiri pobunjena hrvatska vojnica ubijena su 8. travnja u zasjedi koju su pripravili srbočetnici u selu Hrgovljani pokraj Bjelovara. To je bio samo početak: uslijedio je krvavi pir. Srpski 2. konjanički puk *Car Dušan Silni* devetog je travnja smaknuo pet nedužnih hrvatskih seljaka u selu Peteranca kraj Virovitice, a nakon toga se uputio prema Bjelovaru s ciljem slamanje pobune. Na Veliki četvrtak, 10. travnja, 2. konjanički puk krećući se prema Bjelovaru u selu Donji Mosti kraj Bjelovara smaknuo je 11 nedužnih hrvatskih seljaka.⁴⁴ Jedina krivnja tih seljaka bila je ta što su bili Hrvati. Nakon toga uslijedili su brojni drugi zločini u bjelovarskome kraju. Sela u okolini Bjelovara - Gornje Zdjelice, Zrinski Topolovac, Rovišće, Pavlovac, Kapela i šuma Bedenik samo su dio *toponimije smrti* koju je sijala srpska vojska i četnici. Posebno okrutan bio je zločin u selu Kapela gdje su srpski vojnici 9. travnja seljan-

ki **Mandi Filipović**, koja je bila u šestomu mjesecu trudnoće, rasporili trbuh te iz njega izvadili muško dijete, zbog čega su i ona i dijete umrli.⁴⁵ Do kraja travnja srpska vojska i četnici u bjelovarskome su kraju umorili 40 osoba, no istraživanja se nastavljaju stoga bi brojka mogla biti i veća.⁴⁶

Srpski vojnici i četnici, ponegdje uz sudjelovanje srpskoga civilnog pučanstva, tako su samo u travnju 1941. poubjali preko 300 osoba hrvatske i muslimanske pripadnosti.⁴⁷ Pritom je ključno to, da su ti zločini počinjeni prije nego što

Milovan Đilas

je u NDH pala ijedna srpska žrtva!⁴⁸ Međutim, ovi se zločini u hrvatskoj historiografiji sustavno prešućuju. Kad se održavaju komemoracije u sjećanje na ove žrtve, *demokratski mediji* o tome obično ne kažu ni riječi. Cilj prešućivanja je potpuno jasan: daljnje nametanje teze da su ustaše prvi počeli vršiti zločine i teror nad Srbima, i to bez ikakva povoda.

Tko sumnja u tu dogmu, automatski će dobiti etiketu «revizionista». Tako, primjerice, **dr. Ivo Goldstein i Slavko Goldstein** pišu: «*Tijekom posljednjih desetak godina revizionistička je historiografija u Hrvatskoj razvila tezu da su 1941. Srbi digli ustank protiv hrvatske države i da su ustaške represalije bile izazvane tim ustankom. No, za takve tvrdnje nema dokaza, jer su događaji od travnja do početka kolovoza 1941. tekli upravo obrnutim slijedom. Dijelovi jugoslavenske kraljevske vojske u raspodu izvršili su u Bjelovaru od 9. do 13. travnja 1941. dvadesetak pojedinačnih ubojstava vojnika i građana hrvatske nacionalnosti, a na povlačenju iz Mostara ubili su 25 mještana Čapljine i okoline, četiri seljaka u selu Cim te spalili više desetaka kuća u selima Cim i Ilići pokraj Mostara. Međutim, to su zločini izoliranih dijelova poražene vojske, a sličnih u to vrijeme, pa ni 3,5 sljedeća mjeseca više nema, te se ne može govoriti o ustanku protiv hrvatske države. Prvi masovni zločin, sada, pak, četničkih pristaša nad Hrvatima, dogodio se u Lici 28. srpnja 1941. godine, kada je u Brotnji pokraj Srba ubijeno 37 Hrvata iz obitelji Ivezić*.⁴⁹ Goldsteini, dakle, priznaju da su prije zločina nad Srbima izvršeni zločini nad Hrvatima, no tezu da je bilo riječ o ustanku protiv hrvatske države odbacuju uz obrazloženje da se radilo o zločinima «izoliranih dijelova poražene vojske». te da sličnih zločina «u to vrijeme, pa ni 3,5 sljedeća mjeseca više nema».

To, međutim, nije točno. Kao što je već spomenuto ranije, u travanjskim zločinima sudjelovalo je djelomično i srpsko civilno stanovništvo, travanjski su zločini nad Hrvatima izvršeni u različitim dijelovima NDH,⁵⁰ a između travanjskih zločina i zločina nad obitelji Ivezić 28. srpnja izvršeni su brojni zločini nad hrvatskim stanovništvom. U Hrvatskom Blagaju kod Slunja, u noći između 5. i 6. svibnja,

43 Zdravko ĐIZDAR, *Bjelovarski ustanc od 7. do 10. travnja 1941., Časopis za suvremenu povijest*, Hrvatski institut za povijest, 39/2007., br. 3, Zagreb, 2007., 596.

44 Z. ĐIZDAR, *Bjelovarski ustanc od 7. do 10. travnja 1941.*, passim. Usp. Damir BOROVČAK, *Volj li Hrvatsku?*, vlastita naklada, Zagreb, 2007., 163.-171. Usp. Ivan GABELICA, *Blaženi Alojzije Stepinac i hrvatska država*, vlastita naklada, Zagreb, 2007., 302., 303., 306.

45 I. GABELICA, *Blaženi Alojzije Stepinac i hrvatska država*, 303.

46 Isto.

47 Isto, 311.

48 Prva ubojstva Srba u NDH dogodila su se 28. travnja 1941. u selu Gudovac, nedaleko Bjelovara, gdje je ubijeno oko 200 Srba. Željko KARAULA, «*Slučaj Gudovac*» 28. travnja 1941., u: *Radovi Zavoda za hrvatsku povijest*, knjiga 39, Zavod za hrvatsku povijest Filozofskoga fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb, 2007., 205.). Koliko su za ovaj zločin i slični zločinci početkom rata – kad još nije bio do kraja uspostavljen upravno-politički i vojni aparat NDH – odgovorne vlasti NDH i postrojbe hrvatskih oružanih snaga, a koliko skupine, tzv. «divljih ustaša» - koje formalnopravno nisu pripadale Ustaškom pokretu - o tome bi se dalo raspravljati.

49 Ivo GOLDSTEIN, Slavko GOLDSTEIN, *Srbi i Hrvati u nacionoo-slobodilačkoj borbi u Hrvatskoj*. Dijalog povjesničara-istoričara 7, Beograd 2002., 252.-253.

50 O mjestima u kojima su izvršeni zločini nad hrvatskim stanovništvom vidjeti u: Ivica KARAMATIĆ, «*Cetničko-komunistički zločini 1941. nad hrvatskim narodom i svećenstvom (I.)*», *Politički zatvorenik*, 19/2009., br. 203., Zagreb, travanj 2009., 16.-18. Usp. I. GABELICA, *Blaženi Alojzije Stepinac i hrvatska država*, 302.-312. Usp. T. JONJIĆ, *Hrvatska vanjska politika 1939.-1942.*, 642.-644.

četnici su ubili 5 članova obitelji **Jose Mravunca**, među kojima je bilo i dvoje malodobne djece. U istočnoj je Hercegovini 24. lipnja izbio tzv. četnički Vidovdanski ustank, koji je prema srpskim izvorima za posljedicu imao 123 poginula i 200 ranjenih hrvatskih vojnika. Dan kasnije, 25. lipnja, četnici su ubili 9 hrvatskih oružnika u postaji Lukavac kod Nevesinja, dok su 28. lipnja u Avatovcu u istočnoj Hercegovini poklali 47 Hrvata te zapalili sve kuće u tome mjestu.⁵¹

Prema srpskome publicistu **Radovanu Papiću**, partizanskom prvočvorcu rodnom iz Bileće, taj je ustank «*bio usmjeren protiv NDH i njezinih institucija*».⁵² Krvavi pir nastavlja se 30. lipnja kad četnici pod vodstvom popa **Momčile Đujića** ubijaju više od stotinu Hrvata u okolini Knina i Zadra, a istoga dana vrše pokolje Hrvata u Blažuju te u kotarima Derventa, Varcar, Vakuf i Zvornik. Istog dana na Sjetini na Jajhorini, pod vodstvom **Save Derikonje**, zatkli su šezdesetak civila. U Istočnoj Hercegovini buna protiv NDH nastavlja se 17. srpnja kad četnici vrše pokolje u kotaru Ljubinje, u selima Dječ, Orahovica, Fatnica, Bjelan, Sakotići i Plana. Istoga dana četnici vrše pokolje i u kotaru Trebinje, te u selima: Begovići, Gornji Turani, Donji Turani i Staro Slano. Pod Đujićevim vodstvom četnici 26. srpnja ponovno kolju Hrvate u okolini Knina te u Donjem Erveniku (trideset poklanih Hrvata), Golubićima, Ugarcima i Komitama. Istoga dana, u kotaru Bosansko Grahovo, četnici vrše pokolje u selima: Sarići, Špiranovići, Čuline i Kardumi te pod vodstvom **Zlovođe** kolju dvadeset jednoga Hrvata.⁵³

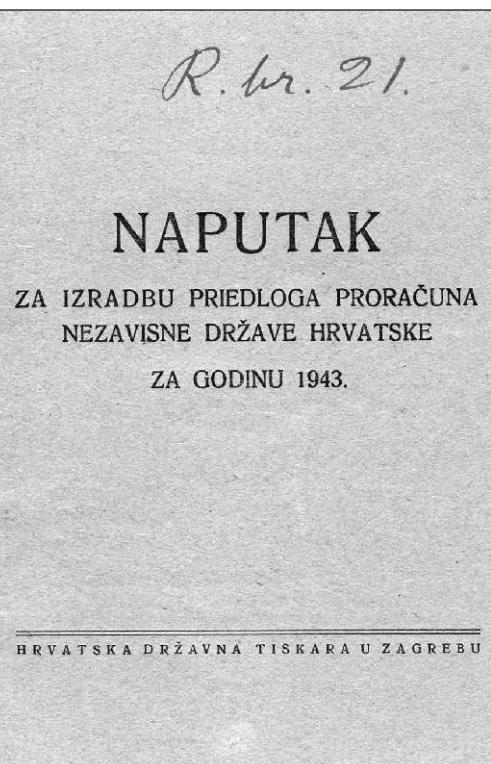
U razdoblju između travanjskih zločina i 28. srpnja, a to je razdoblje u kome - prema Goldsteinima - nije bilo zločina nad Hrvatima, izvršen je i brutalni pokolj 350 hrvatskih katoličkih hodočasnika koji su se iz Kosova kod Knina - gdje su

svetkovali blagdan sv. Ane – vlakom vraćali u Drvar. Četnici su presreli vlak, hodocašnike zarobili i svezali, te ih 27. srpnja pobili kod jame Golubnjače i bacili ih u jamu. S hodocašnicima je ubijen i drvarska župnik **Waldemar Maksimilian Nestor** – prvi ubijeni svećenik u Drugome svjetskom ratu na području bivše Jugoslavije.⁵⁴ O ovom zločinu svjedoči i pripadnik partizanskog pokreta **Stivo Bačić**: «*Bilo je svanulo sunce (27. srpnja*

bio član KPJ i nalazio se kod ustanika. Grupa Damjana Željkovića je na svoju ruku povela sve putnike ka Golubnjači i sve ih, bez ičijeg odobrenja postreljala.»⁵⁵ Istoga dana zvjerski je ubijen i drugi katolički svećenik, **Juraj Gospodnetić**, župnik u Bosanskom Grahovu, koga su četnici izmasakralili, a zatim ispekli na ražnju.⁵⁶

Dne 27. srpnja četnici u okviru opće pobune koja je zahvatila cijelu jugozapadnu Bosnu i jugoistočnu Liku, dižu pobunu i u Donjem Lapcu. U pobuni je masovno sudjelovalo srpsko pučanstvo. Organizirali su je četnici i komunisti, pa su na njezinu čelu, uz četnike, stajali i istaknuti partizanski dužnosnici **Đoko Jovanić, Gojko Polovina, Stojan Matić** i dr.⁵⁷ Istodobno se organizira i pobuna u Srbu. Vođe pobune su četnici **Torbica, Omčikus i Radenović** koji na dan pobune u Srbu osnivaju oružanu četničku pukovniju («puk» odnosno brigadu) s 1000 četnika. Pobunu u Srbu obavještajno i logistički pomogli su talijanski fašisti.⁵⁸ Na tim područjima zahvaćenima pobunom, a to su bila područja u kojima su kompaktne živjeli Srbi, gotovo potpuno je istrijebljeno ili protjerano hrvatsko pučanstvo.⁵⁹

Pobunu u Drvaru, Bosanskom Grahovu, Donjem Lapcu i Srbu 27. srpnja 1941. organizirali su pripadnici četnika **Draže Mihailovića**, u čijim su redovima u to vrijeme bili i vodeći srpski komunisti iz tog područja. Svrha pobune bila je stvaranje «velike Srbije» prema spisu «Homogena Srbija», čiji je autor četnički ideolog **dr. Stevan Moljević**, odyjetnik iz Banja Luke. Spis je izdan 30. lipnja 1941. u Nikšiću u Crnoj Gori. U tom se programatskom spisu – koji je korespondirao s ranije objavljenim velikosrpskim radovima **Vuka Karadžića, Ilike Garašanina** i **Nikole Stojanovića** – zagovara stvaranje etnički čiste «velike Srbije». Prema Moljeviću, Srbima je u današnje vrijeme

1941.) koje je obasjavalo cijelu okolinu. Četa se već spremala za pokret prema žandarmeriskoj stanici Trubar. Kada je četa stigla u reon Žitkovca pojavio se putnički voz, jer pruga na tom mjestu nije bila prekidana. U vozu nije primjećena vojska pa su ustanici propustili voz prema Vagnju. Na željezničkoj stanici Vaganj, **Damjan Željković** sa grupom starijih ljudi i omladinaca pokupio je sve putnike iz voza. Među njima se nalazio ustaša **Marko Špiranović**, katolički svećenik Petar Maks i neki trgovci. Ova grupa je izvela iz voza strojovođu **Lokšmita**, čiji je sin tada

51 I. KARAMATIĆ, «Četničko-komunistički zločini 1941. nad hrvatskim narodom i svećenstvom (II.)», *Politički zatvorenik*, 19./2009., br. 204., Zagreb, ožujak 2009., 29. Usp. I. GABELICA, *Blaženi Alojzije Stepinac i hrvatska država*, 317.-318.

52 Radovan PAPIĆ, *Hercegovina u revoluciji*, Sarajevo, Oslobođenje, 1985., 79. Prema: I. GABELICA, *Blaženi Alojzije Stepinac i hrvatska država*, 319.

53 I. KARAMATIĆ, «Četničko-komunistički zločini 1941. nad hrvatskim narodom i svećenstvom (II.)», 29.

54 Isto. Usp. *Crna knjiga o grozovitoštim komunističkim vladavine u Hrvatskoj*, prir. Juraj BATELJA, Zagreb, 1999. LIX. Usp. Tomo

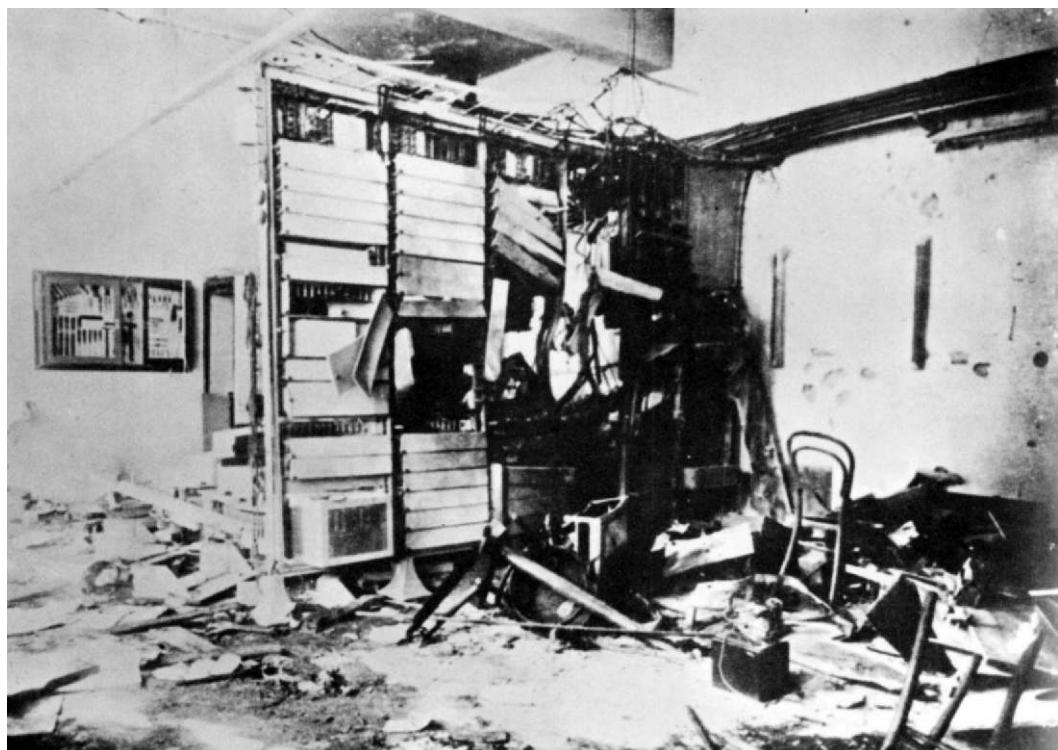
55 Goran JURIŠIĆ, «Milorad Pupovac i Zoran Milanović u Srbu obilježili četnički ustank», http://hakave.org/index.php?option=com_content&task=view&id=2971, pristup ostvaren 4. kolovoza 2008.

56 I. KARAMATIĆ, «Četničko-komunistički zločini 1941. nad hrvatskim narodom i svećenstvom (II.)», 30.

57 I. GABELICA, *Blaženi Alojzije Stepinac i hrvatska država*, 319.

prva i osnovna dužnost stvoriti i organizirati «homogenu Srbiju koja ima da obuhvati celo etničko područje na kome Srbi žive (...) Preseljenje i izmjena žiteljstva, naročito Hrvata sa srpskog i Srba sa hrvatskog područja, jedini je put da se izvrši razgraničenje i stvore bolji odnosi između njih...».⁶⁰ Moljević je smatrao da su srpske političke vlasti napravile ogromnu pogrešku što 1918. nisu odredile granice Srbije u okviru Kraljevstva Srba, Hrvata i Slovenaca. Tu pogrešku sada treba ispraviti objedinjavanjem svih teritorija naseljenih Srbima i dobivanjem izlaza na Jadran-sko more.⁶¹ Velika Srbija bi tako, prema Moljeviću, na istoku i jugoistoku obuhvaćala Srbiju i Južnu Srbiju (Makedonija i Kosovo), kojima je trebalo priključiti bugarske gradove Vidin i Ćustendil; na jugu – Crnu Goru, Hercegovinu i sjevernu Albaniju; na zapadu – Bosnu, sjevernu Dalmaciju, srpske djebove Like, Kordunu i Banje i dio Slavonije. Dalmatinska obala bi od Šibenika do Crne Gore pripala Srbiji.⁶²

Jugoslavenski komunisti su poslije rata proglašili 27. srpnja 1941. danom ustanka naroda Hrvatske i BiH. Dakle, kao dan ustanka slavio se je dan kad su četnici (ponegdje uz asistenciju srpskih komunista) izvršili brutalne pokolje nekoliko tisuća hrvatskih i muslimanskih civila, a sve s ciljem stvaranja etnički čiste velike Srbije, dosljedno projektu S. Moljevića i njegovih velikosrpskih prethodnika. A sudeći po ponašanju hrvatskih vlasti, ovi zločini nad nekoliko tisuća hrvatskih civila ni danas ne zaslužuju osudu, s obzirom na to da hrvatska Vlada sponzorira obnovu spomenika u Srbu – spomenika četničkim ustanicima koji su ustankom od 27. srpnja počinili brojne i neviđene zločine nad hrvatskim stanovništvom. Netočna je, dakle, teza da su ustaše prvi počeli vršiti teror nad srpskim stanovništvom. Prije

Komunistička diverzija u zagrebačkoj pošti u rujnu 1941.

prvoga ustaškog zločina nad Srbima izvršeni su brojni zločini nad hrvatskim stanovništvom, a zločini su se kontinuirano nastavili vršiti i u sljedećim mjesecima. Radilo se, naime, o srpskoj pobuni protiv NDH, a zbog toga što – kako je rekao Đilas – Srbi «ne bi primili nikakvu tuđu, pa ni hrvatsku državu – tamo gde to po svojoj snazi ne bi morali».

Ustaški zločini uslijedili su, nažalost, kao odmazda na masovne pokolje koje su vršili četnici. Toga je svjestan i američki povjesničar židovskoga porijekla Philip Cohen: «Ustaški masakri nad Srbima počeli su kao odmazda. Između invazije sila Osvoline na Jugoslaviju 6. 4. 1941. i prvih maškara ustaša nad Srbima (27. 4. 1941.) četnici su izvršili 11 neprovociranih masakra nad hrvatskim stanovništvom (civilima). Likvidirali su ukupno 246 civila. Ustaške odmazde počele su pak 27. 4. uhićenjima i masakrima nad 176 Srba kod Bjelovara. Ustaški masovni teror značajno se povećao nakon 22. 06. 1941., kada su se dogodila tri važna događaja: njemačka invazija na Rusiju, partizanski ustanak (Sisak) i smanjenje snaga

njemačkih trupa koje su bile prebačene na Istočnu frontu».⁶³ Tomu valja dodati i činjenicu da – kao što ističe T. Jonjić – «sve i da su (protivno logičnoj težnji da sačuvaju mir i tako učvrste svoj položaj) htjele, hrvatske vlasti u prvo vrijeme nisu mogle poduzimati kakve opsežnije progone, jer još nije postojala izgrađena organizacija vlasti, a kamoli izgrađena, ustrojena i naoružana vojska».⁶⁴ To priznaje i visoki partizanski dužnosnik Rade Bulat.⁶⁵ Jasno je, dakle, da su ustaški zločini predstavljali reakciju na srpske zločine. Činjenica da su ustaškim zločinima nad Srbima prethodili zločini Srba nad Hrvatima, naravno da ne isključuje odgovornost vlasti NDH za zločine: jedan se zločin ne može opravdavati drugim. No, ona objašnjava u kakvim su okolnostima ustaški zločini počinjeni i, što je još važnije, ta činjenica ruši mit da su se Srbi pobunili radi represije ustaškog režima. Srbi su se pobunili protiv hrvatske države i poklali nekoliko desetaka hrvatskih civila prije nego je pala prva srpska žrtva.

(nastavit će se)

60 Proces Vojislavu Šešelju: Raskrinkavanje projekta Velika Srbija. Uredila i priredila: Sonja Biserko, Helsinski odbor za ljudska prava u Srbiji, Beograd, 2009., 129.

61 Isti.

62 Isti.

63 Philip J. COHEN, Desecrating the Holocaust. Serbia's Exploitation of the Holocaust as Propaganda. Prema: T. JONJIĆ, «Komunisti iz

Hrvatske i hrvatska država (XIII.). Komunisti su iskoristili hrvatsko-srpski sukob», Politički zatvorenik, 10/2000., br. 100/101, Zagreb, srpanj/kolovoz 2000., 24.

64 T. JONJIĆ, «Komunisti iz Hrvatske i hrvatska država (XIII.). Komunisti su iskoristili hrvatsko-srpski sukob», 23.-24.

65 Rade BULAT, Vojno-politička situacija na Kordunu u vrijeme donošenja Ostrožinskog pravilnika, u: Ostrožinski pravilnik 14. XII.

1941. Materijali s naučnog skupa održanog u Vrginmostu, 15. decembra 1989., izd. Historijski arhiv u Karlovcu-Skopština općine Vrginmost, Karlovac, 1990., 45.

CRTICE IZ HRVATSKE FINANCIJSKOPRAVNE PROŠLOSTI (VIII.)

Opisujući plan rada, **Garanjanin** govori (str. 92.) kako će ga „istraživanja voditi spoznaji da su naši nameti nedosljedni i nepravodobni te da bi se, uz pravednu raspoljelu, novim metodama mogao olakšati teret svih podanika uz istodobno povećanje prihoda državne blagajne.“ Izbijajući u samom začetku argument onih koji će ustvrditi da nije moguće poboljšati položaj pučanstva, kaže kako bi „volio... biti poštovan od uobičajenog prigovora kako je to neizvedivo, jer pametnom zakonodavstvu ništa nije nemoguće.“

Iako sam autor ništa ne govori o vrsti nameta koji su teretili pučanstvo (samo spominje „strašne namete“), to pobliže čini **Božić-Bužančić** u bilješkama uz tekst (bilješka br. 84., str. 88.-89.): Renta se u Turskom carstvu u većini slučajeva plaćala u naturi. Pored glavne obveza pučanstva (raje) koja se sastojala u davanju desetine spahiji, postojale su i drugi nameti. Na nekim posjedima (carskim – sultanovim) raja je, uslijed neplodnoga tla i manjih vojnih službi, plaćala izravan porez sultani (tzv. „vlaški“ stočarski porez, po imenu filurija (fiorin po kući)). Obveznici toga poreza bili su nosioci baštine (nasljednici). Tim je javnim davanjem bilo primjerice obuhvaćeno područje Poljica i Makarskog primorja (Gornjeg), te je Franjevački samostan u Zaostrogu plaćao taj isti porez (filuriju).

Božić-Bužančić nadalje navodi da su preuzimanjem vlasti Mlečani „ostavili stari sustav javnih davanja zemlje uz kanon državnoj komori a koji je bio sitan iznos u novcu.“ Plaćao se na zemlju, kuće i mlinove. Generalni providur za Dalmaciju **Alvise Moceniga** u svome izvješću 1702. godine piše da je kanon namet koji za osnovicu ima teren te je kao takav siguran i stalan, plaća se u novcu i to nakon skupljanja i prodaje uroda, dok je desetina nesigurna i proporcionalna s ljetinom. Obveznici su kanon plaćali nerado. Skupljači desetine, koja se ubirala u vrijeme ljetine, žurili su s njezinim ubiranjem, dok su ih koloni prema providurovim riječima davali bez poteškoća. Visina kanona određivala se u skladu s visinom nameta za zemlje u Solinu i Herceg-Novom.

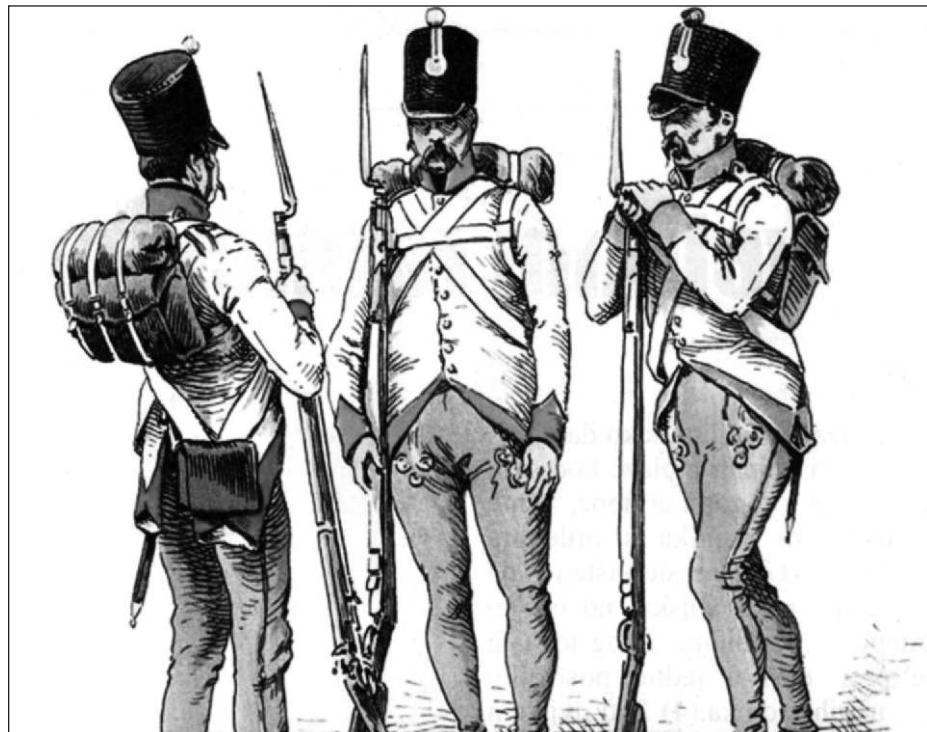
Piše:

Prof. dr. sc. Nikola MIJATOVIĆ,
Pravni fakultet Sveučilišta u Zagrebu

Opisujući stanje poljoprivrede u planinskim krajevima (Dalmatinska zagora), Garanjanin kaže (str. 99.) kako je turska vlast te „krajeve dijelila i podijelila na isto toliko feuda a njihovi vlasnici Turci zahtijevали su u skladu s feudalnim pravom desetinu proizvoda (naglasio N. M.) sa zemlje i godišnji doprinos (naglasio N. M.) vezan uz broj životinja na paši. Taj namet po grlu stoke djelovao je sve pogubnije na stočarstvo, a isto tako ni po-

rali u načelu pravednim i za njih veoma korisnim s obzirom na to da su se općinska imanja širila.

Garanjanin se, međutim, za razliku od Morlaka, o travarini izjašnjava kao o pogubnom javnom nametu i ukazujući pri tom na potrebu nove diobe zemljišta na str. 116.-117. kazuje sljedeće : „Da se ukloni prvi izvor svih nevolja trebalo bi, po mom sudu, prije podjele imanja donijeti odluku o ukidanju nameta zvanog travarina. Ta bi se dioba trebala zasnivati na novom katastru s topografskim crtežima na kojima bi bile jasno prikazane prirodne značajke čitavog prostora. Nove stećevine, na osnovi čega bi se (...) mogli ras-

Hrvatski krajani početkom XIX. stoljeća

rezna desetina (naglasio N. M.) nije doprinisala napretku zemljoradnje.“ U dijelu koji govori o planinskim područjima, pored desetine koju su utjerivali vazalni gospodari, spominje se i poseban „na račun životinja (...) namet u novcu nazvan travarina (naglasio N. M.)...“ (str. 110.). Pobliže travarini objašnjava na str. 114., kazavši da je to porez „koji se ne ubire prema veličini i kakvoći pašnjaka nego prema broju životinja“, te da su ga Morlaci (stanovnici Dalmatinske zagore) smat-

poznati obrisi pravednih i istinskih temelja opće promjene kao i osnove pravednog i za sve jednakog poreza (naglasio N. M.) koji bi zamijenio travarinu. Ukiданje travarine neće ni u kom slučaju u naših Morlaka probuditi skitsku neposlušnost jer će oni prije povjerovati činjenicama javnog proglosa o tom poništenju i njegovom trajanju, nego pustim obećanjima, te će ga brzo, umireni opipljivim prednostima, pokorno i poslušno prihvati umjesto da pribjegnu svojoj

buntovnoj žestini i usprotive se nastojanju zakonodavca.“

Kao prijedlog i mjeru radi poboljšanja poljoprivredne obrade primorskih područja i otoka, autor je istaknuo potrebu podjele nekih zemljišta kako bi se uspostavilo vlasništvo (str. 151.), te je „istovremeno...neophodno nad svima uvesti slobodu trgovine kao i godišnje plaćanje zakupnine (livela) i poreza (naglasio N. M.). Pritom treba upozoriti da to godišnje davanje, koje nipošto ne smijemo miješati s onim koje pripada vrhovnoj vlasti, ne bi bilo ništa drugo do iznos koji se plaća za ustupanje prava sverenog vlasništva te bi se moglo prenositi, a po mogućnosti i utrnuti, oslobađanjem nametnute zakupnine. Budući da spomenuta zakupnina ne bi smjela štetiti opseg posjeda ili njegovu dohotku, već isključivo teretiti glavnici koja odgovara prvobitnoj vrijednosti imanja, kad bi sva dobra bila podložna navedenom davanju, dobila bi se pravična i mudra mjera državnog poreza (naglasio N. M.), odnosno nameta, neke vrste garantne nekretnine, za koju se već pokazalo da je najbolji oblik poreza od svih dažbina na zemlju i ponos Italije kojoj se dive najkulturniji narodi Evrope.“ Pritom ističe da bi bilo pogrešno misliti da „državna i zajednička imanja na našoj obali predstavljaju zanemarivu vrijednost, jer njih ima u svim krajevima i kad bi se ukinula neotuđivost, uz javnu dražbu kanona (poreza) (naglasio N. M.) za prethodnu godinu i razumnu raspodjelu, opće bi blagostanje sigurno poraslo.“

U dijelu koji se tiče stanja državnih i zajedničkih imanja (str. 152.), iznesen je još jedan konkretni primjer lokalnog javnog davanja koje za osnovicu ima zakupninu zemlje. Riječ je o tzv. carini za zemljišnu zakupnинu odnosno plaćanju na zakupninu zemljišta kojoj podliježe

zemlja u Trogiru, na otoku Čiovu i „na suprotnim brdima“. Upozorenje je, međutim, s obzirom na to da obrađivačevu isplatu određuju carinski propisi, na postojanje „slučajeva da tlo koje traži više rada ostane potpuno neobrađeno što se sigurno ne bi događalo kad bi svaki dio imao vlasnika koji bi bio obvezan plaćati godišnju zakupninu.“ Kao mjeru koja bi mogla utjecati na povećanje prihoda lokalne zajednice, navedena je i prihvatljiva porezna politika, ne precizirajući podrobnije što se pod tim podrazumijeva. Spominjući dio dohotka koji Gradu Splitu namiče otok Šolta i jedno selo na otoku Čiovu (Slatina), navedeno je kako bi se taj dohodak „mogao značajno povećati kad bi se imanja od kojih potječe, uz razborit plan i otkupljiv porez (naglasio N. M.), dala težacima.“ Nakon što bi se utvrdilo broj i vrijednost tih imanja, „te kad bi ih se, vodeći računa o položaju i naravi svakog od njih, podijelilo na prikladne dijelove,“ očekuje se da bi javne dražbe morale privući konkureniju. Prednost bi bila dana onima koji obrađuju imanja, dok bi istodobno „bila...uskraćena onima koji posjeduju mnogo (misli se na imanja, primjedba N. M.) i koji zapravo pripadaju staležu velesposjednika.“ U svezi s javnim davanjima posljednja misao iznesena je na str. 153.: istaknuto je kako potrebno razumnim propisima osigurati pravilnu procjenu godišnjeg doprinosa za svako pojedino dobro te prihvatići „pravedan i umjeren porez (naglasio N. M.) koji bi u skladu s pravima kraljevine zamjenio davanja koja prema dosadašnjim propisima imaju oblik prirodnih proizvoda, kanona i dominikala“, te ujedno započeti „reformu dijeljenjem onih imanja koja se sada vode kao nerazdvojni posjed više obitelji ili cijelog mjesta.“

(nastavit će se)

POZIV NA SURADNJU

Godinama smo pozivali hrvatske političke uznike da svoja sjećanja zabilježe i pošalju nam radi objavljanja. Odziv je, nažalost, razmjerno mali: velika većina i dalje kani svoje uspomene odnijeti na onaj svijet, vjerojatno ne shvaćajući da time čine veliku uslugu ideolozima jugoslavenstva i komunizma. Zato ponovo pozivamo: napišite i objavite svoja sjećanja te na taj način omogućite mladim naraštajima i budućim povjesničarima da ispravno ocijene pravi položaj Hrvata u Jugoslaviji!

POBIJENI HRVATSKI POLITIČKI UZNICI - MOLIMO POMOĆ I SURADNJU -

Znatan je broj hrvatskih političkih uznika u prvoj i drugoj Jugoslaviji svojim životom platilo borbu za hrvatsku državu: ubijeni su na izdržavanju kazne ili su uslijed te kazne brzo skončali. Većina njih je danas potpuno zaboravljena, a praktično po nikomu od njih ne zovu se ulice, ustanove, škole...

Komu danas nešto znači ime Andželka Capeka ili Marijana Hrvoja, Tomislava Vidovića ili Tome Dumančića? A radi se o ljudima koji su pali, da bismo mi mogli živjeti u slobodi!

Nasuprot tomu, brojne institucije i javni prostori nose imena po njihovim intelektualnim ili stvarnim egzekutorima. To jasno govori o stanju u Hrvatskoj.

Pokušajmo to promijeniti! Pokušajmo održavati svijest o našim sunarodnjacima i suborcima koji su platili najskuplju cijenu za hrvatsku slobodu i državno neovisnost!

Uredništvo *Političkog zatvorenika* želi u svakome idućem broju bar po jednu stranicu posvetiti ubijenim i umorenim hrvatskim političkim uznicima. Radi toga pozivamo njihove obitelji, prijatelje, rodbinu i suborce, da nam dostave fotografije i osnovne podatke o njima. Fotografije na zahtjev vraćamo! Zahvaljujemo na suradnji i pomoći!•

TKO ĆE U PROLJEĆE NOVO, TKO ĆE SE PRIGNUTI PRVI

**Komemorativno okupljanje za žrtve Bleiburga i Križnih putova
Zagreb, „Vjenac“, 5. svibnja 2010., 20 sati**

Mala skupina žena pod nazivom „Krug“, upriličila je i u srijedu, 5. svibnja 2010. godišnje komemorativno okupljanje za žrtve Bleiburga i Križnih putova, u srijedu. Komemoracija, šesta u nizu, održana u dvorani *Vjenac* u Zagrebu, ovog je puta bila posvećena ljudima umorenima u jugoslavenskim kaznionicama, na primjeru biografija **Zvonimira Panića, Borisa Krasovca, Vlaste Arnold, Vjekoslava Balina, Slavice Đaković, Tomislava Vidovića, Ivana Horvata te Frane Tente.**

*Tko će u proleće novo,
tko će se prignuti prvi*

U programu su nastupili dramski umjetnici **Ivana Buljan-Legati** i **Joško Ševo**, glazbeni umjetnici **Željka Marinović, Čedo Antolić** i **Berislav Blažević** te Ženski pjevački zbor „Danica“. Program je pratila prezentacija fotografija iz života stradalih ljudi. Komemoraciji je i ove godine nazočio biskup **dr. Valentin Pozaić**. Dvorana je bila ispunjena do posljednjeg mesta. Svi nazočni u potpunoj su tišini, u tuzi, pratili životne putove, križne putove, dragih ljudi. Ovako je tekao govorni dio komemoracije.

*

ZVONIMIR PANIĆ

Zvonimir Panić bio je dječak kad su ga zatvorili. Imao je 16 godina i 3 mjeseca. Bio je sin seljaka iz sela Podturna kraj Čakovca. U Čakovcu je išao u gimnaziju. Bio je osuđen na dvadeset godina, kao pomagač križara.

U kaznionici je bio uvršten u kazneni bataljon. U kazneni bataljon se bacalo zatvorenike za koje se mislio da ih je najteže smotiti te da ih treba uništiti.

Priredila:

Maja RUNJE, prof.

Milicionari su udarali šakama, čizmama, toljagama, željeznim šipkama. Ljude su gušili, vezali ih lancima da im noge ne dopru do poda, fiksirali im noge uz glavu, bacali ih polugole u ledene samice, izvodili ih na hinjene egzekucije, ozljedivali ih. Osuđenik nije znao kad će biti prozvan i tučen, a kada odveden na pješčaru i ubijen.

Logorom je upravljao upravitelj **Josip Spiraneć**, major KNOJ-a, rodom iz Bedekovčine kraj Zlatara. Slijepo je izvršavao dogovore s nadređenima, vjerojatno s **Josipom Manolićem**. Osobno je izradio načrt za izradu raznih vrsta okova: od 12 kg, od 20 kg te od 50 kg. Odgovoran je za smrt najmanje dvije stotine ljudi. Šezdesetih godina je za nagradu dobio visoke političke dužnosti. Hrvatsku državu dočekao je u Staračkom domu na Naumovcu. Ni od koga zvan na odgovornost!

A Zvonko je u Spirančevu logoru bio izložen jezivim patnjama. Mladić ... Dijete ... A ipak se nije dao pokoriti! Bio je iskren i odlučan.

Jednom se odvažio potužiti nekoj komisiji. Komandir odjela **Mirko Martinac** nije mu to mogao oprostiti. Otvoreno mu je zaprijetio *Za tebe će biti zmija!* Bacio ga je u samicu i dao okovati. Jedne noći su ga onda počeli tući i mučiti. Supatnici iz susjednih samica i celija slušali su krvavu dramu. Čuli

su Zvonkove jauke i povremene povike: „Živjela Hrvatska! Živjela Hrvatska!“ Bilo je to 13. travnja 1949.

U Knjizi umrlih osuđenika za Zvonka je upisano *Umro od greške srca*. Više godina kasnije Zvonkov je otac uspio nekim čudom dobiti dozvolu da Zvonkove posmrtnе ostatke prenese u Podturen. Na njegovim se kostima moglo vidjeti da je imao slomljenu lubanju i obje potkoljenične kosti ...

BORIS KRASOVAC

Boris Krasovac rođen je i odrastao u Dubrovniku. Imao je četvoricu braće: **Srećka, Franu, Tončija i Andra**. Tonči je bio Borisov brat blizanac. Boris je bio veseo mladić, volio se kupati i provoditi svoje slobodno vrijeme u društvu prijatelja. Bio je pametan, nadaren, cijenjen i omiljen među vršnjacima. ... Otac, **Frano Krasovac**, imao

*Boris Krasovac s majkom,
Dubrovnik 1945.*

je urarsku radnju kod Crkve sv. Vlaha. Bio je zadužen za održavanje sata na Gradskom zvoniku. Obitelj je bila katolička, hrvatska.

Boris je 1945. imao dvadeset godina. Svom je gradu pisao stihove: „Moj grad sada spi, teško i umorno spi ...“ U pjesmi „Iza rešetaka“ pjeva: „...Svako večer kada mrači/ Sa čempresa slazu/ I sjene iz skrovišta/ I kuteva plazu / Leandri i čempresi šušte/ Pjesmu punu tuge i boli/ Kao da kor andela/ Za nesretni moj narod moli...“

U to je vrijeme obitelj Krasovac u strašnoj tuzi. Brat Frano, koji je bio hrvatski vojnik te se povlačio, ubijen je negdje između Draograda i Bleiburga.. Borisov brat blizanac

Zvonimir Panić, 1945.

Tonči još se nije bio vratio s Križnog puta, iz logora u Požarevcu...

Boris je bio pun snage i rođoljublja. Razmišljao je kako pomoći zarobljenoj domovini. I zato se, kad su komunisti raspisali izbore, odlučuje pokušati suprotstaviti tako da na izborima organizira nastup HSS-a! - Partija je odmah shvatila da je sposoban! I opasan...! Udba je odmah odlučila da ga treba ukloniti. Lansirala je stoga jedan protujugoslavenski letak te ga pripisala Borisu. Posljedica je bila... smrtna presuda! Umjesto na studij, na Sveučilište u Zagreb, Boris je dospio u Lepoglavu. U zadnji je čas pomilovan. Ovuđen je na dvadeset godina teškog zatvora.

Strašni uvjeti u zatvoru natjerali su u srpnju 1948. nekoliko lepoglavskih zatvorenika da pokušaju pobjeći. Stražari su s tornjeva prema bjeguncima otvorili jaku vatru, no jednako tako i po zatvorenicima iz tzv. „crnog bataljona“, koji su u dvorištu tucali kamen! Pucali su prema njima te ubili devetoricu ljudi koji su tamo radili.

Boris je bio lakše ranjen u bedro, od metka koji se odbio o kamen. Jedan mu je vetrinar, zatvorenik, potajice povio ranu. Nažlost istoga dana navečer stražari su došli u celiju s pitanjem *Tko je među vama ranjen, da ga odvedemo u ambulantu?* Borisov zatvorski supatnik **Lujo Pešović** nije se javio, no Boris jest. Stražari su ga istog trenutka zgrabili te odvukli u susjednu celiju. Počeli su ga silovito tući željeznim šipkama... Zatvorenici koji su prezivjeli Lepoglavu kasnije su svjedočili o Borisovim zadnjim kricima...

U Dubrovniku se nad obitelj Krasovac nadvrio crni mrak... Majka je još izlazila do crkve Domina, koja je tik do kuće obitelji Krasovac.

Sva imovina obitelji Krasovac uništена je 6. prosinca 1991. za vrijeme srpskog bombardiranja gradske jezgre.

VLASTA ARNOLD

Vlasta Arnold rođena je i živjela u Zagrebu, u Medulićevoj ulici. Vlasta je kći **Duće Arnolda**, hrvatskog književnika, dekana Filozofskog fakulteta, rektora Sveučilišta, člana Akademije. Rasla je s bratom **Zdrav-**

Vlasta Arnold s nećacima, 1944.

Vlasta Arnold na skupu Velikoga hrvatskog križarskog sestrinstva, 1933.

kom i sestrom **Emicom**, odgajana po čudo-ređnim zakonima, da osim zemaljskih roditelja ima i Nebeskog oca i Nebesku majku.

Bila je odlična učenica. Završila je učiteljsku školu. Postala je uzornom hrvatskom učiteljicom.

Uvijek je bila članica hrvatskih katoličkih društava, a kada je osnovano „Hrvatsko križarsko sestrinstvo“, preuzeila je dužnost zamjenice. Posvetila se seljačkoj i šegrtskoj mlađezi, pomagala na sve strane. Uspostavom Nezavisne Države Hrvatske Vlasta se pridružila i „Ženskoj ustaškoj lozi“. Svom se dušom predala karitativnom radu. Siromašna je zagrebačka periferija osjetila njezinu milostivu ruku i plemenito srce.

Uhićena je u kolovozu 1945. U logoru u Požegi bila je izložena najtežim poslovima i najvećim poniznjima. Nosila je cigle, prala logoraško rublje, čistila zahodske jame, kopala na Lonjskom polju.

Na Lonjskom polju je komunistička vlast htjela urediti plantaže za uzgoj riže. Žene su ustajale u 3 sata te dva sata pješačile do gradilišta. Krčile su šumu, u tačkama izvlačile zemlju na nasip, krampovima iskopavale kamenja i korijenje. Često su morale raditi stojeći u vodi. A stanovale su u drvenim ba-

rakama, blizu kojih su bile samice uske poput lijesova, bez krovova. U njima se moglo samo čučnuti ili stati. Kada je padala kiša ili snijeg, padalo je po njima...

Vlasta je drugim ženama bila anđeo čuvan, duhovna tješiteljica, potporanj. Bila je uvijek strpljiva i blaga. Mlađe žene bi joj koji put pomagale ispuniti normu, koja je za nju bila veoma teška. Jednog dana Vlasta se omakla u blatu i na lopatu duboko ozlijedila prsa. Rana je bila bolna i opasna. Vratili su je u Požegu i tobože liječili, no posljedice tog udarca bile su ozbiljne. Kada je nakon nekog vremena, nakon 11 godina logo-

Vlasta Arnold kao maturantica, Zagreb

ra, izašla na *slobodu* te se smjestila kod svoje sestre Emice i tetke **Blanke Senečić**, jer je bila bez ikakvih prihoda, na mjestu udarca razvio se tumor. Vlasta je ubrzo nakon toga umrla.

VJEKOSLAV BALIN

Vjekoslav Balin rodio se u Šibeniku 1933. Odrastao je s braćom **Markom** i **Tomislavom** te sestrom **Adelom**. A djetinjstvo mu nije bilo lako. Bio je iz radničke obitelji. Otac mu je tijekom rata, kada je Vjekoslavu bilo osam godina, odveden u koncentracijski logor u Italiju, pod optužbom da pomaže partizane. I sâm je Vjekoslav u ranoj mla-

Vjekoslav Balin s roditeljima, sa sestrom Emicom i bratom Zdravkom, Zagreb

Vjekoslav Balin s majkom, sestrom Adelom te braćom Markom i Tomislavom, Šibenik 1943.

Vjekoslav Balin, Šibenik 1956.

dosti pristajao uz komuniste. Kao mladić je čak kraće vrijeme bio i član Partije, no ubrzo je postao veoma kritičan. U Jugoslaviji nije vidio nikakvo dobro, tako da se 1956. odlučio na bijeg preko Jadranu, u Italiju, s nekoliko prijatelja, u malenom čamcu. U Italiji je uspio nastaviti školovanje. U Rimu je uspješno studirao kiparstvo.

U Italiji se Vjekoslav približio hrvatskoj političkoj emigraciji te je počeo sudjelovati u borbi za slobodnu Hrvatsku. Bio je nadaren i izvanredno odlučan čovjek. Kad bi nešto odlučio, čvrsto se kretao svojim putom. Tijekom sljedećih godina čak mu je npr. u nekoliko navrata uspjelo ilegalno doći u Domovinu. Nažalost, 1958. biva prokazan te uhićen.

Rodna kuća Vjekoslava Balina u Šibeniku

Udba ga je osam mjeseci držala u svom centralnom zatvoru u Beogradu, radi posebnog interesa bezbednosti nekih lica, a da obitelj uopće nije znala gdje je. Zatim ga je u tajnom procesu u Šibeniku osudila na devet godina strogog zatvora te otpremila na Goli otok. **Dinko Jonjić**, supatnik iz tog vremena, posvjedočio je da je Vjekoslav na Golom otoku bio strahovito zlostavljan te da se njegovo prezivljavanje mora smatrati čudom. Godinama je morao prenosići kamene, vukući pod pritiskom nevjerojatne terete trčećim korakom.

Nakon šest godina Golog otoka Vjeko je premješten u Staru Gradišku. Njegova se

patnja tamo samo nastavila. Upravitelj kaznionice **Mirko Uzur** odmah ga je bacio u samicu te mu njavio: *Ne čes Ti odavde izmaći živ.*

Dr. Andelko Mijatović, Vjekin supatnik, posvjedočio je: Vjeko je bio vrlo inteligentan, obrazovan, eloquentan, svi su znali da je akademski slikar. Razgovarao sam s njim dan ili dva prije negoli je zadnji put odveden u samicu. Rekao mi je: *Imam još sedamnaest i pol mjeseci kazne. Kada bi me tada pustili, imao bih 34 godine. I najviše bih volio kada bih tada mogao započeti studijem matematike. No, ja osjećam da se to nikada ne će dogoditi. Ja odavde ne ću izići živ...*

Andelko Mijatović bio je u rujnu 1965. i sam u samici. Vjeko je bio zatvoren u samici do njegove, odnosno njihove je čelije dijelio prostor gdje su se praznile kible i uzimala voda. Da je Vjeko tamo, znao je po tome što je čuo stražara **Miloša** - gotovo svi stražari u Staroj Gradiški bili su Srbi - kako ga zauzivlje imenom.

Andelko Mijatović više je puta slušao *pendrečenje...* A 14. srpnja, oko 16 sati čuo je podmuklo udaranje... I jecaje...

Fra Rudi Jerak, koji je u to vrijeme također bio zatvoren u kaznionici u Staroj Gradiški, bio je zadužen pokupiti odjeću mrtvoga Vjeke – Vjeko je na zatvoreničko groblje bio odnesen bez odijela. Fra Rudi je kasnije posvjedočio da je ispod krvavog stola na kojem je dan ranije ležalo Vjekino tijelo pronašao tri vratna kralješka. Stavio ih je u džep, da ih zaštiti od oskvruća. Uspio ih je zakopati tijekom jedne štjetne...

Među zatvorenicima je vladalo uvjerenje da je Vjeku ubio **Marko Kozarac**, Srbin iz mjesta Kozarca u Podkozarju.

SLAVICA ĐAKOVIĆ

Slavica Đaković dolazi iz đakovačke obitelji Jelaković. Otar **Andrija Jelaković** bio je inžinjer, geodet. Obitelj je imala osmoro djece. Slavica je 1934. je sklopila brak

Slavica Đaković

Slavica Đaković sa sestrama i nećacima

s **Josipom Đakovićem**. Imali su dvoje djece, **Nadu i Mladenom**.

Slavica se veselila hrvatskoj državi i tu-govala je kada je nestajala.

U travnju 1945. Slavica je sa svojom je kćerkicom Nadom posljednjim vlakom otkučovala iz Đakova za Zagreb, svojoj teti

Slavica Đaković s djecom Nadom i Mladenom

Danici Carević. Krajem svibnja morala se ipak vratiti kući. Dobila je propusnicu. Rekli su joj da joj ništa ne će dogoditi.

Na kolodvoru u Đakovu dočekao ju je sinčić Mladen, da majci kaže kako je otac u zatvoru OZN-e, a da su djed Andrija Jelaković i ujak **Josip Verhas** odvedeni iste noći kada su partizani ušli u Đakovo. Partizani su ih odmah počeli tući, a onda su ih svezali te ih priključili velikoj povorci ljudi, iz grada i okolnih mjesta. Sve su ih tjerali na dugi hod prema selu Ruševu, u požeškoj općini. Tamo su ih sve ubili.

Po Slavicu su došli već sljedeće noći. Odveli su je u zatvor, u kojem je već bio i njezin suprug Josip Đaković. Nikada se nisu uspjeli vidjeti, no uspjeli su se dozvati: *Joca...! Slavice...!*

Sin Mladen video je majku još jednom, sljedećeg dana, skriven u vrtu koji je grani-

Slavica Đaković (prva s lijeva) sa sestrama, Đakovo 1930.

čio sa zatvorom, u današnjoj ulici Josipa Jelačića 33.

Na blagdan sv. Petra, kći Nada mogla je majku posjetiti. Slavica joj je tom prilikom rekla: *Dijete, Nadice, oni će mene ubiti. Tuće možda pustiti. Slušajte ga, jer on vam je dobar.*

3. srpnja baki i djeci su javili da je Slavica Đaković preminula u zatvoru dan ranije, od angine pectoris.

Škrinju s majčinim tijelom vozila su kući zaprežna kola s jednim konjem. Sin i baka dočekali su kola na početku Preradovićeve ulice iza katedrale i išli za njima do bakine kuće u Boškovićevoj ulici. Niti jedan đakovački liječnik nije prije ukopa htio doći pregledati Slavičino tijelo. Obitelj je sama otvorila škrinju i vidjela Slavičino izmreveno tijelo. Nokti su bili podliveni krvlju, svu prst bili su joj ranjeni.

Sprovod je vodio svećenik **Matija Nikolin**. Iza Slavičina lijesa išli su njezina mama, njezina djeca i samo nekoliko drugih ljudi. Takav je strah vladao među ljudima...

Slavičina supruga Josipa sljedeći su dan pustili iz zatvora.

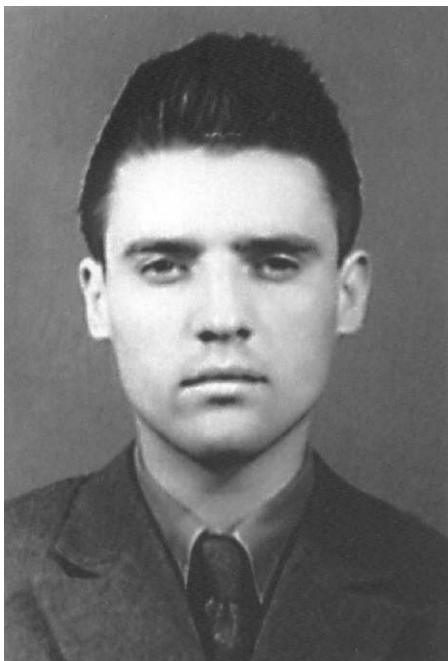
TOMISLAV VIDOVIĆ

Tomislav je rođen u Sarajevu. Djetinjstvo je proveo u Novom Sarajevu, s roditeljima i sestrom **Anom**.

U Sarajevu je 1955. počeo studirati pravo. Ubrzo se međutim radi novčanih prilika u obitelji morao zaposliti. Radio je kao novinar u listu „Oslobodenje“. Lijepo je pisao, a bio je ambiciozan i uporan te je na poslu imao uspjeha. Nažalost uskoro je na sebe skrenuo pozornost Udbe. Pisao je naime o temama koje je trebalo izbjegavati, a također je nastojao koristiti hrvatski jezik.

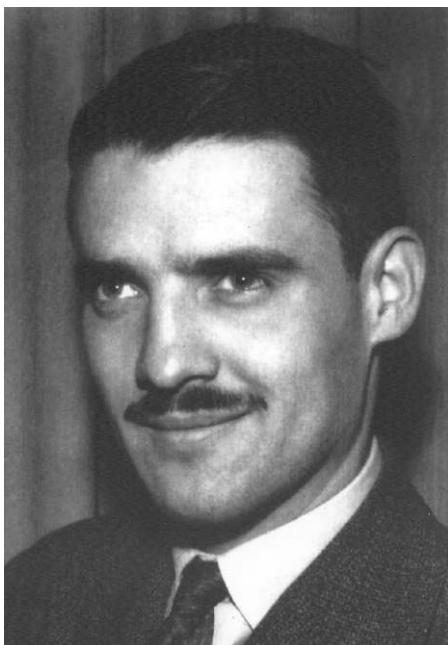
Bio je hrvatski rodoljub. Koristio je svaku priliku da povede razgovare o hrvatskoj prošlosti, o položaju hrvatskog jezika, o op-

ćoj hrvatskoj neravnopravnosti u Bosni i Hercegovini i u jugoslavenskoj državnoj zajednici. Intenzivno je putovao po bosanskim mjestima, povezivao se s istomišljenicima. U jednom je trenutku odlučio osnovati organiziranu grupu ljudi. Surađivao je s prijateljima u Sarajevu, Zenici, Travniku, Varešu, Mostaru, a imao je veze i s političkim emigrantima u Rimu i Madridu. Tako je nastala tajna organizacija „Mladi Hrvati“.

Tomislav Vidović, kao student, Sarajevo 1956.

Što su ti mladi ljudi radili? Uglavnom su čitali te su izmijenjivali mišljenja. Govorili su o onome što se događalo u ratno i poratno vrijeme. Sanjali su o Hrvatskoj i o demokraciji. Danas bismo takvu aktivnost nazvali razgovorom, no u doba totalitarnog jugoslavenskog i velikosrpstva Tomislav se odlučio na junačko djelo. Na organizirani otpor totalitarnoj državi.

Tomislav Vidović, Sarajevo 1958.

Tomislav Vidović sa suprugom Janjom, Sarajevo 1981.

Uhićeni su tri godine kasnije, u svibnju 1959., njih četrnaestorica. U istrazi su doživjeli poznate Udbine postupke: ispitivanja danju i noću, bez stanke i odmora, ucjenjivanja, zastrašivanja, pritisak na članove obitelji, fizičko zlostavljanje. *Bili smo - sjeća se jedan od njih - napolni živi, okrvavljeni, otekli, polugoli, s lancima na nogama s lisicama na leđima...* Kad neke od njih ni tjelesno nisu mogli slomiti, trovali su ih nečim što je izazivalo površenu temperaturu, iscrpljivalo ih tako da su stalno bili mlatavi, pospani, bez koncentracije i apatični. Neki su i halucinirali i buncali. Na nekima su ostale i trajne posljedice.

Tomislav Vidović osuđen je na 15 godina zatvora. Kaznu je izdržavao u zloglasnoj kaznionici u Zenici te u Nišu i Foči. Pušten je nakon devet godina i dva mjeseca.

Tomislav Vidović uspio se oporaviti. Nakon duljeg vremena također i zaposliti se te se i oženio.

Počeo je ponovno studirati, veoma intenzivno i ubrzano. Nadaren i pametan, uskoro je i magistrirao te prijavio dizertaciju. Bio je uzvanredno jaka duha i čvrstog karaktera. Svoje rodoljubne stavove nikada nije promijenio. Udba ga je zato naravno trajno imala na oku. Vidjeli su u njemu pravog neprijatelja. Privodili su ga, zatvarali, pretresali mu stan.

Deveti listopada 1985. na radnom je mjestu popio šalicu kave. I odmah se srušio mrtav...

Danas se s velikom sigurnošću zna i ime udabaša koji je vodio pripremanje Tomislavove likvidacije...

IVAN HORVAT

Ivan Horvat, iz Donje Dubrave u Međimurje bio je kantor župe sv. Margarete u svom rodom mjestu. Njegovo Seljačko katoličko pjevačko društvo „Lira“ uljepšavalo je liturgiju u župi, a često su pjevanjem i prikupljali sredstva za gradnju crkve, jer im je stara bila stradala u potresu.

Ivan Horvat je kao mladić završio stolarski zanat, no župnik **Ivan Perhač** poslao ga je 1930. u Celje, u orguljašku školu. Rekao mu je: *Idi učiti glazbu. Imas dara. Trebaš nam u crkvi.*

U svoju se Donju Dubravu vratio nakon dvogodišnjeg školovanja. Od mjesecne je plaće otplaćivao dug za školovanje.

U kolovozu 1932. oženio se **Terezijom** rođenom Horvat. Obradivao je komad zemlje, a usto je otvorio i malu trgovinu mješo-

Ivan Horvat, prvi desno uz župnika, Donja Dubrava 1937.

Ivan Horvat, u donjem redu prvi s lijeva, Donja Dubrava 1940. (s nadbiskupom Stepincom, u sredini)

vitom robom. Hranio je i čuvalo svoju obitelj, sinove Vladu i Dragu te kćer Andelku.

U travnju 1941. Medimurje su okupirali Madžari. Madžari su Ivana dva puta odvodili u logor, zato jer je pjevao na hrvatskom umjesto na madžarskom te zato jer je jednom prilikom u Donjoj Dubravi od cvijeća napravio hrvatsku trobojnicu.

1945., kada su došli partizani, prisjeća se Ivanov sin isusovac dr. **Vladimir Horvat**, otac je bio zatvoren. Najprije u Koprivnici, zatim u Bjelovaru. Obitelj je očekivala da će brzo biti oslobođen jer su svi znali da nikome nije učinio ništa loše.

Ivan Horvat sa suprugom Terezijom te sinovima Vladom i Dragom, Donja Dubrava 1939.

Ivan Horvat se iz zatvora nažalost nikada nije vratio svojoj kući. Prilikom zadnjeg susreta supruzi je uspio u šaku potajice staviti papirić, pismo svojoj malenoj djeci:

Draga moja djeco – Vlado, Drago i mila Andelka! Evo zadnje moje riječi vama, jer nema nade da će se vratiti k vama. Pozivam vas svojim posljednjim glasom: budite dobri katolici i добри Hrvati! Slušajte majku koja od sad i mene zamjenjuje. Budite marljivi, iskoristite svoje talente, pa će s milošću Božjom ostvariti sve najbolje u Vašem životu, za Boga i za naš narod. Vi nećete nikada saznati za moj grob, ali molite za me. Preporučam vam da molite svaki dan zajedno, za svoga oca i za povećanje vjere u našem narodu. Svaka noć proguta po nekoliko zatvorenika. S nama je u zatvoru jedan svećenik. On nas je pripremio za posljednje putovanje. Doviđenja u vječnosti. Vaš tata -

FRANE TENTE

Frane Tente je bio junak!

Tko bi se od nas, u prilikama kakve su vlastale 1947., usudio popeti na Marjan u Splitu, skinuti jugoslavensku zastavu i razapeti hrvatsku! A to je, s prijateljima, učinio Frane Tente. Imao je tada osamnaest godina! Bio je učenik Klasične gimnazije u Splitu.

Frane je rođen u brojnoj hrvatskoj kataličkoj obitelji, od majke Darinke i oca Nikole, podrijetlom iz Mravinaca. Imao je braću **Maksimilijana** – **Smiljka**, i **Ivicu** te sestre **Rosicu**, **Meri** i časnu sestru **Davorku**. Otac je bio financijski službenik. Obitelj je živjela skromno, u stanu na Gripama.

Franin je brat Smiljko imao dvadeset i tri godine kada je u svibnju 1945. zarobljen negdje u Sloveniji. Nije se vratio svojoj kući. Nitko ne zna gdje i na koji način su ga partizani ubili.

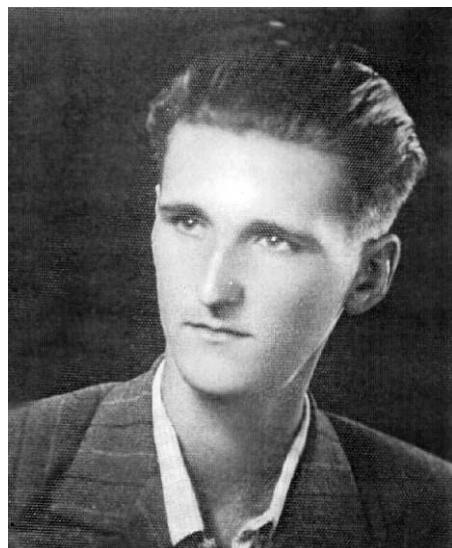
Na Križnom je putu tada bio i šesnaestogodišnji Frane. Zarobljen je kod Dravograda, dotjeran u logor u Zagrebu, a zatim u logor u Bjelovaru. Iz Bjelovara je bio pušten kući.

Frane se u Splitu povezao s nekoliko mladića i djevojaka koji su osjećali i mislili da se nasilnicima i zlu režimu treba suprotstaviti. Svoju su udrugu nazvali „Hrvatskim oslobođilačkim pokretom“. Ubrzo su nažalost uhićeni. Svi su naravno suđeni.

Frane je osuđen zato jer je 1.) sastavio i umnažao više parola i letaka koji su sadržavali poziv za nasilno obaranje postojećeg

Frane Tente, Split 1944.

Smiljko Tente, Split 1944.

državnog uređenja, u svrhu njihovog rasturanja, 2.) razbacivao letke protunarodnog sadržaja u dvorištu gimnazije u Splitu, te je, 3.) skupa s drugima, na Marjanu skinuo jugoslavensku zastavu s petokrakom i digao hrvatsku zastavu bez zvijezde petokrake.

Frane je u strašnoj Lepoglavi sljedeće godine umro od upale pluća. U jakoj zimskoj hladnoći stražari su ga polugola, s okovima na nogama, bacili u sledenu tamnicu bez prozora. •

Obitelj Frane Tente te obitelj Franina rođaka i suborca Vjekoslava Matijevića, Split 1965. (u sredini majka Darinka, uz kćer; časnu sestru Davorku)

MUČENICI I ŽRTVE JUGOPARTIZANSKOGA I KOMUNISTIČKOG ZLOČINA U ŽABIČKOJ ULICI U GOSPIĆU

Podatke za ovaj tekst dali su: **Ante Asić (Slavko), dr. vet. Mile Grošpić (Milan), Marija Rukavina Šimić (Maja)**, kći domobranskog satnika **Mihovila Šimića (Mice)** i potomci žrtava i mučenika.

Žabička ulica u vrijeme Nezavisne Države Hrvatske (NDH) bila je duga oko 1.100 m, a sezala je od mosta preko rijeke Novčice do mostića preko potoka na Diklić bari, koji je granica između Gospića i sela Žabice. Ona je zapravo dio Terezijanske ceste, uređene za prijevoz zaprežnim kolima, što je povezivala Gospic s Karlobagom. Kako je cesta krivudala, prilagođavajući se tlu, takva je i ulica. Kuće s jedne i druge strane ulice nisu povezane u nizu i međusobno naslonjene, već su samostojeoće, sa zelenim površinama. Ispred svake kuće bio je uređen cvjetnjak, jedan ljepši od drugog, a iza kuća bile su štale, vrtovi i voćnjaci. S desne strane ulice, gledano iz grada, bile su kuće obitelji: **Ristović, Ljiljak, Golac, Bogdanović, Ratković, ?, Serdar, žandarmerija, Kolačević-Grošpić, Svetić-Svatoš, Vukić, Boška Galca**, a s lijeve strane: **Matanić, Frane Grošpića, Paje Grošpića, Lemaić, Dujić-Posevec, Lončar, Prša, Stjepana Galca, Jurja Galca, Ivana Galca, Olge Galac, Dobrijević, Ivana Asića, Jure Asića, Mate Milinkovića, Nane Milinković, Cajnko, Bićanić Jose (Fiska) i Ika, te Ante Galca**. U 31 kući živjele su 33 obitelji.

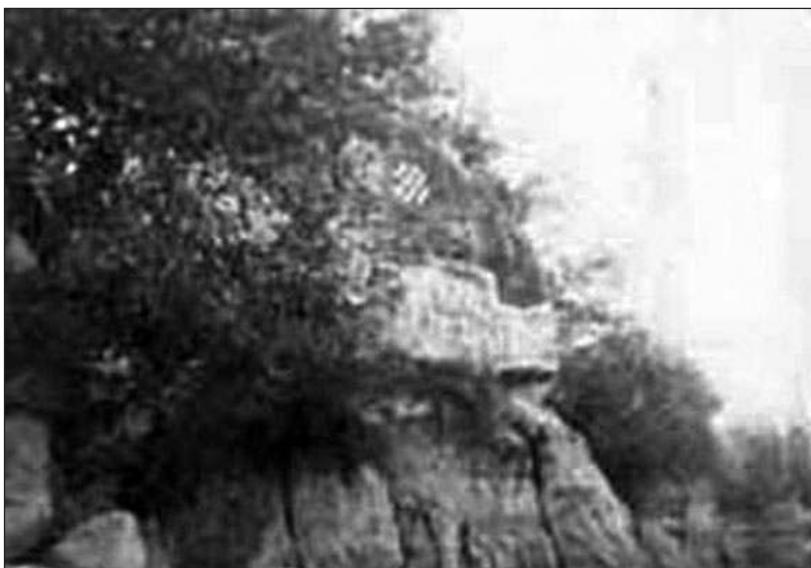
Starije kuće imale su redovito dva ulaza, kako je to bilo u ono vrijeme propisano, glavni do ulice i sporedni do štale, vrtu i voćnjaka. Gotovo svaka kuća imala je barem jednu kravu, a držale su se još svinje i perad.

Paralelno sa Žabičkom ulicom prema sjeverozapadu rijeka je Novčica, a na ju-

Piše:

Ivan VUKIĆ

goistočnoj strani Jasikovačka ulica. Vlasnici kuća sa sjeverozapadne strane ulice imali su okućnice sve do Novčice, a na sjeveroistočnoj strani graničili su s posjednicima iz Jasikovačke ulice. Na raskrižju kod Križa odvajao se uski sokak koji je povezivao Žabičku s Jasikovačkom ulicom, kod kuće **Ranka Šimića**. Zvali smo ga Sokak babe Pećarice, danas je to Velebitska ulica. U njemu su bile dvije kuće, dvojna kuća u vlasništvo obitelji Nane Milinković i Ane (Matinke)

Hrvatski grb na kamenu Jajac na Dolini ljubavi

Milinković i Cajnko. Premda izdvojene, bile su dio Žabičke ulice. Od raskrižja kod Križa, sokak se produžavao prema zapadu do predjela Rust, gdje su bile sjenokoše i oranice.

Nakon sloma NDH Žabička ulica bila je ulica udovica, crnih marama. Gotovo iz svake kuće jugoslavenski partizani i srbo-komunisti nekoga su ubili, zatvorili i proganjali. Žene udovice, ostale su vjerne cijeli život uspomeni svojih muževa. Samo se jedna preudala. Partizani su tijekom, a najviše iza njega, ubili bez optužnice, suđa i prava na obranu, čak sedamnaestoricu žitelja. Od ratnih posljedica umrlo je njih dvoje, a zatvarano je i proganjano trina-

ester. Komunističko nasilje i progon trajao je sve do sloma Titove Jugoslavije.

Na riječi Novčici bilo je više kupališta, a među većim i poznatijim bila je Babina dolina, koja se tako i službeno, katastarski vodi. Tu je bilo okupljaliste mladeži iz Žabičke ulice. Za vrijeme Kraljevine Jugoslavije većinom su bili *mačekovci*, pa su Babinu dolinu preimenovali u Mačekovu dolinu ili Mačkovu dolinu. Taj naraštaj, kao izraz svog domoljublja, uklesao je u čvrstoj stijeni više hrvatskih grbova s prvim bijelim poljem. Nakon sloma NDH Babina dolina i dalje je bila okupljaliste mladeži. Većina je bila bez oca, starijeg brata ili sestre, koje su partizani nakon preokreta 4. travnja 1945. nevine pobili.

Pripadnik sam toga naraštaja. Babinu dolinu ili Mačkovu, Mačekovu dolinu preimenovali smo u Dolinu, obnovili smo mahovinom i lisačevima obrasle hrvatske grbove, ostavštinu prijernog i ratnog naraštaja i u stijeni uklesali svoje iniciale.

Zanimljivo je da nas UDBA radi toga nije pozivala na obavijesne razgovore. Nisu uništili ni hrvatske grbove koje su oni nazivali ustaškim. Prepostavljam, znali su karakter naše *klape*, pa su nas pustili na miru, jer bismo im pravili probleme po cijelom gradu, a ovako su nas dvadesetak imali na jednom mjestu pod nadzorom.

Na Dolini se ljubovalo, tugovalo, otvoreno vodili domoljubni razgovori, raspravljalo o ozbiljnim temama iz povijesti, književnosti, o hrvatskom jeziku, a i vodenici su i svakodenni, obični razgovori koji priliče mladeži. Prvi grb sam obnovio ja, posluživši se tatinim zidarskim dlijetom i čekićem. Priznajem, noćima nisam spavao zbog straha, čekajući kad će UDBA doći po mene, a bojao sam se mame i tate, jer sam znao da će mene pustiti jer sam malo doban, a tatu će zatvoriti.

Josip Asić (Joja), pripadnik prijernog naraštaja, rekao nam je da je Petar Cajnko (Pere) s prijateljima pred uspostavu NDH

uklesao konture velikog hrvatskog grba na kamenu Jajac na Babinoj dolini, koju su još zvali Mačkova dolina, Mačkova dolina ili samo Dolina. Dali smo se u potragu i otkrili taj nedovršen grb. Njegov sin Josip (Cane) Cajnko, Josip Grošpić (Dodo) i ja dovršili smo grb, na što smo bili neizmjerno ponosni. Juraj Galac (Juka), kojem su partizani ubili oca, obojio je polja grba bijelom i crvenom bojom i ispod njega velikim bijelim slovima na plavoj podlozi ispisao *Dolina ljubavi*. Taj naziv i danas nosi. Kupali smo se u Novčici, ribarili, a zimi sklizali i pili njenu vodu kada bi ožednjeli. U rijeci je bilo puno endemske ribe pijora i riječnih rakova, koji su najbolja potvrda da voda nije bila zagađena. Novi naraštaj ne okuplja se više na Dolini ljubavi niti na bilo kojem kupalištu na Novčici, jer ih više i nema. Novčica je pretvorena u glavni gradski kanalizacijski kolektor i odlagalište otpada, a mlađež se nadahnjuje beznađem u dimu cigareta po brojnim gospičkim kafićima.

O duhu koji vlada Gospičem najbolje svjedoči stanje ispred groblja sv. Marije

RANA

*Sanjao sam buru,
oluju,
valove što hridi ližu.
Sanjao sam plamen,
visok do neba.
Sanjao sam ranu,
nož u rani,
ranu što peče.
Suton nade
nosilo je jutro i veče.*

*Prolazi bura,
oluja
trne se plamen,
tinja žar.*

*Na zgarištu,
ognjišta –
nož na rani.
Nož u zjeni oka*

*Ostaje,
ostaje
rana preduboka.*

Ivan DUJMOVIĆ (1991.)

Magdalene i u njemu. Prije Drugoga svjetskog rata groblju se prilazilo uskim neASFALTIRANIM putem. Od ulaza u groblje, dalje prema Balinovcu uz rijeku Novčicu, krovudao je uski poljski put kojim su mještani vodili stoku na napajanje. Za vrijeme rata Talijani su ispred groblja izgradili kapelicu i oko nje groblje za svoje vojnike. To groblje bilo je maleno, a poginulih sve više, pa su ih pokopali i u groblju sv. Marije Magdalene. Pred završetak rata ekshumirali su svoje vojnike. Na otkapanju mrtvih Talijana radili su kao pripadnici časne radne službe i stariji malodobnici iz Žabičke ulice Josip Joja Asić i Mile Milan Grošpić.

Nakon preokreta, partizani su minirali talijansku kapelicu i ispred nje postavili vješala. Od ulaska u Gospic 4. travnja 1945. pa do kraja godine, po iskazu svjedočaka popa mons. Vlade Pezelja, dipl.ing. Šum. Tomislava Rukavine, Eme Rukavina, Dragice Biondić i dr. veterine Mile Milana Grošpića, svakodnevno su u dva navrata, u skupinama od 20 do 24 hrvatska mučenika, u praskozorje i u sumrak, povezanih ruku žicom u zapešću, pa potom dva i dva za nadlaktice, dovodili na strijeljanje i vješanje. Nezatrpane talijanske grobove žrtve su morale proširiti u skupne grobnice, koje su po svjedočenju Josipa Oreškovića bile dugačke oko dva, široke i duboke i više od dva metra. Ubijene su slagali u slojevima kao cjepanice. Nakon iskopa jedne takve grobnice nazočio je strijeljanju i svog oca, koga su povezana žicom s ostalim žrtvama doveli na strijeljanje.

Ovo stratište i grobište partizanska vlast nije prikrivala. Štoviše, bilo je javno. Prisiljavali su Gospičane, u to vrijeme žene, starce i djecu, jer su odrasle muškarce pobili, zatvorili ili su ovi bili u bijegu i skrivali se u šumi, da nazoče tomu krvavom piru podivljale partizanske rulje. Gospođa D. Biondić svjedoči da joj je pozlilo od grozomornog prizora pa se onesvijestila. Partizanke, koje su bile posebice krvoločne, donijele su iz groblja vase za cvijeće i polijevale ju vodom, udarale ju kundakom šmajsera i urlale: "Ustani ustaška kurvo, gledaj!".

Broj pobijenih bio je tako velik da nisu sve pokopali u skupne

grobnice ispred i u groblju pa su ih kamionom odvozili na grobišta oko Gospića, koja su nastojali zadržati u tajnosti. Za neka od tih grobišta se znade, a neka se nikada ne će otkriti, jer u današnjoj Hrvatskoj za to ne postoji politička volja. Vlasti čekaju da zločinci pomru i da s njihovom smrću koprena zaborava prekrije sve trage zločina. Komunistička vlast bivše države preko grobišta je izgradila asfaltiranu cestu do naselja Balinovac, te sportske terene i javni zahod na jednoj skupnoj grobnici, koji nikad nije bio u upotrebi. Dio prekopanih kostiju završio je u nasipu tribina nogometnog igrališta. Nepravedno se osuđuje Tomo Jurković d.i.g da je odgovoran za ovaj čin. Bio je nadzorni inženjer na izgradnji igrališta. Odluku gdje će završiti otkopane kosti nije donio on već svemoćna UDBA. Mogao je ne izvršiti nalog i završiti u zatvoru, ostati bez glave ili u najboljem slučaju bez posla. Tko bi u onim olovnim komunističkim vremenima, kao obiteljski čovjek, otac i muž, odabrao križ žrtve? Nitko! Ni sam se susreo s takvim slučajem.

(nastavit će se)

NA OLTARU DOMA HRVATSKOGA

Kraj odra Slavka Miletića

*I tako slomljen ko grana na vrbi,
kraj tvog odra posramljen sam stao,
godine su stigle i na našoj grbi,
sva stradanja tvoje u zvijezde sam tkao.*

*Prijatelju Slavko, znao si da živiš,
za slobodu svoju i slobodu roda,
patio si drugo, zločince ne kriviš,
jer su zvjerad bili, odnijet će ih voda.*

*Kao stup Hrvata, prkosan, pun vjere,
znao si se smrti nasmijati hudoj,
kad su tebe bole komunjare lude
preko svake mjere prkosio ti si i sudbini ludoj.*

*Prijatelju dragi, jači si od smrti,
domoljub si bio nekog novog kova,
na oltaru doma tvoja bol se vrti,
postao si svetost, naša ljubav nova.*

Bruno ZORIĆ

BLEIBURG I KRIŽNI PUT 1945. KROZ POTRESNO SVJEDOČENJE BOŽE JELIĆA

Od Samobora do Siska prošli smo tešku kalvariju, jer su nas u više navrata s obje strane ceste, u brojnim selima, dočekivali seljaci s batinama i lancima u rukama, uglavnom Srbi, i kad bismo naišli, i seljaci i partizani, nemilice su nas mlatili, udarajući po nama kao ljudaci. Mnogi su uslijed tih jakih udaraca padali na cestu. One koji se nisu mogli ustati čekala je sigurna smrt.

Tijekom Križnog puta mnogi vojnici su izlazili iz kolone tražeći kap vode, jer je, osim gladi, vladala među nama nesnosna žeđ. Svim žednim tražiteljima vode uglavnom je presudila partizanska strojna puška. Na jednom mjestu prolazili smo pokraj lokve u kojoj je bila nečista, ustajala voda. Vojnicima u koloni, iscrpljenima od žeđi - a žeđ je teže podnositi od gladi - i ta prljava voda bila je dobra. Svi iz kolone koji su kanili zahvatiti rukama malo nečiste vode te bar stopiti žedna usta, pobijeni su od partizana. Njih gotovo stotinu! U svojim sjećanjima s Križnog puta nisam opisao ni deseti dio proživljenih patnji naših zarobljenika, ali što sam zapisaо, zorno svjedoči tko su i što su bili jugoslavenski partizani.

Kasno uvečer stigli smo u Sisak, gdje smo prespavali u napuštenome njemačkom skloništu. Ujutro su partizani postavili table, kako bi nas razvrstali. Na pločama je pisalo: "Ustaše 1941., 1942., 1943., 1944.", "Domobrani", "Oružnici", "Financi", "Službenici NDH", "Njemačka vojska" i "Civilni". Bio sam napet, razmišljajući kojog bi se kategoriji priključio. Moj brat **Karlo** i drugi prijatelji savjetovali su mi da odbacim ustašku odoru, te da odjenem domobransku ili civilno odijelo. Nisam htio skinuti častnu ustašku odoru i znakovlja.

Bratu Karlu sam rekao: "Dragi brate, tebi i svima vama puno bi bolje bilo da ja nisam s vama u ustaškoj odori, jer zbog mene možete prije nastradati. Ti, Karlo, imaš šest sinova, oni tebe trebaju, a ja nemam ni žene ni djece. Ne želim da zbog mene stradaš, ni itko drugi od nas." Stoga sam se odlučio svrstat i stati na prostor određen za njemačke vojнике. Pozdravio sam se s Karлом, našim sestrićem **Percom Zovkom, Božom Penavićem, Ivanom Prskalom, Stankom Prskalom, Matom Soptom** i ostalima. Suznih očiju i vidno tužan, priključio sam se skupini njemačkih vojnika. Tu sam susreo brojne

Piše:

Ivica KARAMATIĆ

subojovnike, među kojima je bio **Karlo Cvitanović** iz Dobrkovića sa Širokoga Briga. Partizani su nas odveli u smjeru tvornice stakla. U toj tvornici partizani su zatočili civilno stanovništvo iz okolice Siska. Tu smo bili četiri dana. Nas oko sedam tisuća potom je priključeno skupini zarobljenika od deset tisuća ljudi.

Iz Siska smo nastavili ići prema Baniji i Kordunu. Bilo je sve gore i gore. Tjerali su nas ići trčećim korakom; po srpskim selima smo nesmiljeno batinani; bili smo vidno izmoreni, demoralizirani, gladni,

Bože Jelić kao poručnik na istočnoj fronti

žedni, poderanih odora, prljavi, polubosi - jadni da ne možemo biti jadniji. Stotine zarobljenih hrvatskih vojnika iz kolone srpski seljaci su ubili, uz partizansko odobravanje, uglavnom hladnim oružjem: kolcima, štapovima, sjekirama, srpovima, krampovima, lopatama... Iz kolone su odjekivali bolni jauci. Ispačeni zarobljenici, potpuno razočarani, molili su Boga: da ih netko što prije ubije i da se njihova golgota što prije okonča.

Crne su mi misli kolale u glavi. Svakim novim danom bilo nas je u koloni sve manje. Nisam mogao nikako shvatiti zašto nas Srbi i partizani toliko mrze. Mi smo, kao Hrvati i katolici, branili samo

svoju državu, narod i vjeru u protekle četiri godine. Valjda su nas zato mrzili. Ustaša nikad nije palio kuće i ubijao ljudе u Srbiji, a četnici su na području Nezavisne Države Hrvatske počinili brojna zvjerstva i pokolje. Stoga sam ih napadao gdje god sam stigao i mogao: bilo kao njemački vojnik, bilo kao pripadnik ustaške vojnica. Tijekom četverogodišnjeg ratovanja zarobio sam mnoge malodobne partizane, sažalio se nad njima te ih pustio na slobodu. Vojničku odoru nosio sam cijeli rat čiste savjesti i obraza, da bih dočekao kataklizmu koja me snašla. Partizani su iz naše duge kolone izvodili često skupine zarobljenika te ih odvodili u nepoznatom pravcu. Skupine se uglavnom nisu vraćale u kolonu. One koje bi se vraćale, bile bi uglavnom brojčano prepolovljene. Većina Srba koji su nas bezdušno ubijali tijekom rata su četničku kokardu zamijenili zvezdom petokrakom na šajkači.

Uza me u koloni išli su **Marko Brekalo, Joško Kutle, Jozo Ljubić i Ivan Skoko**. Bili smo prilično dezorientirani, jer su nas partizani tretirali kao proganjene životinje. Svatko se nastojao održati na životu kako zna i umije, boreći se posljednjim atomima snage protiv beznađa. Nismo više znali tko je od poznatih nam već ubijen, a tko je još živ. Kad smo spavali, morali smo ležati potruške. Nismo se smjeli oglašavati. Tko bi progovorio jednu riječ, bio bi ubijen. I tijekom spavanja partizani su budili zarobljenike te ih odvodili u smrt. Od nas sedamnaest tisuća zarobljenika, koliko je pošlo iz Siska, u Karlovac je stiglo manje od četiri tisuće zivih ljudskih kostura.

U Karlovcu smo smješteni pokraj planine, na rubu grada. Spavali smo po vlažnim balvanima i daskama. Vode smo, začudo, imali dovoljno, a hranu su nam dostavljali mjesni civili, uz partizansko negodovanje. Od hrane koju su nam civili bacali preko žice, dosta je propalo, jer smo mi, jadnici, u borbi za komad kruha, dosta toga pogazili nogama i svojim ispačenim tjelesima. Osim kruha, civili su nam bacali preko žice i suho meso, slani su, sir... A partizani su nas hranili nekakvom nezasoljenom i nezačinjenom kukuruznom kašom, ogavna okusa, u kojoj su crvi zamjenjivali meso. Svaki zarobljenik je morao pojesti kašu. Tko bi to odbio učiniti, dobio je naboј u čelo...

(nastavit će se)

SAMICA (KPD Požega 1946.)

Mlaz ljetnog sunca osvijetlio je keramičke pločice dugoga zatvorskog hodnika. Četvero nas je dotjerano do otvorenih željeznih vrata u trećem katu zidane sive zgrade. Jednu za drugom rinula je stražarica u tamni prostor.

Morale smo biti samo u donjem rublju i drvenim cokulama.

Samica je smještena između drugog i trećeg kata. Kasnije je bila u podrumu. Izvor svjetla dolazi iz vrlo maloga okruglog otvora na stropu. Bijelo je okrećena. Ima betonski pod. Oko 4 metra visoka, 2 metra dugačka, 1 metar široka. Svaki se dan iz kante u nju bacala voda radi «higijene». Odljeva nema.

Voda malo ishlapi, ali i ostaje. U kutu stoji okrugla crvena, limena kibla s poklopcom. Svako ju se jutro prazni. Dvije po

Piše:

Višnja SEVER

Dvije je nose. Po danu i noći služi za sjedenje na smjenu. Promatrala smo jedna drugu i razmišljale kako ćemo živjeti tri tjedna u vodi uz oskudnu hranu.

U jutro komadić kukuruznog kruha veličine djeće šake. Takozvana kava je smeđa topla tekućina od mljevenog žira, bez šećera. U podne jedna «šefla» vodene juhe od ljesaka graha sa žižcima ili gdjekoji list zelja, repe, krumpira, stočne žute mrkve. Posoljeno, bez ikakva začina, prolenhano.

Svi događaji života probudili su sva naša čuvstva i utisnuli put zrelosti.

Voda je rasla kroz tri tjedna.

Pri susretu smo neko kraće vrijeme šutjele, a onda kroz životne priče i molitve, zblizile se. Vedar duh može stvoriti snošljivu atmosferu. Nestaje hijerarhije. Boravak u samici briše razlike škole i odgoja. Ovdje možemo u miru i mraku sagledati svoj život.

Zadnja je progovorila mlada žena duge bujne crne kose i blještavih crnih očiju. Njen delikt je ubojstvo svekra sjekirom, dok je njen muž služio vojsku. Najmlađa, 16 godišnja djevojka, vesela i brbljava, kradljivka. Obećala nam je da na slobodi ne će krasti, udat će se za udovca bez djece, koji ima glasovir. A što će ti glasovir? - upitam. «Taj će pripadati mojoj kćerki, ako je budem imala».

Izašla je za mjesec dana. Na slobodi san joj se ostvario. Srela sam je nakon duljeg vremena u lijepom sivom kostimu, šeširu i salonkama, a ja sam bila u tenisicama i pletenom kaputiću od preostale dvije stare veste. Pozvala me na crnu kavu u Gradsku kavanu na Trgu Republike.

Treća supatnica, Slava Casa iz Osijeka, šutljiva, plava djevojka sa velikim, žalosnim, modrim očima. Delikt: politika. Četvrta sam ja.

Postojanje i korištenje samice bio je instrument preodgoja jednoga bezdušnog sistema. Za mene je bila sagledavanje vlastitog života. A ponašanje naših čuvarica uvjerenje da za nas nema milosti.

Ima raznih samica. One na «slobodi» i one u logoru. Ako se uvijek traži istina u govoru, nižu se tokom vremena razočaranja. Nisu svi otvoreni ljudi iskreni. Treba mnogo vremena da bi ih upoznali. Život je karneval. Ni onda kada mislimo da su sve maske skinute još se ne vidi pravo lice čovjeka pravednika. •

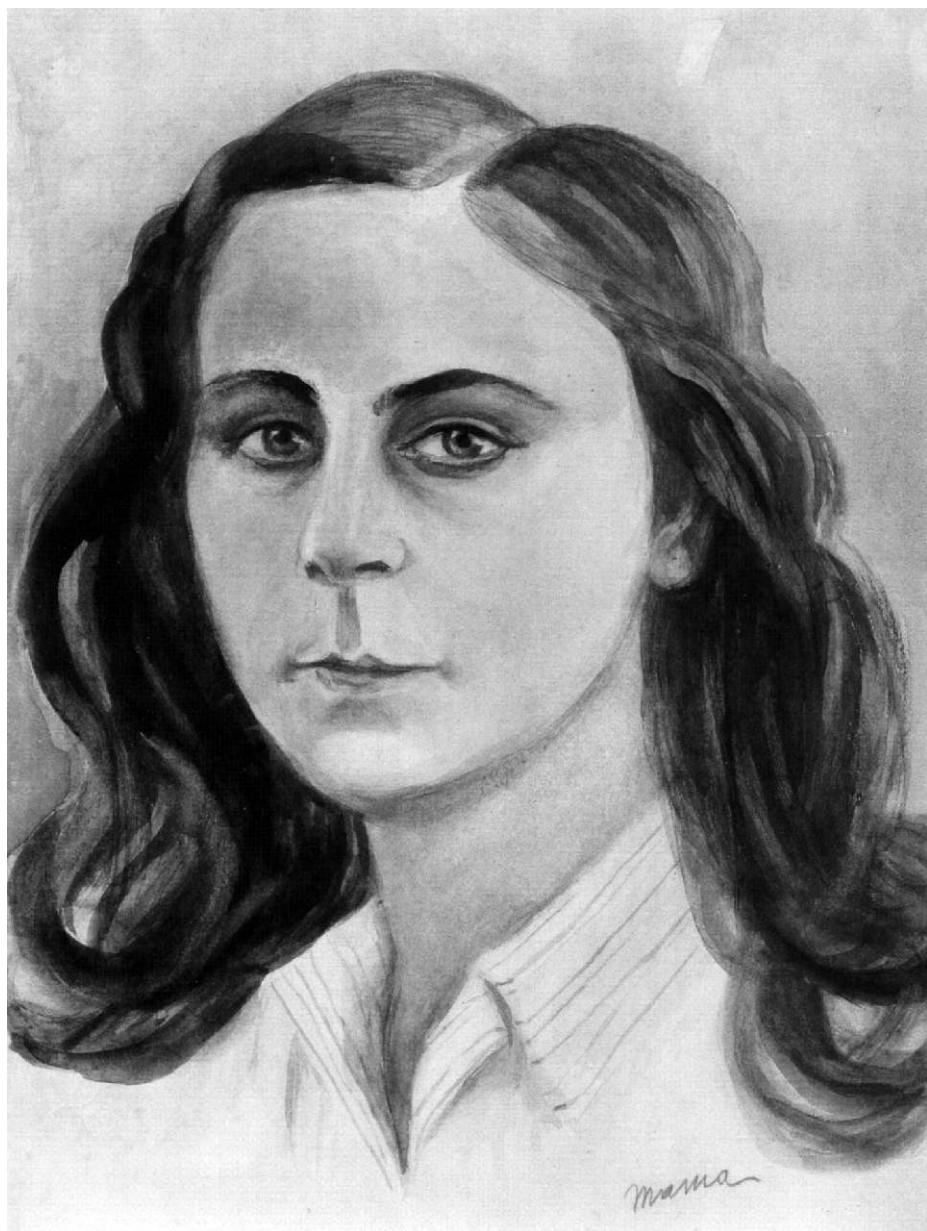
VLAK*

*Sjedim uz prozor šuteći,
Na mene se oslanja mama.
Otac u drugome vlaku,
a seka u pustoši sama.*

*Odmiču zelena polja.
Gnijezda su ostala pusta.
Drakonska vrši se volja,
zanijemila naša su usta.*

Višnja SEVER

* Na putu u KPD Požega, 1946.

Višnja Sever - jedan od robijaških portreta njezine majke Zorke

SVJEDOČANSTVA O ZLOČINIMA JUGOSLAVENSKIH PARTIZANA U PODGRADINI (ZASIDAMA), SELO TIHALJINA, OPĆINA GRUDE (III.)

Trećim dijelom bilježaka o zločinu koji su jugoslavenski partizani počinili kod Tihaljine, završavamo prilog Rajka Vranješa:

Moj otac **Jure** je umro 3. siječnja 1999. godine. I prethodni opis pokazuje koliko su jugoslavenski komunisti narod tlačili. Bile su straže po selima, narod je bio u crno zavijen. Bez svećenika, bez domaćina, bez mladeži, selo odaje tužnu sliku od suza i plača. Svatko nekog oplakuje, a po selima je uveden policijski sat. Tu i tamo nekog ubiju, nigdje zrelog čovjeka i mlađića, svi su otisli s Hrvatskom vojskom u strahu od partizanske odmazde. Toliko su straha unijeli u narod da se svatko svakoga plasio, pa i roditelji djece. U ona teška vremena nije se moglo odlaziti kamo se htjelo i kad je trebalo ići, jer je za sve trebalo odobrenje mjesne vlasti. Fratri su bili upozoren, kad bi trebali ići u drugo mjesto, da i njima treba odobrenje predstavnika političke vlasti. Zbog takvog odnosa vlasti prema narodu, ljudi su odlazili, napuštali svoja ognjišta. Zato danas u Podgradinom, Zasidama, a i u cijeloj Tihaljini ima puno praznih kuća koje nemaju domaćina i koje se ruše.

Martin Rašić je odselio u Zagreb gdje je i umro kad je došla hrvatska vlast. Nisu Hrvati za njim suze pustili. **Andelko Perić** sa ženom Matijom odselio se u Slavoniju, u Osijek.

Joze Kolak

Joze Kolak je rođen 1925. godine u Tihaljini, zaseok Podgradina, od oca Stipe i majke Andre rođ. Tolj, Hrvat, rimokatolik, oženjen, otac dvoje djece, težak. Joze je bio pripadnik hrvatskog domobranstva, a stupio je u vojsku sa 16 godina. Na kraju Drugoga svjetskog rata na kraće su ga vrijeme zarobili partizani. Uspio im je pobjeći i skriva se kod rođaka **Ante Čuljka zv. Pupić** u Klobuku. Kako su partizani dolazili Jozu tražiti, pričala mi je **Dragica Kolak rođ. Vranješ** (1924.), njegova žena.

Prvo su oduzimali stoku, žito, sve što je bilo za upotrebu, kako nama tako i našim susjedima i nitko se nije smio buniti. Istodobno su ispitivali gdje se Jozo nalazi, nadajući se da će se naći netko tko će im dati korisnu obavijest. I onda, 20. listopada

Priredio:

Rajko VRANJEŠ-RALE

1946. godine, izdajom **Ante Čuljka** (1905.), Jozina rođaka kod koga se Jozo krio, uhvatili su ga. Kad su partizani opkolili Antinu kuću, Jozu je pobegao iz kuće prema Kabušinu mostu u Klobuku. Tu su ga uhvatili i ubili 20. listopada 1946. godine. Kada su Jozino mrtvo tijelo donijeli kući, partizani ga nisu dali pokopati odmah, nego su pucali u njega, govorči da će pobiti cijelo selo.

Jozu su ubili zato što se borio za Nezavisnu Državu Hrvatsku, koju je volio i za koju je život dao. Jozin sin Stjepan rodio se četiri mjeseca poslije očeve pogibije 1947. godine. Ni za ovaj zločin nitko nije odgovarao.

Slavo Bukić

Slavo Bukić je rođen 1924. godine, od oca Mate zv. Zele i majke Ive rođ. Ivanidić. Bio je Hrvat, rimokatolik, neoženjen. Slavo je umro kao civil od posljedica ozljeda koje su mu nanijeli nepoznati partizanski izviđači kod mjesta Zloribe. Nakon premlaćivanja, nekako se je dovukao kući, ali je dobio povisenu temperaturu.

Tihaljina na staroj razglednici

Nakon dvogodišnjih bolova umro je 1947. godine od posljedica udaraca.

Nisu se ovakve stvari događale samo u Tihaljini, Podgradinom i Zasidama, bilo je to vrijeme kad je čitava Hercegovina strahovala od partizanskih zločina i kada ljudski život nije ništa vrijedio, kada se čovjeka ubijalo bez odgovornosti. Tada su u selima Bekije, Tihaljini, Ružićima, Mamićima, Drinovcima itd. puno nedužnih civila poubijali pripadnici partizanskih postrojbi, tzv. KNOJ-a, pod zapovjedništvom Gojka Golubovića. Golubović je, navodno, bio rodom od Bihaća, a njegovi pomoćnici na domaćem terenu su bili **Dodo Alilović** iz Ljubuškoga, Ivan Barbir, Martin Rašić iz Tihaljine, Jerko Grubišić iz Drinovaca.

Nepoznate sudbine

Rajko Čepo je rođen 1921. godine u Tihaljini, zaseok Podgradina, od oca Andrije i majke Matije, Hrvat, rimokatolik, neoženjen, pripadnik hrvatske vojske. Nestao pod nepoznatim okolnostima 1945. godine.

Pero Čepo, rođen 1925. godine u Tihaljini, zaseok Podgradina, od oca Andrije i majke Matije, Hrvat, rimokatolik, neoženjen, pripadnik hrvatske vojske. Nestao 1945. godine pod nepoznatim okolnostima.

Ante Kordić-Ivisić, rođen 1920. godine u Tihaljini, zaseok Podgradina, od oca Jose i majke Ande rođ. Kolak, Hrvat, rimokatolik, neoženjen, pripadnik hrvatske vojske. Ubili ga partizani 1942. godine u Zagrebu, ne zna se za grob.

Ante Kordić, rođen 1920. godine u Tihaljini, Podgradina, od oca Gabre i majke Ruže, Hrvat, rimokatolik, neoženjen, pripadnik hrvatske vojske, nestao 1945. godine pod nepoznatim okolnostima.

Pero Kordić, rođen 1911. godine u Tihaljini, Podgradina, od oca Ivana i majke Dome, Hrvat, rimokatolik, neoženjen, pripadnik hrvatske vojske. Nestao 1945. godine pod nepoznatim okolnostima.

Luka Kordić rođen 1921. godine u Tihaljini, Podgradina, od oca Ivana i majke Ande rođ. Čepo, Hrvat, rimokatolik, neoženjen, težak, pripadnik hrvatske vojske. Nestao 1945. godine pod nepoznatim okolnostima.

Jože Kordić, rođ. 1910. godine u Tihaljini, zaseok Podgradina, od oca Jure i majke Matije rođ. Kordić, Hrvat, rimokatolik, neoženjen, težak, pripadnik hrvatske vojske. Nestao 1945. godine pod nepoznatim okolnostima.

Mate Kordić, rođen 8. kolovoza 1924. godine u Tihaljini, zaseok Podgradina od oca Jure i majke Matije rođ. Kordić, Hrvat, rimokatolik, neoženjen, težak, pripadnik hrvatske vojske. Nestao 1945. pod nepoznatim okolnostima.

Jure Kordić, rođ. 1915. godine u Tihaljini, zaseok Delkići od oca Stipe i majke Janje rođ. Opačak, Hrvat, rimokatolik, neoženjen, težak, pripadnik hrvatske vojske. Ubili ga partizani 1944. godine na Aržanu, između Imotskoga i Sinja. Pokopan na Kordića groblju u Tihaljini.

Jerko Kordić, rođen 1924. godine u Tihaljini, zaseok Podgradina od oca Mate i majke Kate rođ. Kordić, Hrvat, rimokatolik, neoženjen, pripadnik hrvatske vojske. Ubijen 1943. godine od strane partizana u borbama kod Bihaća. Za grob mu se ne zna.

Mate Kordić, rođ. 1923. godine u Tihaljini, zaseok Delkići, od oca Luke i majke Ive rođ. Čepo, Hrvat, rimokatolik, neoženjen, težak, pripadnik hrvatske vojske. Nestao 1945. godine pod nepoznatim okolnostima.

Mile Kordić, rođ. 1925. godine u Tihaljini od oca Luke i majke Ive rođ. Čepo, Hrvat, rimokatolik, neoženjen, pripadnik hrvatske vojske. Nestao 1945. godine pod nepoznatim okolnostima.

Mirko Kordić rođen 1926. godine u Tihaljini, zaseok Delkići, od oca Nikole i majke Cvite, Hrvat, rimokatolik, neoženjen, težak, pripadnik hrvatske vojske. Nestao 1945. godine pod nepoznatim okolnostima.

Jozo Mijatović, rođen 1915. godine u Tihaljini, zaseok Podgradina od oca Jage i majke Ruže rođ. Kordić, Hrvat, rimokato-

Gradina, istočni dio Tihaljine

lik, oženjen, otac dvoje djece, pripadnik hrvatske vojske. Ubili ga partizani 1944. godine na Aržanu. Tijelo u studenome iste godine dovezeno kući i pokopano na Kordića groblju u Podgradini.

Blago Vranješ, rođen 1922. godine u Tihaljini, zaseok Podgradina, od oca Joze i majke Mande, Hrvat, rimokatolik, neoženjen, težak, pripadnik hrvatske vojske. Nestao 1945. godine pod nepoznatim okolnostima.

Jerko Vranješ, rođen 1924. godine u Tihaljini, zaseok Podgradina, od oca Ivana i majke Kate rođ. Kolak, Hrvat, rimokatolik, neoženjen, pripadnik hrvatske vojske. Bio u bolnici u Bihaću 1945. godine i nestao pod nepoznatim okolnostima.

Žarko Vranješ rođen 1922. godine u Tihaljini, zaseok Podgradina, od oca Mate i majke Ive rođ. Lukenda, hrvat, rimokatolik, neoženjen, težak, pripadnik hrvatske vojske. Ubijen 1945. godine kod Međugorja, za grob mu se ne zna.

Ivan Mlinarević, rođ. 1908. godine u Tihaljini, zaseok Podgradina, od oca Mate i majke Jele, Hrvat, rimokatolik, oženjen, otac troje djece, pripadnik hrvatske vojske. Nestao 1945. godine pod nepoznatim okolnostima.

Jerko Bukić, rođen 1910. godine u Tihaljini, zaseok Zaside od oca Mate zv. Zele i majke Ive rođ. Ivandić, Hrvat, rimokatolik, oženjen, otac četvero djece. Služio u Ustaškoj vojnici, zarobili ga par-

tizani. Bačen živ u jamu na Podinama kod Aržana 1944. godine.

Žarko Bunoza rođen 1926. godine u Tihaljini, zaseok Zaside, od oca Jure i majke Matije, Hrvat, rimokatolik, neoženjen, težak. Služio Ustašku vojnici u Crnoj legiji kao tenkist. Nestao 1945. godine na Križnom putu. Zadnji put viđen u Dravogradu.

Stjepan Roso, rođen 1923. godine u Mijacima, općina Vrgorac, živio je u Zasidama, sin Mije i Matije rođ. Akmadžić. Hrvat, rimokatolik, neoženjen. Služio Ustašku vojnici kao avijatičar. Doveden u Mostar na razvrstavanje 1945. godine i od tada mu se gubi svaki trag.

Ivan Tomas, rođen 1920. godine u Tihaljini, zaseok Zaside, od oca Joze i majke Matije, Hrvat, rimokatolik, neoženjen. Služio u Ustaškoj vojnici, nestao 1945. godine pod nepoznatim okolnostima.

Mate Tomas-Mateško, rođen 1907. godine u Tihaljini, zaseok Zaside, od oca Nikole i majke Kate rođ. Čuljak, Hrvat, rimokatolik, oženjen, pripadnik hrvatske vojske. Nestao 1945. godine pod nepoznatim okolnostima.

Mirko Tomas, rođen 1920. godine u Tihaljini, zaseok Zaside, od oca Stipe i majke Kate rođ. Kordić, Hrvat, katolik, neoženjen. Služio u Ustaškoj vojnici odnosno u Crnoj legiji. Nestao 1945. godine pod nepoznatim okolnostima.

Toma Tomas, rođen 1921. godine u Tihaljini, zaseok Zaside, od oca Ivana i majke Kate rođ. Bukić, Hrvat, rimokatolik, pripadnik hrvatske vojske. Nestao 1945. godine pod nepoznatim okolnostima.

*

I površnjim čitanjem ovih podataka dade se vidjeti kako je u pojedinim obiteljima bilo i više žrtava. A koliko je ovo mlađih života, za koliko smo kao narod ostali osakačeni samo u ovome malome hercegovačkom selu...•

POMOĆ ZA POLITIČKI ZATVORENIK

Od sredine ožujka do sredine svibnja 2010., svojim su prilozima daljnje izlaženje ovog mjeseca nesebično pomogli:

Ivan	Kovačić	Zagreb	200,00
Etta	Petrač	Sisak	100,00
Rozalija	Lavrna	Sisak	100,00
Ivan	Janeš	Đakovo	500,00
Tonči	Marinković	Zagreb	300,00
Marija	Macukić	Zagreb	200,00
u k u p n o			1.400,00

Zahvaljujemo se darovateljima, te se i ubuduće preporučujemo njihovoj susretljivosti. (Ur.)

POKOP HRVATSKE POLITIČKE UZNICE KAJE PEREKOVIĆ

Na zagrebačkom groblju Miroševec 28. travnja pokopana je hrvatska politička uznica, bivša predsjednica Hrvatskoga društva političkih zatvorenika, gospođa Kaja Pereković. Uz rodbinu, pokopu su nazočili brojni prijatelji, među kojima i gospičko-senjski biskup **mons. dr. Mile Bogović**. Sprovod je vodio gvardijan franjevačkog samostana sv. Mihaela u zagrebačkoj Donjoj Dubravi, **fra Nikola Bašnec**, uz asistenciju generalnog vikara Požeške biskupije **mons. Josipa Devčića**, gvardijana franjevačkog samostana u Gornjoj Dubravi **fra Ive Brkovića** i dominikanca **dr. fra Vjekoslava Lasića**. Nad odrom pokojne oproštajnu besedu rekli su politički uznici: **mons. Josip Devčić**, predsjednik HDPZ **Alfred Obranić** i **prof. Nikola Bičanić**. Ovo su riječi predsjednika HDPZ-a:

Oproštajno slovo predsjednika HDPZ-a, Alfreda Obranića

«Danas se oprštamo od bivše predsjednice Hrvatskog društva političkih zatvorenika, koju su manje-više svi naši članovi zvali samo imenom KAJA – kao svoju majku.

I ne samo oni, nego svi koji su zbog bilo čega s njom dolazili u kontakt, pogotovo brojni pripadnici domoljubnih udruga svih generacija od ostarjelih domobrana do mladih branitelja Domovinskog rata.

Draga Kajo, neka mi danas bude dopušteno – makar za zadnji put – da Te i ja oslovim samo imenom, makar sam Te čitavo vrijeme našeg zajedništva u društvu iz poštovanja, cijeneći Tvoju žrtvu i respektirajući godine, oslovjavao s: gospođo predsjednice.

Kajin životni put karakterističan je za generaciju, čiji su pripadnici kao mlađi ljudi s oduševljenjem dočekali stvaranje hrvatske države 1941. godine. Generaciju, koja je predano služila mlađoj državi, muškarci kao vojnici s puškom u ruci, a žene u Radnoj službi, obavljajući sve ostale muške i ženske poslove izvan ratišta.

Po završetku rata kao poražena strana, većina pripadnika Hrvatskih oružanih snaga i svih pripadnih službi likvidirana je od strane partizanskih zlikovaca na brojnim stratištima Slovenije i Hrvatske bez suda i suđenja, a za manji dio priređena je sudska farsa, gdje su izricane smrtnе kazne i obvezatna konfiskacija cjelokupne imovine.

Priredili:

A. O. & I. V.

S obzirom na to da se radilo o potpuno nevinim ljudima, smrtnе presude nekim su preinačene u vremenske kazne od 20 godina. Tako je bilo i s našom Kajom. Po slomu Nezavisne Države Hrvatske poznati put preko Slovenije u Austriju, predaja

Kaja Pereković

Englezima – poznatim zagovornicima međunarodnih konvencija. Čak što više, Kaja je bila živi svjedok zločinačkog čina vojske Njihova Kraljevskog Veličanstva, kada su ih strpali u vagone i tako zatvorene i bespomoćne predali partizanima, znajući veoma dobro što ih čeka.

Zahvaljujući dragom Bogu ostala je živa nakon logora u Kranju i Šent Vidu i dopremljena u Zagreb. Bilo je to vrijeme kada je bilo dovoljno da netko od drugova upre prstom i gubila se glava. Dogodilo se tako i s Kajom: dospjela je u zatvor na Savskoj, sluša zapomaganja i jauk mučenih ili onih koje svake noći odvode bez povratka. I sama je proživjela strašna mu-

čenja, da bi nakon mjesec dana patnji njoj i devetorici žena jedan oficir objavio smrtnu presudu, a nakon toga zauzimanjem mještana Gornjih Bogičevaca i dr. Rittiga smrtna kazna preinačena je u vremensku, na 20 godina strogog zatvora, od čega je u kaznionicama Lepoglava, Stara Gradiška i Požega izdržala 6 godina, nakon čega je puštena na uvjetni otpust.

Kaju sam upoznao kao odvažnu i brižnu ženu. Takva je bila vjerojatno u svim životnim situacijama. Prisjetimo se zgode, kada su ih transportirali iz Lepoglave u Staru Gradišku. Do Okučana vlakom, a dalje je iznemoglim logorašicama do Gradiške trebalo 12 km pješačiti. Da olakša muke svima s kojima je dijelila sudbinu, ona nagovori stražare da svrate u Gornje Bogičevce i osigura konjsku zapregu za prijevoz stvari i nemoćnih do Gradiške. U prvim godinama neovisne Hrvatske, kada su mnogi bivši politički uznici bili egzistencijalno ugroženi, organizirala je socijalnu pomoć mnogima kako u Hrvatskoj, tako i našim ljudima u Bosni i Hercegovini. Nažalost, zbog toga je doživjela maltretiranje na sudskom procesu u kojem je optužena zbog nenamjenskog trošenja sredstava udruge, dakako ne zato što bi novac stavila u svoj džep, nego zato što je pomagala našima u BiH.

Taj je postupak trajao čitavo desetljeće, a okončan je njezinom smrti. On je rezultat manjka nacionalne svijesti i solidarnosti odnosno pakosti kukolja - otpadnika iz naše udruge, ali vjerujem da je Kaja prije smrti i njima oprostila, kao što je oprostila onima zbog kojih je provela 6 godina u kaznionici Požega.

Znajući da se dogodilo samo ono što je zapisano, pokrenula je na pisanje svjedočanstva mnoge svoje supatnice i 2004. izdala kapitalno djelo „NAŠE ROBIJANJE – HRVATSKE ŽENE U KOMUNISTIČKIM ZATVORIMA“, gdje je skupljena građa i osobna svjedočanstva hrvatskih žena koje su proživjele strahote komunističkih logora i kaznionica. Isto tako bila joj je želja, da se obilježe sva mjesta stradanja hrvatskog naroda, osobito zatvori i kaznionice.

Satisfakciju za svoje patnje doživjela je u potpunosti stvaranjem neovisne Hrvatske 1991. godine, no mislim da je simbolično to doživjela podizanjem spomenika hrvatskim ženama, djevojkama i majkama 1996. godine u Požegi, na kojem su ispisani neponovljivi stihovi njene supat-

Kaja Pereković na čelu izaslanstva HDPZ-a kod predsjednika Tuđmana, 20. travnja 1996. Slijeva: A. Mijatović, A. Vučemil, J. Knezović, K. Pereković, predsjednik Tuđmanice iz požeške kaznionice, gospođe Višnje Sever:

„Suze i krv prolivene
iza ovih zidina
neka natope
najljepši nam cvijet
našu Hrvatsku – da vječno cvjeta“

Završio bih svoje slovo s ovim stihovima znajući, da našoj Kaji riječ Hrvatska nikad ne bi dosadila, da je to pjesma koju bi poželjela slušati i na nebu.

Pustimo, neka ju sluša u nebeskom miru!»

*

U crkvi sv. Mihaela u D. Dubravi misu je predvodio gospičko-senjski biskup dr. Mile Bogović u suslavlju s oo. Bašnecom i Lasićem. Donosimo biskupove riječi.

Propovijed biskupa dr. Mile Bogovića:

«Drago mi je da mogu sudjelovati na ispraćaju u vječni pokoj jedne žene kojoj ni velike i dugotrajne patnje nisu zamaglili mladenačke vjerske i domoljubne ideale. To činim tim radije što sam počasni član udruge kojoj je ona više godina bila na čelu.

Umrla je Kaja Pereković, koja nikada u smrt nije gledala kao u neku osobnu tragediju. Smatrala je to redovnim događajem na putu prema vječnosti. No, nije život smatrala tek nekim čekanjem dok se ne dogodi prijelaz u vječnost. Ona ga je ispunila idealima nadahnutim kršćanskim i domoljubnim osjećajima. Bili su to ideali koji su joj davali snagu da prevlada svaku poniranju i svaku patnju. Takvi ideali su je ponijeli u mladosti i ostala im je vjerna do kraja.

Imala je sreću da joj se jedan od tih idealnih ispunio uspostavom samostalne hrvatske države. Bio je to njezin san. Kad je osjetila da ga je dosanjala, osjećala se poput starca Šimuna i proročice Ane koji su svojim očima gledali ono što su očekivali. I Kaja je nakon što je u poznim godinama dočekala ispunjenje svoga sna zapisala:

Sada sijede glave mirno mogu odmarati svoje umorne kosti i smireno čekati čas prelaska u vječnost jer imamo svoju Hrvatsku.

Ona je spoznala kako je ta patnja bila potrebna. Svoj san o Hrvatskoj ona je uvijek hranila svojom vjerom. Često se spominju molitvenici i krunice u njezinu izvješću s robije. Bogu nije prepostavila nikakav drugi autoritet. Iz njezina života i vladanja moglo se pročitati da je vjernica. Nije trebala to posebno reći. Vjerovala je u vrijednost i smisao križa. Križ i mučeništvo ugradila je u svoj vrijednosni životni sustav. Takvi su ljudi neslomivi, vjerni idealima, koji ne izlažu svoje opredjeljenje i uvjerenje na tržnici. Za svoje ideale bila je spremna i na mučeništvo. Nije stvorila svoju obitelj, pa je još više osjećala potrebu da misli za svoju ši-

Biskup Bogović predvodi misu zadušnicu

ru obitelj, za svoj narod. A radost je nagradila sve patnje kad se ostvario naš san u ozračju slobode 1990. godine – piše ona.

Osjetila je da se u projektu Crkve hrvatskih mučenika vrjednuje i potiče ta stvaralačka hrvatska patnja koja se ugrađuje u temelje jednog naroda. Podržavala ga je nedvosmisleno i u časovima kada je projekt bio izložen napadima i obezvrijedivanjima. Znala je otkuda ti napadi i čemu oni trebaju poslužiti. Svaki mjesec odvajala je od svoje plaće i slala na račun CHM. Vidjela je da je to nastavak one gradnje koje je sa svojim rođenjem izgrađivala. Zato se pobrinula da se u taj projekt ugradi i kamen na kojem stoji registrirana patnja njezina i drugih koje su robijale za Hrvatsku. Na tom kamenu je uklesan natpis: *osuđenih 3016 na 12.291 godinu zatvora.*

Kad se pročita presuda kojom su ona i njezine supatnice osuđene na smrt vješanjem ili strijeljanjem, jasno možemo vidjeti te tzv. „oslobodilačke“ kriterije komunističkog suda. Komunistički režim imao je svoju pravdu i svoju istinu koju je milom ili silom nametao. Potrebno je već jednom izići jasno na svjetlo dana, po kojim kriterijima je jedan proglašen herojem a drugi zločincem. Još danas se svijet boji jasno reći, da su komunistički pojmovi dobra i zla, istine i pravde, kako su se očitovali krajem rata i u poraću - zločinački. To su kriteriji po kojima je i Stepinac ubrojen među zločince. Dakako, i mnogi drugi, među kojima i Kaja Pereković. Hrvatstvo je po tim kriterijima bilo prihvatljivo samo ako je bilo povezano s komunističkom ideologijom i partizanstinom. Time se ono moglo iskupiti. Bez te veze ono je sumnjivo, pogotovo ako je imalo oslonac u vjeri, a neoprostivo je bilo ako je u sebi imalo opredjeljenje za hrvatsku državu. To je bio teški grijeh koji se teško kažnjava. Hrvatska država tretirana je kao grijeh, kao prijestup, kao crimen, kako bi to rekao Viktor Novak. Zbog tog grijeha mnogi su robijali, a mnogi pobijeni bez prava na ljudski pokop.

Naš naraštaj nije do danas učinio sve što treba da stradali takav pokop dobiju. A to nije samo domoljubni i nacionalni zadatak, nego jednostavno civilizacijski standard. Teško ćemo to izvojevati, jer je u mnogim glavama i danas ostala svijest o grješnosti misli o hrvatskoj državi, s kojom mišlu su mnogi od tih stradalih otisli u grob. Ipak ne smijemo čekati neka bolja vremena. To je zadatak našeg naraštaja.

I Kaja je osjetila da je mnogo onih koji nisu u stanju živjeti za Hrvatsku, nego traže načina kako je prilagoditi svojim interesima; osjetila je da se vraćaju na scenu

oni kojima smeta samostalna Hrvatska, kojima smeta svehrvatsko pomirenje i zajedništvo. S tugom u srcu piše: *Više boli nepravda u našoj Hrvatskoj, nego sve muke u logorima pod komunističkom vlašću.* Osjetila je u srcu gorčinu koju je Kranjčević pred stotinu godina izrekao:

Mrijeti ti ćeš kada počneš sam u ideale svoje sumnjati.

I pored svih teškoća, njezini ideali nisu nestali. Nije ni dalje sumnjala u smisao svoga križa i svoje patnje. Ustrajati u ljubavi prema Bogu i svom narodu, čuvati ideale i gajiti nadu i kad nas sa svih strana salijeće beznađe, to je poruka koja je čitljiva u svim dionicama puta Kaje Pereković. To je poruka koju nam danas šalje s praga vječnosti. Amen.»*

U SPOMEN POK. KAJI PEREKOVIC

*Kada umire glasovita duša
umire dio svijeta
umire dio nas!*

Draga naša Kaja!

*Svi mi Tvoji poznati živi robijaši
koprivničko križevačke županije,
Želimo Ti posebno zahvaliti za sva dobra
što si učinila za nas, uz riječi velika Hvala!*

*Fala Ti kaj si nas vodila, tešila,
borila se za luke pravice
Tvoje robijaške braće!*

*Draga Kaja, čez Tvoj mukotrpn
dugi robijaški život,
bila si simbol kuražne žene
koja je s Božjom pomoći proživjela
Titovog pakla!*

*Ti nisi vmlra - Ti si živa!
Ti si svedok istine i pravde!*

*Tvoje knige, zapisi o Titovim,
komunističkim tamnicama, mnogo
govore iz doba onog vremena.*

*Neka Ti je laka hrvatska gruda
koju si beskrajno voljela.*

Počivala u Božjem miru!

Slavko ČAMBA

U SPOMEN NAŠOJ KAJI PEREKOVIC

Bilo je to u Zagrebu 1990., u zgradici Ekonomskog fakulteta, kad je održan prvi sabor Hrvatskog društva političkih zatvorenika (HDPZ). Radosni i veseli bivši robitaši Titove Jugoslavije prvi puta su se javno okupili. Mnogi od nas vidjeli smo se prvi put poslije tih olovnih godina, pa je time naša radost bila veća. Za stolom predsjedavajućih sjedili su **Marko Veselića, Ante Paradžik, Đuro Perica**, drugih se ne sjećam.

Koliki je interes vladao, govori i to da je amfiteatar fakulteta bio pun i mnogi su stajali. Mislim da nas je bilo oko 600, a čitav je sabor snimao YUTEL. Bio je to valjda zadnji put da je TV Zagreb (kasnije Hrvatski Kanal) pokazao interes hrvatske političke uzničke. Vjerojatno su nas i tada snimali radi svoje evidencije, a prikazivali su nas u programu da nas vide njihovi istomišljenici, jer od tada su me mnogi susjedi prestali i pozdravljati. Došli smo iz raznih krajeva, a robijali smo u ona stara lijepa vremena isto tako širom Titoazije, tako da su se mnogi tu prvi puta vidjeli i upoznali. Tako sam, zahvaljujući Titu, Rankoviću i njihovo UDB-i, stekao mnogo dobrih prijatelja.

Sjedio sam u trećem redu na lijevoj strani i pozorno pratim izlaganja članova i sabornika kongresa HDPZ.

Slušali smo mnoge tužne isповijedi o patnjama koje su iznosili naši supatnici. Iako smo svi isto ili slično prolazili, svaka nova priča uznika je bila praćena s posebnom pažnjom. Na desnoj strani sjedila je poveća skupina žena. Jedna od njih javi se za riječ. Na njezine riječi svi smo se okrenuli prema njoj, pažljivo slušajući. Rekla je, otprilike: „*Gospodo, pogledajte ove djevojke!*“ Okrenuli smo se i, vidjevši brojne »bakice», mnogi smo se nasmijali, ali je ona hrabro nastavila: „*Da, gospodo, ove djevojke, i mi smo nekada bile i mlade i lijepo, no poslije križnih putova i robija koje smo odslužile, a mnoge su žene osuđene na smrt, one koje su imale sreću da*

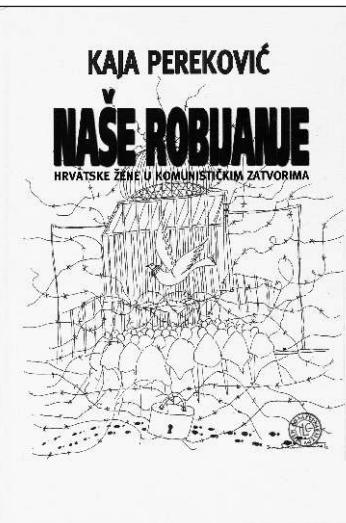
prežive po povratku svojoj kući ili bolje reći u svoj kraj jer kuće i doma više nisu imale, niti jedan momak nije se usudio tako žigosane niti pogledati. Da, gospodo, nikada nismo postale ni supruge niti majke, za što nas je dragi Bog stvorio, a mi smo zaisto imale svoje želje i osjećaje. Gdje su danas naše obitelji, gdje su naša djeca? Koliko je danas manje naše djece? Zar nije to 'genocid'? Da, gospodo, bio je to genocid.“

Na kraju smo njezine riječi pozdravili jakim pljeskom. Ustali smo i pozdravili je sa suzama u očima. Nisam se više smijao gledajući te djevojke – bake, već kao i mnogi oko mene – plakao sam, gledajući tu dostojanstvenu ženu. Bila je to **Kaja Pereković** koju sam tada i na taj način upoznao, a kasnije postao njezin veliki prijatelj i suradnik.

Svoj život posvetila je HDPZ-u i, normalno, svojim djevojkama s Lonjskog Polja i iz Požege, kojima je pripadala srcem i dušom, a što su joj neki koji ne razumiju, znali i zamjerati, smatrajući to pristranošću. Uostalom, i ja pripadam HDPZ-u, ali na poseban način volim svoje „grgurce“. Kad je naša Kaja izabrana za predsjednicu, upoznao sam je bolje, jer je veliku pozornost posvećivala otkrivanju istine. Kako se moja djelatnost odvijala na otkrivanju hrvatskih grobišta na tlu Slovenije, što sam i opisao u knjizi, naša suradnja je bila velika. Mogu reći da mi je ona bila jedna od rijetkih potpora u to vrijeme. Bili smo u stalnom kontaktu, a kada je TV Slovenije snimala reportažu o Križnom putu i Tezanskom gozdu, pozvao sam je da dođe sa svojim djevojkama. Pratila je moju novu knjigu *Sveti Grgur hrvatski gulag*, te me nazvala, rekavši da ju ona mora imati. Žao mi je što sam danas slaba zdravlja, pa kasno doznavši za odlazak naše Kaje, nisam bio na njezinu ispraćaju.

Draga Kajo, neka ove riječi i moj zapis budu moj oproštaj s tobom! Laka ti tvoja voljena hrvatska zemlja za koju si dala najljepše godine svoga života!

Želimir KUŽATKO

TVRTKO ZANE – BRANIMIR DONAT

(1934.-2010.)

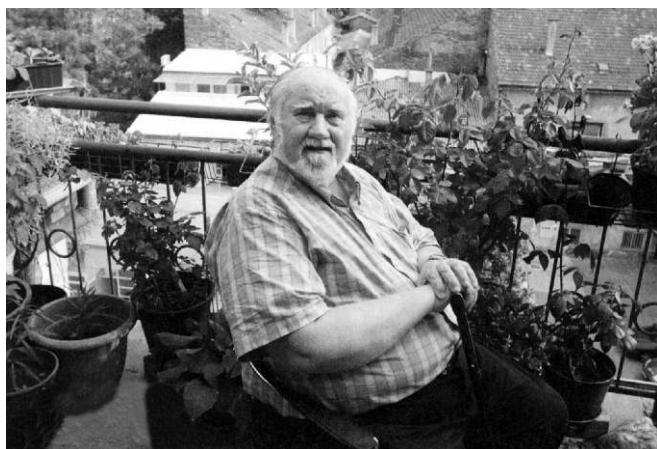
U Zagrebu je 16. travnja 2010. u svojoj 76. godini umro književni kritičar, eseijist, urednik i prevoditelj, član Hrvatskog društva političkih zatvorenika i suradnik *Političkog zatvorenika*, **Tvrko Zane**, široj javnosti poznatiji po svome literarnom pseudonimu **Branimir Donat**.

Tim povodom je u velikoj većini hrvatskih medija objavljen dulji ili kraći osvrt na Donatovo javno djelovanje. U svima njima se ističe činjenica da je riječ o jednome od najpoznatijih, najcjenjenijih i najoriginalnijih hrvatskih književnih kritičara, uredniku bezbrojnih knjiga u velikim nakladničkim kućama i u središnjoj nacionalnoj kulturnoj instituciji, Matici hrvatskoj, ali i u vlastitoj, «maloj» ali zato ne manje ambiocionoj «Dori Krupićevoj». Istaknuli su listom pisi tih nekrologa kako je Donat kao osoba bio svejeglav, kako se nije dao uklopiti u kulturne i kulturnopolitičke šablone i okvire, kako nije dao da ga se olako smjesti u pretince i onda njime, po volji i po potrebi, maše kao kakvom zakrpon. Nije to, nema sumnje, uvijek bila lagodna pozicija, ali je uvijek bila dostanstvenija i poštenija, uvijek je izazivala poštovanje i onih koji su se pokojnikom u nizu stvari i oštros razlazili.

Spomenulo se je u tim nekrolozima, onako usput, da je bio i politički osuđenik (ta se činjenica nije mogla zaobići, jer bez nje ne bi bilo moguće objasniti zašto se Tvrko Zane u javnosti prije pola stoljeća počeo pojavljivati pod pseudonimom Branimir Donat), ali se nitko od tih hvalitelja *post mortem* nije upitao, zaslužuju li ikakve pohvale država i režim koji su i Tvrka Zanu, uz stotine tisuća drugih, pretvorili u političkog uznika. I dalje, je li, i nakon pouke s Donatovom sudbinom, moguće etičkim i nacionalnopolitičkim, hrvatskim mjerilima naći dobru riječ za Jugoslaviju i njezin komunistički režim? A ne će biti baš posve slučajno da se to pitanje nije postavilo...

O čemu se zapravo radilo, svojim je perom u *Političkom zatvoreniku* br. 73 i 74 iz travnja i svibnja 1998. zabilježio sam Donat. Opisao je on tada ukratko djelovanje omladinske skupine koja je nastala pod nazivom «Hrvatski pokret ot-

pore», i u prilogu objavio niz njezinih dokumenata koji na iznimani, možda i nenadmašan način govore o političkoj zrelosti i intelektualnoj odlučnosti mladih hrvatskih rodoljuba. Podsjetio je kako je devetodnevno suđenje uhićenim pripadnicima te skupine održano 25.-30. ožujka te 1., 3. i 4. travnja 1957., nakon čega je 6. travnja te godine izrečena osuda. Osuđeno je deset svećučilištaraca i jedan

Branimir Donat

svršeni pravnik: **Stanislav Janović** (4 godine), **Ivo Kujundžić** (3 godine), **Ivan Beus** (1 godina), **Zorka Bollek** (2,5 god.), **Srna Piljac** (2,5 god.), **Stjepko Sesnić** (2 godine), **Vladimir Šubašić** (2 god. 8 mjeseci), **Marijan Rudež** (2 god. 4 mjeseca), **Tvrko Zane** (1,5 god.), **Petar Kušan** (6 mjeseci) i **Krunoslav Franjković** (4 mjeseca). Idejni vođa skupine, **Jakša Kušan**, u to se vrijeme već nalazio u emigraciji. U trenutku kad su izvedeni pred sud, piše Donat, nisu se svi međusobno ni poznavali, a u to su doba u Osijeku, Mostaru i u Sarajevu suđene i još neke hrvatske omladinske skupine koje su promicale isti, «zagrebački» program.

S obzirom na sklonost dijela suvremenih pisaca da iz posve nejasnih razloga prešute ili minimiziraju hrvatski otpor Jugoslaviji i komunizmu, pa u skladu s time djelovanje hrvatskih borbenih organizacija pripisuju UDB-i koja je time, tobože, legitimirala represiju (kao da je Beogradu izgovor za to ikad trebao!), ili sva hrvatska previranja pojednostavljeno pripisuju odjecima inozemnih događaja (npr. mađarskoj revoluciji iz listopada 1956.), Donat je u tom tekstu – ne polemirajući ni s kim poimence – istaknuo neobično važnu okolnost:

«Iako su se **Rankovićevi** gojenci rado hvastali svojim uspjesima, na naše suđenje bitno su utjecale neke međunarodne okolnosti, koje su oni lukavo uzeli u obzir.

U listopadu 1956., dakle u trenutku kada su započeli budimpeštanski događaji, naša je skupina već bila uhićena i nalazila se u istrazi na Zrinjevcu 7. Uskoro su se Zagrebom počele širiti glasine da smo i mi uhićeni u vezi s tim zbivanjima.

I dok se u slučaju sličnih skupina obično krivnja 'napuhavala', naš je slučaj od policije 'svjesno minoriziran'. Politici nikako nije odgovaralo da na bilo koji način djelujemo inspirativno i da se javnost podsjeti kako bi se nešto slično Madžarskoj moglo desiti i u Jugoslaviji...»

Ima li tko, tko bio smio poreći svaku sličnost s današnjom situacijom: zar i danas ne postoji težnja «politike» da se sav hrvatski otpor Jugoslaviji, komunističkoj i svakoj drugoj – u domovini i u iseljeništvu – uprila, umanji ili posve prešuti, kako bi se ponovno moglo krenuti «punom param prema jugoslavenstvu»...? (T. J.)

*

Na pogrebu Branimira Donata okupio se veliki broj prijatelja i poštovatelja. Tom prigodom izgovoreno nadgrobno slovo dr. Željke Čorak objavljujemo u cijelosti.

Nadgrobno slovo dr. Željke Čorak

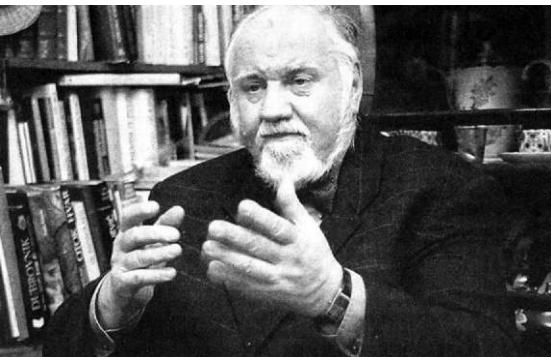
«Čast koju mi je ukazala obitelj Zane produžetak je časti i povlastice što sam je imala dijeleći s njima nešto svagdašnjeg života. Točnije bi bilo reći, blagdanskog života, jer je njihov dom u stanju ma iz kojeg dana ma iz koje okolnosti proizvesti prijateljski blagdan. Ovih nekoliko riječi kazat će dakle u ime prijatelja Tvrka i Zorke, onih koji su se, istina, dodirivali u literaturi od davnih vremena – recimo "Telegrama" i "Kritike", da ne spominjemo drugo – ali se nisu pogubili ni u poodmaklim godinama, kad je to tako lako: iz samoobrambene sebičnosti, iz hiperfiranog osjećaja dužnosti, iz uvjerenja da smo zaista ono čime nas čini privremena moć – i koliki sve razlozi posete za razlaze i samoču.

Tvrko Zane, Branimir Donat, imao je toliko obratnih tendencija za život s drugima. Život s drugima među ostalim, civilizacijska je tekovina. Kultura može biti

hrapava, civilizacija je uvijek uglađena. U ovoj zemlji u kojoj civilizacija hlapi onoliko koliko pronevjera javnog dobra postaje standard, Tvrto Zane, Branimir Donat, bio je mјera civiliziranog čovjeka. Nije morao gubiti vrijeme na kupovanje baštine, a tu je preskočenu stepenicu upotrebljavao za interes usmjeren drugima. Mnogi su živi i mnogi mrtvi pisci, i ljudi uopće, doživjeli od njega pravdu – i onda kad za svoje davanje nije ni mogao ni htio očekivati probitak niti uzvrat.

Kao što u literaturi nije bio rob metološkog zakona kadra, nije život svodio na literaturu. Njegovi su interesi bili neiscrpni i međusobno vezani. Zanimala su ga razna stvaralačka područja, a uvid u njih – spomenimo samo likovne umjetnosti – omogućavao mu je onda čitanje stilja, razdoblja, epoha: sjetimo se koliko je pridonio razabiranju nadrealizma, ekspresionizma, secesije.

Ne mogu sada dakako zaboraviti njegov secesijski ormari, oslikani od Ro-

berta Auera, koji je putovao po raznim izložbama, ali ovom zgodom ukazuje na nešto drugo osim na svoje stilsko podrjetlo. Vrhunska umjetnost u dnevnoj upotrebi, egzotika svakodnevnog, istraživanje nadgradne dimenzije trivijalnog; širenje polja kritičkog interesa. Visokoestetizirani hedonizam među mnoge je naslove što ih je Branimir Donat objavio ubrojio i klasično djelo Brillat-Savarina.

Poznat je interes Tvrta Zane-Branimira Donata za takozvane male, ili rubne, ili zapostavljene pojave naše književnosti, povijesti i kulture. Status političkog zat-

vorenika nije od njega stvorio političkog profitera, nego je dodatno motivirao njegovu pravednost. Oslobođen predrasuda, tražio je vrijednosti na svim pozicijama i nije mu bila potrebna teorija pomirenja da bi u praksi ulagao ono do čega mu je bilo istinski stalo – u dostojanstvo Hrvatske. Njegov interes za rubno zapostavljenje ili prognane bio je autentični interes za ljudska prava koji nam je svima širio prostor postojanja.

Ako Hrvatska, koja ne zna što je, traži elemente svoje definicije, jedan joj se odlažeći približen beskraju, upravo ukazuje u svom sjaju. Ta sarkastična dobrota, koja je smisljala naslove poput "Usavršavanje pogrešaka", ta cinična nježnost "Hodočasnika u labirintu", taj izoštreni sluh za "Brbljavu sfingu", ta u biti, aristokratična skromnost, sada su ovdje da postanu baština. Umro je slobodan čovjek. Jedan od najslabodnjih s kojima smo živjeli. Slobodu nije ponio sa sobom. Sa svakim od nas on je šalje kući.»•

UMRO PISAC PRVE KNJIGE O BLEIBURŠKOJ TRAGEDIJI

U Lemontu, Illinois (SAD) 12. siječnja 2010. umro je fra Theodore (fra Boško) Benković. Kao jedno od dvanaestoro djece Tome i Ane r. Guštin, fra Theodore je rođen 27. prosinca 1916. u Steeltonu, Pennsylvania, a na krštenju je dobio imena Anthony. Osnovnu i srednju školu završio je u rodnom mjestu, a sjemenište je pohađao u Westmontu, Illinois. U franjevački je red stupio 1935 te je tada dobio ime fra Theodore (fra Boško).

Želeći dobro naučiti hrvatski, došao je 1938. u Mostar, gdje je završio studij na Franjevačkoj teologiji. Za svećenika je zaređen u Mostaru 29. lipnja 1941. te je počeo pastoralno djelovati u župi sv. Petra i Pavla u Mostaru (1942.-1944.). Nakon toga je boravio u franjevačkim rezidencijama u Sarajevu, Zagrebu i Rimu, do povratka u SAD 1945. godine. Do 1952. nastavio je pastoralno djelovati u župi sv. Augustina u West Allisu, Wisconsin. Te je godine utemeljio župu sv. Ante u Monessenu, Pennsylvania kojom je upravljao do 1960. Tijekom iduća dva i pol desetljeća službovao je u nizu drugih župa, a bio je savjetnik i rizničar Hercegovačke franjevačke kustodije i upravitelj rezidencija. Pokopan je u Alsipu, Illinois.

No važniji od njegova pastoralnog, jest njegov rodoljubni rad. Benković je, na-

Fra Theodore Benkovic

ime, pisac knjige *The Tragedy of a Nation. An American Eye-witness Report (Tragedija jednog naroda. Izvješće američkog očevida, 69 str.)*. Ta prva knjiga o Bleiburškoj tragediji s dopuštenjem crkvenih vlasti izšla je u nakladi Croatian Franciscan Press bez oznake mjesta 1946. godine. Ima pisaca (npr. J. Jareb) koji tvrde da je ona zapravo djelo više auktora, ali da se je Benković odvažio tiskati je pod svojim imenom. Ta je hrabrost bila potrebna ne samo zbog iznošenja osnovnih činjenica o ratnoj hrvatskoj državi

i stradanju Hrvata nakon ponovne jugoslavenske okupacije, nego i zbog toga što se u njoj upozorava na djelovanje Titovih agenata u SAD-u, koji su se osobito okomili na hrvatske emigrante. Iako je široj, pa čak i najvećem dijelu stručne javnosti Benković potpuno nepoznat, svojim je djelom zasluzio trajnu zahvalnost hrvatskog naroda. (T. J.)

Naslovica Benkovićeve knjige

U SPOMEN

KATICA KAJA PEREKOVIĆ

bivša predsjednica

(Gornji Bogićevci, 13. ožujka 1922. –
Zagreb, 24. travnja 2010.)

Laka joj bila hrvatska zemlja!

Hrvatsko društvo političkih zatvorenika

U SPOMEN

MARIJA GRGUREV

1920. - 2010.

Laka joj bila hrvatska zemlja!

HDPZ – Podružnica Šibenik

U SPOMEN

VLADO PREDRIJEVAC

(1934. - 2010.)

Laka mu bila hrvatska zemlja!

HDPZ – Podružnica Zagreb

U SPOMEN

MARKO SALOPEK

umro 1. veljače 2010. u 90. godini života

Laka mu bila hrvatska zemlja!

U SPOMEN

VJERA GILIĆ SMOJE

(1928.-2010.)

Laka joj bila hrvatska zemlja!

HDPZ – Podružnica Split

U SPOMEN

BRANIMIR DONAT

(Tvrtko Zane)

(1934. - 2010.)

Laka mu bila hrvatska zemlja!

HDPZ – Podružnica Zagreb

U SPOMEN

STJEPAN HORVAT

(16. srpnja 1923. - 2010.)

ZVONIMIR CAHUN

rođen 14. prosinca 1923. u Varaždinskim Toplicama,
robijao od 17. lipnja 1945. do 17. prosinca 1945. te od
20. kolovoza 1950. do 21. veljače 1952., pretežno u
Zenici; umro 22. veljače 2010.

BLAŽ HIRŽIN

rođen 26. listopada 1926. u Zlogonjama, Ivanec,
robijao od 15. listopada 1947. do 15. listopada 1950. u
Lepoglavi; umro 2010. godine

NIKOLA KERN

rođen 13. prosinca 1928. u Kumboru, Boka kotorska,
robijao od 9. listopada 1947. do 4. siječnja 1953. u
Čelju, Mariboru i u Lepoglavi; umro 25. listopada 2009.

FRANJO PETERMAN

rođen 30. kolovoza 1920. u Zagrebu, robijao od 11.
ožujka 1946. do 9. siječnja 1953. u Staroj Gradiški;
umro 20. travnja 2009.

JURAJ PINTARIĆ

1931. – 2010.

Laka im bila hrvatska zemlja!

HDPZ – Podružnica Varaždin

IN THIS ISSUE

This year again, the Political Prisoners' Day was marked. It is marked on 30 April in memory of the day in 1671, when Croat noblemen Petar Zrinski and Fran Krsto Frankopan were executed in Wiener Neustadt. In time, they have become symbols of the struggle for Croats's independence and a model of political prisoners among Croats. For that reason, political prisoners meet every year in places where those noble families had properties, or in places that are linked to them. The President of the Croatian Association of Political Prisoners **Alfred Obranić** reports about this year's celebration in Cetingrad. It is a Frankopan town on the border with today's Bosnia, in which the Croat nobility chose the Habsburgs as the kings of Croatia, on 1 January 1527. Unfortunately, the hope that the Habsburg Empire would protect the Croat lands against the Ottoman invasion proved to be wrong. In the next two centuries, Croatia was reduced to *reliquiae reliquiarum*, remains of the remains.

* * *

Prof. Maja Runje is the author of two texts in this issue. In one she describes the last in a series of events organised by the

citizens' initiative "Circle for the Square", which requests that Zagreb's most beautiful square gets back its previous name. Today, it is called after "Marshall Tito", restorer of Yugoslavia and a symbol of the communist dictatorship. Yugoslavia and communism are the most odious concepts in Croats' collective memory, and despite that the capital's most beautiful square is named after the person who personifies these two concepts. Yugoslav violence and communist crimes are still successfully hidden under the cover of "antifascism". Still, this citizens' initiative reiterates that they would not give up their request.

The second text by the same author is a report from the commemoration to the victims of the Yugoslav communist regime. In memory of the extradition of Croat soldiers and civilians to the Yugoslav communist authorities in May 1945, there was a commemoration held in Zagreb, at which the real nature of the system imposed to Croatia in 1945 was shown through the examples of eight individual destinies. There were described the destinies of young men and women, fathers and mothers, who were killed only

because they loved Croatia and wanted it to be a free, democratic and independent state.

* * *

Special gratitude in this issue is expressed to **Katica Kaja Pereković**, who had been for many years the President of the Croatian Association of Political Prisoners and who died in late April, in at the age of 88. This issue's cover depicts a reproduction of the drawing from 1947, when the then prisoner Kaja Pereković was serving her long sentence, which had replaced the original death sentence. In the same month, **Tvrko Zane** alias **Branimir Donat**, a well-known Croatian writer and one of the most respected literary critics and publicists, has died. As a student, he was convicted for his affiliation to the youth organisation which was advocating a democratic and independent Croatia.

* * *

Numerous other texts deal with the current situation in Croatia, as well as a number of Croatian political prisoners' memoirs testimonies. •

Tomislavgrad (Duvno)

IN DIESEM HEFT

Auch in diesem Jahr wurde der Tag der kroatischen politischen Häftlinge gefeiert. Er wird am 30. April, zum Gedenken an den Tag 1671., als in Wiener Neustadt kroatischen Adligen Peter Zrinski und Fran Krsto Frankopan hingerichtet wurden. Mit der Zeit wurden sie zum Symbol des Kampfes für die Unabhängigkeit Kroatiens und auch ein Vorbild der politischen Gefangenschaft bei den Kroaten. Daher treffen sich die kroatischen politischen Häftlinge jedes Jahr, in den Orten, wo diese Adelsfamilien Besitzungen hatten oder an Orten, die mit ihnen verbunden sind. Präsident des Kroatischen Verbandes der politischen Häftlinge **Alfred Obranić** berichtet über die diesjährige Feier, die in Cetingrad abgehalten wurde. Es ist Frankopan Stadt an der Grenze mit dem heutigen Bosnien, in dem der kroatische Adel am ersten Januar 1527 die Habsburger zu kroatischen Königen wählten. Die Hoffnung, dass das Habsburger Reich die kroatischen Länder von Angriff der Osmanen schützen wird erwies sich leider als weitgehend verfehlt: Kroatien schrumpfte in den nächsten zwei Jahrhunderten zum *reliquiae reliquiarum*, zum Rest vom Reste.

* * *

Prof. Maja Runje ist in dieser Ausgabe Autorin von zwei Artikeln. In einem be-

schreibt sie die letzten von einer Reihe von Veranstaltungen der Bürgerinitiative "Kreis für Platz", in der Rückgabe des alten Namens, des schönsten Platzes in Zagreb, verlangt wird. Er trägt noch den Namen "Marschall Tito", dem Restaurator Jugoslawiens und das Symbol der kommunistischen Diktatur. Jugoslawien und Kommunismus sind in dem kroatischen kollektiven Bewusstsein die widerwärtigsten Begriffe, aber dennoch trägt der schönste Platz der Hauptstadt den Namen der Person, die die beiden Begriffe personifiziert. Jugoslawische Gewalt und kommunistischen Verbrechen verborgen sich noch immer erfolgreich unter dem Namen "Anti-Faschismus." Die oben genannte Bürgerinitiative jedoch wiederholt, dass sie ihre Forderung nicht aufgeben wird.

Zweiter Beitrag der gleichen Autorin ist ein Bericht von der Gedenkfeier der kroatischen Opfer des jugoslawischen kommunistischen Regimes. Zum Andenken auf die Auslieferung der kroatischen Soldaten und Zivilisten an die jugoslawischen kommunistischen Behörden im Mai 1945 wurde in Zagreb ein Gedenken abgehalten, in dem an Beispiel von acht individuelle Schicksalen die wahre Natur des Systems gezeigt wird, der über Kroatien 1945 auferlegt wurde. Beschrieben sind da die Schicksale der Jungen und

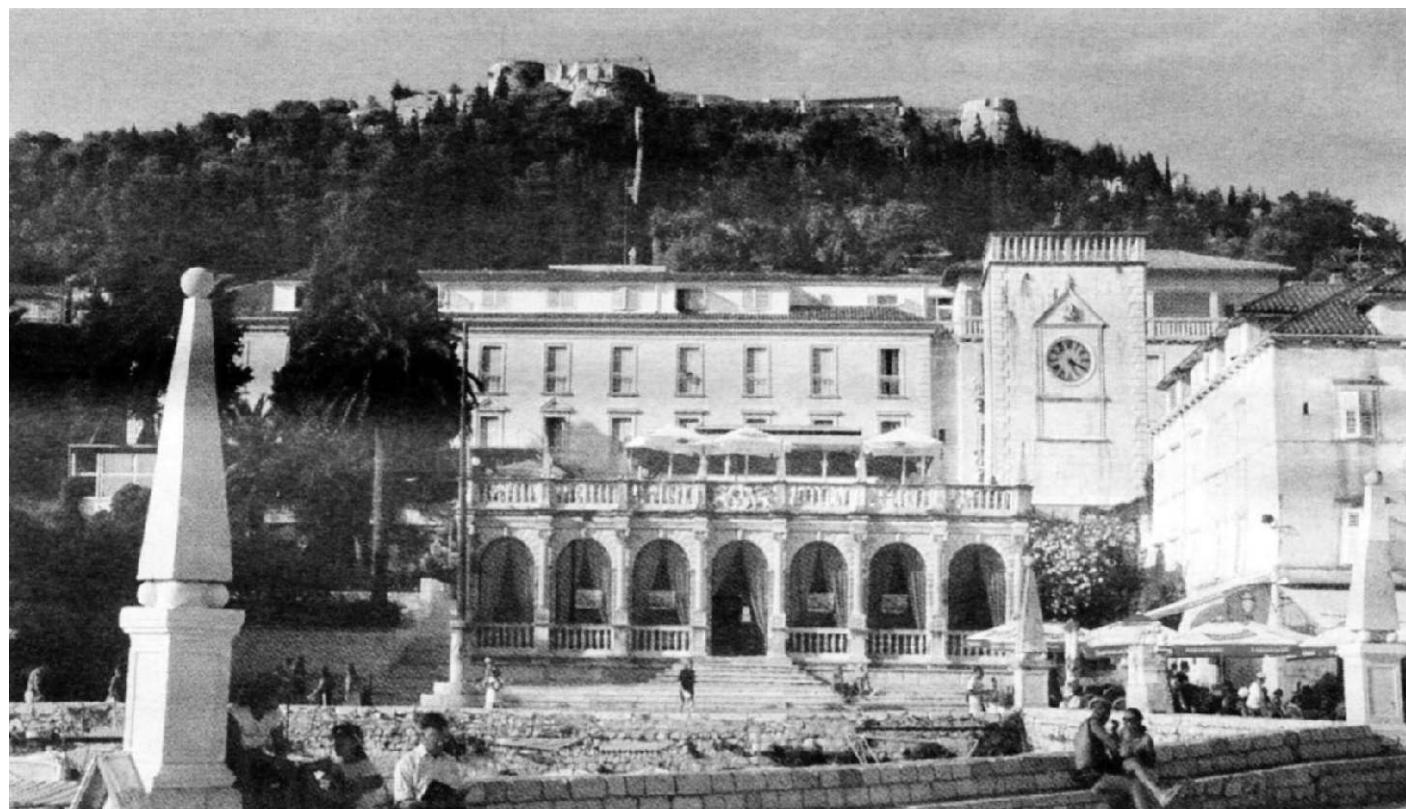
Mädchen, Mütter und Väter, die getötet wurde, nur weil sie das Kroatien gerne hatten und wünschten, dass es freies, demokratisches und unabhängiges Staat wird.

* * *

Besonderer Dank in dieser Ausgabe sprechen wir an langjährige Präsidentin des kroatischen Vereins ehemaligen politischen Häftlinge, **Katica Kaja Pereković**, die Ende April im Alter von 88 Jahren starb. Auf der Titelseite unserer Zeitschrift veröffentlichen wir eine Reproduktion der Zeichnung die 1947, während die Gefangene Kaja Pereković die schwere Ersatzstrafe für Todesurteil verbüßte, entstanden ist. Im gleichen Monat starb ein berühmter kroatischer Dichter, einer der bekanntesten Literaturkritiker und Schriftsteller, **Tvrko Zane alias Branimir Donat**. Wegen der Zugehörigkeit zu einer Jugendorganisation, die sich für ein demokratisches und unabhängiges Kroatien eingesetzt hat, war er schon als Student verurteilt.

* * *

In vielen anderen Beiträgen wird die aktuelle Situation in Kroatien erörtert und werden mehrere Erinnerungen und Zeugnisse der kroatischen politischen Gefangenen veröffentlicht. •

Hvar

Z. *Z. Alman*

VOJNI SUD
KOMANDE GRADA ZAGREBA
dana 30.VIII.1945.

*Zeu. upr. ustan. obor.
Kratkem narodnom suda,*

Menice

ZAGREB

Presudom ovog suda broj
86 presudjen je
Jurak Ljubišić, Stjeponić i Amelije R. Preghihofer, ruder, rod.j. 6.I.
1881.g. u Zagrebu, kot. Pregrada, zavriđan u Zagrebu, Gundulićeva 21/ra 20.aveus.
profesor, student, rkt.

86 /45. od 9.VI.1945.

Presudom ovog suda broj
86 presudjen je
Amelije R. Preghihofer, ruder, rod.j. 6.I.
1881.g. u Zagrebu, kot. Pregrada, zavriđan u Zagrebu, Gundulićeva 21/ra 20.aveus.
professor, student, rkt.

POVJESNI PREGLEDNI ARHIV U ZAGREBU

zbrog djela na kaznu smrtni streljanjen trajetrajan
gub. gradjanske časti i konfiskacija njegove imovine u smislu čl. 16.Z.O ko
Ova je presudu izvršena. Tokom istrage ustanovalo je, da posjeduje sljedeći imetiči imetak

trošobni stan u Ulici Gundulićevaj 20.

Smrt fasija je isklop da narodu!

Prelsjednik, kapelan:

M. M. Kraljević

